ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE 2002-2016 DÖNEMLERİNDE BÜYÜME İLE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜNÜN AKTİF-PASİF BÜYÜKLÜĞÜNDEKİ GELİŞİMİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Mehmet Sadık KILIÇ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Fetullah AKIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

OCAK 2020

HBM

TÜRKİYE'DE 2002-2016 DÖNEMLERİNDE BÜYÜME İLE BANKACILIK SEKTÖRÜNÜNÜN AKTİF-PASİF BÜYÜKLÜĞÜNDEKİ GELİŞİMİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Mehmet Sadık KILIÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

OCAK 2020

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Mehmet Sadık KILIÇ tarafından hazırlanan "Türkiye'de 2002-2016 Dönemlerinde Büyüme ile Bankacılık Sektörünün Aktif-Pasif Büyüklüğündeki Gelişimin Karşılaştırmalı Analizi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisat Anabilim Dalında İktisat Teorisi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç.Dr. Fetullah AKIN
İktisat, Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Başkan : Doç.Dr. Emre AKSOY
İktisat, Kırıkkale Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Üye : Doç.Dr. Cemil VARLIK
İktisat, Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum .....

Tez Savunma Tarihi: 14./01/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....
Prof. Dr. Figen ZAİF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet Sadık KILIÇ

14.01.2020

ÖZET

Türkiye'de 2002-2016 Dönemlerinde Büyüme ile Bankacılık Sektörünün Aktif-Pasif Büyüklüğündeki Gelişimin Karşılaştırmalı Analizi

(Yüksek Lisans)

Mehmet Sadık KILIÇ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2020

Türkiye Finansal Sektörünün büyüklüğü 2016 yıl sonunda 3.217.400 Milyon TL'ye ulaşmıştır. "Türkiye Bankacılık Sektörü", Finans Sektörünün %84,88 kısmını kapsamaktadır. 2002-2016 dönemlerinde büyüme ile Bankacılık Sektörünün aktif-pasif büyüklüğündeki gelişimin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Türkiye, 2001 yılında çok ciddi bir kriz yaşamıştır. Daha sonra birçok yapısal reform hayata geçirilmiştir. 2002 yıl sonunda 48.981.-Milyon TL kredi hacmi, 2016 yıl sonuna gelindiğinde %3.540 oranında büyümeyle 1.734.342 Milyon TL rakamına ulaşılmıştır. Aktif büyüklüğe göre, 2002 yılı sonunda 212.681 Milyon TL olan rakam, 2016 yıl sonunda %1.284 artışla, 2.731.037 Milyon TL olarak gerçekleşmiştir. GSYH, 2002 yılında 271.406 Milyon TL iken, %961,12 artış ile 2016 yılında 2.608.525 Milyon TL olmuştur. Finans sektörüyle, ekonomik büyüme arasında doğrusal bir ilişki olduğu oransal yöntemlerle yapılan incelemede görülmüştür.

Bilim Kodu	:	112112
Anahtar Kelimeler	:	Finans Sektörü, Finansal Büyüme, BDDK, TBB, Ekonomik Büyüme
Sayfa Adedi	:	117
Tez Danışmanı	:	Fetullah AKIN

ABSTRACT

A Comparative Analysis of Growth in the Assets and Liabilities of the Banking Sector with of Growth of Turkey of 2002-2016

(M.Sc. Thesis)

Mehmet Sadık KILIÇ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

January 2020

The size of the Financial Sector Turkey has reached TL 3.217.400 million at the end of 2016. "Turkey Banking Sector", covers 84,88% of the finance sector. A comparative analysis of the growth in the asset-liability size of the Banking Sector and the growth in the 2002-2016 periods was conducted. Turkey, in 2001, has experienced a very serious crisis. Afterwards, many structural reforms were implemented. At the end of 2002, TL 48,981 million credit volume was reached to TL 1.734.342 million with an increase of 3,540% at the end of 2016. According to the asset size, the figure which was 212.681 million TL at the end of 2002 increased by 1.284% at the end of 2016 and reached 2.731.037 million TL. The GDP was TL 2.608.525 in 2016 with an increase of 961,12% in 2002 from TL 271.406 million. The relationship between financial sector and economic growth was found to be proportional

Science Code	:	112112
Key Words	:	Financial Sector, Financial Growth, BRSA, TBB, Economic Growth
Page Number	:	117
Supervisor	:	Fetullah AKIN

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim sırasında; katılacağım derslerin seçilmesi, ödev konularının tesbiti ve tamamlanması yine tez konumun seçilmesi ve tamamlanması ile ilgili her aşamada, bana gerekli her türlü desteği özveri ile sağlayan değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Fetullah AKIN'a sonsuz teşekkür ederim.

Mehmet Sadık KILIÇ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT v

TEŞEKKÜR vi

İÇİNDEKİLER vii

TABLOLARIN LİSTESİ ix

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xi

KISALTMALAR xii

1. GİRİŞ 1

2. FİNANSAL VE EKONOMİK BÜYÜME 5

2.1. Finansal ve Ekonomik Büyüme Kavramı 5

2.2. Finansal Gelişime ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar 8

2.3. Büyüme ve Finansman İlişkisi 12

2.4. Ekonomik Büyüme Hızı ve Cari Açık Fazla İlişkisi 15

3. EKONOMİK GÖSTERGELER 17

3.1.Makroekonomik Göstergeler 17

3.2. GSYH, Milli Gelir ve Büyüme 23

3.3 Türkiye'nin Kredi Notu 34

4. FİNANSAL SEKTÖR VE YAPISI 41

4.1 Genel Finansal Süreç ve Analizi (2012-2016) 41

4.2 Bankacılık Sektörü Süreç Analizi (2012-2016) 43

4.3 Bankacılık Sektörü – Finansal Sektör Ayrımı 47

4.3.1. Türkiye'de Bankacılık Sektörünü Oluşturan Banka Grupları 54

5. SEKTÖR BİLANÇOSU VE ANALİZİ 59

5.1 Bilanço Yapısı 59

Sayfa

5.2. Aktif Kalitesi 63
5.2.1 Krediler 69
5.3 Likidite 73
5.4 Pasif Kalitesi 74
5.5. Sermaye Yapısı 80
5.6. Kârlılık 84
5.7. Hizmet Kanalları 89
5.8. Bankaların Şube Rasyoları 90
6. SEKTÖR BİLANÇOSU VE GSYH KARŞILAŞTIRMASI 93
6.1 Performans Ölçüm Metotları 93
6.2 Bankacılık Sektörü ile GSYH Oransal Analizleri 94
6.2.1 Krediler/GSYH Analizi 98
6.2.2 Toplam Aktifler/GSYH Analizi 100
6.2.3. Toplam Mevduat/GSYH Analizi 100
6.2.4 Toplam Yabancı Kaynaklar/GSYH Analizi 102
6.2.5 Toplam Özkaynaklar /GSYH Analizi 102
6.2.6 Gayri Nakdi Kredi ve Yükümlülükler/GSYH Analizi 104
6.2.7 Taahhütler (Döviz Alım/Satım-Swap)/GSYH Analizi 105
6.2.8 Toplam Vergi Öncesi Kâr/GSYH Analizi 106
7. SONUÇ 109
KAYNAKÇA 113
ÖZGEÇMİŞ 117

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo ..... Sayfa

Tablo 3.1. Makro ekonomik göstergeler 19

Tablo 3.2. 2003 – 2012 Yılları gayri safi yurtiçi hâsıla ..... (üretim, paylar % ortalama). 25

Tablo 3.3. Genel borç göstergeleri. 26

Tablo 3.4. Özet makro göstergeler. 26

Tablo 3.5. 2002-2016 Toplam hazine borç stoku. 30

Tablo 3.6. 2006-2016 Hazinenin verdiği garantiler. 33

Tablo 3.7. 2017/02 Dış finansman ihtiyacı. 33

Tablo 3.8. 2002-2017 Reel kesimin döviz pozisyon açığı. 33

Tablo 3.9. 2002-2017 Türkiye kredi notu. 34

Tablo 3.10. 2001-2016 Türkiye kredi notu. 36

Tablo 3.11. 2007-2013 Türkiye kredi notu. 37

Tablo 3.12. 2014-2016 Türkiye kredi notu. 37

Tablo 3.13. Fitch, Moody's ve Standart & Poor's'un notları. 38

Tablo 3.14. Fitch, Moody's ve Standart & Poor's'un not baremleri. 39

Tablo 4.1. Türkiye finans sektörü toplam bilanço büyüklükleri. 50

Tablo 4.2. FKB üyesi kurumların 2013-2017 önemli bilanço ..... kalemleri /genel bilgiler. 51

Tablo 4.3. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı finansal sektör büyüklük..... tablosu. 52

Tablo 4.4. TSB sigortacılık sektörü aktif toplamı tablosu (2013-2017). 53

Tablo 4.5. Sermaye Piyasaları Kurumuna ilişkin temel göstergeler. 54

Tablo 4.6. Kalkınma ve yatırım bankaları. 55

Tablo 4.7. Mevduat bankaları. 56

Tablo 4.8. Katılım bankaları. 57

Tablo 4.9. TMSF bünyesindeki bankalar. 57

Tablo 5.1. 2002-2016 Bankacılık sektörü bilanço yapısı (aktifler). 60

Tablo 5.1. (devam) 2002-2016 Bankacılık sektörü bilanço yapısı (pasifler).....61

Tablo 5.2. 2002-2016 Aktif/pasif içindeki yabancı para ile Türk Parası ..... payları. 62

Tablo 5.3. 2002-2016 Bankacılık sektörünün aktif kalitesi. 63

Tablo 5.4. Aktif kalemler-toplam aktif kalemleri/GSYH oranları. 65

Tablo 5.5. Aktifteki kalemlerin-GSYH'nin artış oranları (önceki yıla göre) 66

Tablo 5.6. KOSGEB kefalet ve kredi kullandırım hacim verileri. 69

Tablo ..... Sayfa

Tablo 5.7. 2002-2016 Kredi türleri itibariyle görünüm. 71
Tablo 5.8. 2002-2016 Döneminde yıl içindeki kredi dağılım oranları. 72
Tablo 5.9. 2006-2016 Dönemlerinde KOBİ kredileri. 73
Tablo 5.10. 2002-2016 Bankaların likidite durumu. 74
Tablo 5.11. Toplam pasifler içindeki YP/TP dağılımı. 75
Tablo 5.12. Toplam yabancı kaynakların-mevduatın pasif içindeki dağılımı. 76
Tablo 5.13. Pasifteki bilanço ve bilanço dışı kalemlerin artış oranları ..... (önceki yıla göre). 77
Tablo 5.14. Yurt dışı-yurt içi yerleşik mevduat miktarları ve mudi sayıları.....79
Tablo 5.15. Yurt dışı-yurt içi yerleşik mevduat miktarları ve mudi sayıları..... % artış. 79
Tablo 5.16. 2002-2016 Bankacılık sektörü sermaye yapısı. 80
Tablo 5.17. 2002-2016 Bankaların kârlılık durumu.....86
Tablo 5.18. Net kâr-özkaynak getirisi. 87
Tablo 5.19. 2002-2016 Bankaların gelir/gider ve kâr/zarar tutarları 88
Tablo 5.20. 2002-2016 Bankaların hizmet kanalları.....89
Tablo 5.21. 2002-2016 Bankaların şube rasyoları 90
Tablo 5.22. 2002-2010 Dönemlerinde bankaların nitelik/şube/personel ..... durumu 91
Tablo 5.23. 2011- 2018 Dönemlerinde bankaların nitelik/şube/personel ..... durumu 91
Tablo 6.1. 2002-2016 Bilanço kalemleri ve GSYH 95
Tablo 6.2. Bilanço içi ve dışı kalemlerin GSYH'ye oranları 95
Tablo 6.3. Bilanço içi/dışı kalemlerin ve GSYH'nin artışı ..... (önceki yıla göre %) 97
Tablo 7.1. 2002-2016 Kredi, mevduat, toplam aktifler, kâr ve GSYH ..... verileri 110

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil ..... **Sayfa**

Şekil 3.1. Yurtiçi tasarruflar/GSYH (cari fiyatlarla).....20

Şekil 3.2. Yurtiçi tasarruf açığı %.....21

Şekil 3.3. GSYH USD ve TL bazlı (2002-2016 yılları). 27

Şekil 3.4. 2002-2016 İşsizlik ve enflasyon.....27

Şekil 3.5. Cari işlemler dengesi/GSYH%.....28

Şekil 3.6. 2002-2016 USD-Euro kur değerleri (yıl sonu).....28

Şekil 3.7. USD 12 aylık değişim ve yıl sonu TL cinsinden kur değeri. 29

Şekil 3.8. 1999-2013 Yıllarında IMF'ye olan borç stoku (milyar SDR). 30

Şekil 3.9. İç ve dış borç stoku (2002-2016). 31

Şekil 3.10. 1985-2003, 2003-2016 Özelleştirme uygulamaları.....32

Şekil 4.1. 2018 BDDK faaliyet raporu. 49

Şekil 5.1. Toplam aktifler-krediler-GSYH ilişkisi (2002-2016). 64

Şekil 5.2. Mevduat gelişimi (2002-2016).....78

Şekil 6.1. GSYH ile bilanço kalemleri arasındaki oransal ilişki 98

Şekil 6.2. GSYH-kredilerin yıllara göre artış yüzdelerinin kıyaslanması.....99

Şekil 6.3. GSYH-toplam krediler.....99

Şekil 6.4. GSYH-toplam aktiflerin yıllara göre artış yüzdelerinin..... kıyaslanması 100

Şekil 6. 5. GSYH-toplam mevduatın yıllara göre artış yüzdelerinin ..... kıyaslanması 101

Şekil 6.6. GSYH-mevduatın yıllara göre rakamsal kıyaslanması 101

Şekil 6.7. GSYH-top.yab. kaynakların yıllara göre artış yüzdelerinin ..... kıyaslanması 102

Şekil 6.8. GSYH- toplam özkaynaklar yıllara göre artış yüzdelerinin ..... kıyaslanması 103

Şekil 6.9. GSYH-özkaynakların rakamsal kıyaslanması 104

Şekil 6.10. GSYH'nın gayri nakdi kredi ve yükümlülük artış/azalış ..... oranlarına göre karşılaştırma.....105

Şekil 6.11. Döviz alım/satım-swap/GSYH yıllara göre artış analizi.....105

Şekil 6.12. GSYH-VÖK yıllara göre artış/azalış oranlarının karşılaştırılması 106

Şekil 6.13. GSYH-VÖK rakamsal kıyaslanması Kaynak: BDDK,TBB.....107

Şekil 7.1. 2002 Baz yılı varsayımıyla kredi/mevduat/topl. aktifler/kâr/GSYH ..... seyri.....111

Şekil 7.2. 2002-2016 Kredi/mevduat oranları % 111

KISALTMALAR

Kısaltmalar		Açıklamalar
AB	**:**	Avrupa Birliği
BDDK	**:**	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
DİBS	**:**	Devlet İç Borçlanma Senetleri
HMB	**:**	Hazine ve Maliye Bakanlığı
GSYH	**:**	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
FKB	**:**	Finansal Kuruluşlar Birliği
MB	**:**	Merkez Bankası
SPK		Sermaye Piyasası kurulu
TBB	**:**	Türkiye Bankalar Birliği
TKBB	**:**	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TSPAKB	**:**	Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği

1. GİRİŞ

Bir ülkenin, ekonomik anlamda gelişmiş ülke vasfına sahip olması ve bunu sürdürebilmesi için sanayi ve teknolojik yatırımların devamlı olması, yatırımın olması için, tasarrufların olması ve tasarrufun olabilmesi için de iyi gelir düzeyi olması gerekmektedir. Dolayısıyla yatırımlar için gayri safi milli hasıladan ne kadar pay ayrılabildiği meselesi önem arz etmektedir.

Diğer taraftan tasarrufların biriktirilmesiyle oluşturulacak kaynakların da sağlıklı ve ülke ekonomisi için en verimli olacak alanlarda yatırımlara dönüşmesi gerekmektedir. Tasarrufların biriktirildiği yerlerin başında, özel yetkilendirilmiş kurumlar olan Bankalar gelmektedir. Tasarrufların çok önemli olması nedeniyle, özel yetkilerle yetkilendirilen Bankaların, toplanan tasarrufları çok iyi ve verimli yönetmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, bankacılık sektöründe söz sahibi olanlar ile ülke yönetim/iktidar sahipleri arasında aynı yöne bakmama durumu olabilmektedir.

Tasarrufların özünde çok önemli bir geçmiş yatmaktadır. Tasarruflar çok uzun yıllara sari bir geçmişle biriktirilebilmektedir. Çok uzun yılların emeğini taşımaktadırlar. Bu nedenle yüksek özen ve itina ile korunması ve kollanması gerekmektedir. Örneğin 100.-TL öz sermaye ile faaliyete başlayan bir firmanın, gerek kendi yönetiminden ve gerekse faaliyette bulunduğu ülkenin yönetiminden kaynaklı hiçbir sorunla karşılaşmaması halinde reel olarak (enflasyondan arındırılmış) elde edeceği getiri normal şartlarda pozitif olması beklenmektedir. Burada pozitif rakam % 0'dan büyük olmasıdır. Bilindiği üzere, Reel Getiri = (1 + Nominal Getiri Oranı) / (1 + Enflasyon Oranı) – 1, şeklinde hesaplanmaktadır.

Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliğinin 1990-2011 yılları arası (repo-mevduat-döviz-altın) karşılaştırmalı reel getiri çalışmasına bakıldığında (TSPAKB, 2012, s.7), 1990 yılındaki 100.-TL'nin; en yüksek yıllık ortalama reel getirinin repoda ve %15,2 olduğu, 2007-2011 yılları baz alındığında ise, repo yıllık ortalamada %2,2 getiri sağlarken, altının yıllık ortalama getirisinin %17,7 olduğu anlaşılmaktadır. 1990 yılı başı ile 2011 sonu arasındaki 22 yıllık dönemde en yüksek getiriyi gecelik repo sağlamıştır. Dönem başında gecelik repoya yatırılan 100 TL dönem sonunda enflasyondan arındırılmış olarak 2.246 TL olmuştur. Diğer taraftan, sermaye tutarı olarak kabul ettiğimiz ve repoda olduğunu varsaydığımız 100.-TL'nin 200.-TL'ye ulaşması için ise 6 yıla gereksinim olduğu anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla tasarruf yapmak ve sermaye artışı sağlamak, çok uzun yılları ve birikimi gerektiren bir durumdur. Bunun çok yüksek seviyede korunması ve çok verimli alanlara yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu itibarla Bankacılık sektörü, tasarruf birikimlerinin kullanıldığı alanlar olması nedeniyle, yüksek korumaya ihtiyaç duymaktadır. Tasarruflara zarar gelmesi halinde yılların birikiminin zayi olacağı açıktır. Öte yandan bankalardan kaynak kullanmak suretiyle yatırım yapılması demek, başkalarının özenle, on yıllarca biriktirerek sermaye haline getirdiği tutarı, bir çırpıda kullanmak, kullandırmak anlamına gelmektedir. Bu yüzden bankalar yatırımcılara, bu tasarrufları kullandırırken aslında başkalarının, dolayısıyla da ülke birikimlerinin on yıllarını teslim etmektedirler.

Ülkemizin milli gelirinin artırılması, gelir elde eden sahiplerinin de, elde ettikleri gelirlerden bir kısmını tasarrufa dönüştürmeleri, nihayetinde bu tasarrufların yeni yatırımcılara yeniden kullandırılabilmesi için yetkili kuruluşlarda biriktirilmesi suretiyle sürekli bir pozitif döngünün oluşturulması herkesin görevi olması beklenmelidir.

Tasarrufların özünde, çok önemli bir geçmiş yatmakta olduğu çok defalar müşahede edilmektedir. Ciddi miktarda tasarruf sahibi olanların, "ürkek kuş" misali ekonominin göstergelerinden etkilendikleri ve kararlarını değiştirmek için sürekli sorgulamalar içinde oldukları gözlemlenmektedir. Birikimler, uzun yılların tasarruf sabrını ve emeğini taşımaktadırlar. Dolayısıyla, Bankalardan kaynak kullanmak suretiyle yatırım yapılması demek, başkalarının özenle, on yıllarca biriktirerek sermaye haline getirdiği tutarı, bir çırpıda kullanmak, kullandırmak anlamına gelmektedir. Tasarrufların sağlıklı kullanılarak, kullandırılarak, ülkemizin milli gelirinin artırılması, gelir elde eden gelir sahiplerinin de, elde ettikleri gelirlerden bir kısmını yine tasarrufa dönüştürmeleri, nihayetinde bu tasarruflarının yeni yatırımcılara yeniden kullandırılması gibi bir pozitif döngünün oluşturulması beklenmektedir. Bu döngünün olup olmadığı hususunun görebileceği inancıyla bu çalışma konusu seçilmiş bulunmaktadır.

Türkiye'de 2002-2016 Dönemindeki Büyüme ile Bankacılık Sektörünün Aktif-Pasif Büyüklüğündeki Gelişimin Karşılaştırılması ve Bankacılık Sektörünün, Ekonomik Büyümeyi ne oranda artırabildiği ya da sağlıklı artırıp artırmadığı açıklanacaktır.

Kronolojik olarak, Sektör Büyüklüğü ile Ekonomik Büyüme arasındaki oransal analizlerle elde edilen ilişkiler hipotezlerle ortaya konulacaktır.

Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi artınca ekonomik büyüme olmuş mudur? Mevduat miktarlarındaki artış, ekonomik büyümeyi etkilemiş midir? Etkiledi ise ne yönde etkilemiştir? Kredilerde sorun oluşmaya başlamış olması, ekonomik büyümede hangi öncü sinyallere konu olmaktadır? Ekonomi büyüdüğü için mi Bankacılık büyümektedir? Yoksa Bankacılık sektörü büyüdüğü için mi ekonomi büyümektedir? Tüm bu sorularla ulaşılmak istenen varsayımlara, analizlerle cevaplar bulunacaktır.

Türkiye'de faaliyet gösteren tüm bankaların aktif toplamı ve bilançoları esas alınarak çalışma yapılacak ve ekonomik büyümenin alt bileşenleri olan unsurlarıyla birlikte, 2002-2016 yılları arası yıllık veriler esas alınarak analiz yapılacaktır. Toplam Krediler, Toplam Mevduatlar, Toplam Kredi içindeki Tüketici ve Ticari Kredi Oranları, Toplam Faiz Gelir ve Giderlerinin GSYH'ya oranlarının anlaşılması kapsamında analizler yapılacaktır.

Çalışmada, literatür taramasına dayalı ve analiz bazlı çalışma gerçekleştirilecektir. Bizzat istatistik çalışması yapılmayacak olup, mevcut belgesel dokümanlardan ve verilerden yola çıkılarak, tezin bölümleri bütünsel olarak sınıflandırılacak ve Türkiye Bankacılık Sektörü ile Ekonomik Büyüme arasındaki ilişkiler ortaya konulacaktır. Çalışma kapsamında ulusal kaynaklardan belge tarama ve kütüphane araştırması yapılacak olup, kitap dergi, makale, tez, raporlar, Ekonomik Kurum ve Kuruluşlar ile yerel otoritelerin raporları yanında, web siteleri gibi çok çeşitli kaynaklar kullanılacaktır.

Neticede, bu çalışmada, yıllık veriler esas alınarak, "**Türkiye'de 2002-2016 Döneminde Büyüme ile Bankacılık Sektörünün Aktif-Pasif Büyüklüğündeki Gelişimin Karşılaştırılması**" yapılmıştır.

Birinci bölümde, Finansal Büyüme ve Ekonomik Büyüme Kavram ve İlişkisi ortaya konulmuştur. **İkinci bölümde**, Makro Ekonomik Göstergeler olan, Milli Gelir Büyüme, Milli Göstergeler ve Ülkemiz Kredi Notları ele alınmış, **üçüncü bölümde** Bankacılık Sektörünün 2002-2016 yıllarına ilişkin yaşanan süreçlere ilişkin analiz ve Bankacılık Sektörü-Finans Sektörü ayrımı yapılmış; **dördüncü bölümde,** Bilanço Analizi**,** Sermaye, Aktif Kalitesi, Kredi Kalitesi, Likidite Pasif kalitesi, ve Kârlılık yapısı analizlerinin yanında, Hizmet Kanallarının analizleri ile Şube Personel ve

ATM'ye ilişkin analizleri yapılmış, **beşinci bölümde**, Bankacılık Sektörü verileri ile GSYH karşılaştırılması yapılmış, Aktifler/GSYH, Krediler/GSYH, Mevduat/GSYH, Özkaynaklar/GSYH, Gayri Nakdi Krediler/GSYH ve Pasifler/GSYH analizi yapılarak elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

2. FİNANSAL VE EKONOMİK BÜYÜME

2.1. Finansal ve Ekonomik Büyüme Kavramı

İnsan doğası gereği elindekilerle yetinmemektedir. Mevcutlarını artırma ihtiyacı bir süreklilik halinde devam etmektedir. Finansal gücünü artırmak istediği gibi, ekonomik olarak da büyüme arzusundadır. Ülkeler de insanlardan oluşturulmuş topluluklarca yönetildiklerinden finansal gelişme ve ekonomik büyüme hususundaki duygu ve düşünce, sosyal ve politik amaçlarla daha da kuvvetlenerek, ülke yönetimlerinde de ciddi olarak tüm sürecin içinde yer almaktadır. Doğu toplumlarında ve belli kırsal kesimlerde, özellikle yeni doğan erkek çocuğun kendilerine verdiği güç gibi, ülke ve yönetimlerinin de finansal olarak güçlü olmak istedikleri gibi, güçlerinin etki alanını genişletmeye yönelik, ekonomik varlıklarını sürekli artırma istek ve ihtiyaçları son bulmamaktadır.

Dolayısıyla, finansal sorunlar ve ekonomik sorunlar gerek uzman ve nitelikli bireyler tarafından inceleme konusu edildiği gibi, rakip kurum ve kuruluşlar ve dahi ülkeler de birbirlerini ölçmeye ve takip etmeye, gerek iktisadi ve gerekse istihbarı amaçlara yönelik, resmi ya da gayri resmi olarak finanse ettikleri kurum ve kuruluşlara bu konularla ilgili detaylı ve kapsamlı ekonomik inceleme raporları hazırlatmaktadırlar. Sermaye sahibi egemen güçler, kendi birikimlerinin olabildiğince sağlıklı verilerle elde edilecek şekilde, yatırım alanları bulabilmelerine, yatırım yaptıkları ülke ekonomilerinin yakından takibine konu olabilecek şekilde raporlar hazırlanabilmesi için, özel yetki ve statülü uluslararası kurum ve kuruluşları hayata geçirmişlerdir. Diğer taraftan biriktirilmiş güçlü sermayesi bulunan ülke yönetimleri, uluslararası statülü konuma erişmiş kurumsal yapılardaki güçlerini kullanarak, yeri geldiğinde adeta kurşunsuz silah gibi kullanabilecek sistemlere ait tüm alt yapıların kurulması sağlanmıştır. Bu kurumların getirdiği kurallarla sermayenin hareket kabiliyeti oluşturulmuştur. Ülke kredi notu, ülke risk pirimi ve/veya banka derecelendirme notları gibi uygulamalar bunların en önde gelen ölçme metotları haline gelmiştir.

Örneğin, bilinen adlarıyla Moody's, S&P ve Fitch gibi kredi derecelendirme kuruluşlarından en az ikisinden (Mood's Baa3, S&P BBB- ve Fitch BBB-) notu alamayan ülkeler "yatırım yapılamaz" kategorisinde değerlendirilmektedir. Buna en ironik örnek şöyle gösterilebilir; kendi ülkeniz sermaye sahiplerinin, hatta devlet kuruluşunuzun ciddi bir sermaye ile başka bir ülkede bir şirket, hatta banka kurduğunu

varsayalım. Kendi ülkenizin notu "Yatırım Yapılabilir" seviyede değilse, yatırım yaptığınız ülkede iken, kendi ülkenizin hazine bonosunu bile satın alamazsınız. Yani kendi yerel sermayenizle yurt dışında kurduğunuz şirketinizin sermayesiyle, ülkenizin değil başka ülkelerin hazinesini fonlamak/finanse etmek durumunda kalırsınız. Aynı şekilde, büyük sermaye/birikim sahibi olduğu bilinen 'hedge fonlar", BBB Pozitif notu olmayan hiçbir ülkeye yatırım yapmamaktadırlar. Zira fonların kuruluş tüzüklerinde bu kriter yer almaktadır.

Kavram olarak ekonomik büyüme, inceleme konusu edinilen kurum ya da kuruluşların, sahip oldukları tüm unsurları kullanarak, üretim kapasiteleri gerek çalıştırarak ve gerekse artırarak elde etmiş oldukları ürünlerle mevcut gelirlerini daha da artırmış olmaları hali olarak özetlenebilir. Dolayısıyla bu kavram ülke ekonomisi için söz konusu ise, milli gelirin çoğalması anlamına gelmektedir. Öte yandan, milli gelirin çoğalması hesap edilirken, ülkede yaşayan nüfusa göre bir hesaplama yapılmaktadır. Elde edilen milli gelirin ülke nüfusuna göre oranlanmasıyla elde edilen sonuç, bir önceki yılın verilerinden fazla ise, kişi başı milli gelir artışından bahsedilebilir. Bu şekilde ekonominin büyüdüğü sonucuna ulaşılabilir (Kandır, İskenderoğlu ve Önal, 2007, s.311).

Ancak, büyümek ya da daha fazla üretmek için mevcut kapasitenin artırılması, başka bir ifadeyle yeni yatırımların yapılması gerekmektedir. Yatırımın yapılabilmesi ise, biriktirilmiş sermayeye, dolayısıyla yeter nitelikte tasarrufların yapılmış olmasına bağlıdır. Dolayısıyla işin adeta can damarı tasarrufların artırılabilmesindedir. Tasarruflar artırılabiliyorsa, onun yatırımlara kanalize edilmesi mümkündür. Basit ifadeyle, tasarruf kadar yatırım söz konusu olabilir. Bu itibarla tasarruf ivmesi böylece büyümeyi artıracaktır. Tasarrufun büyüklüğü ölçüsünde de- özel durumlar hariç- büyüme hızlı olabilecektir

Bununla birlikte, tasarrufun yapılabilmesi, tasarruf düşüncesinde olan ve bunu sürekli devam ettirmek isteyenlerin bu tasarruflarını muhafaza edebilecekleri ve güven içinde olabilecekleri kurum ve kuruluşlara ihtiyaçları vardır. Ayrıca tasarruf sahiplerinin kendi yaşam döngülerinde içinde varmak istedikleri ya da gitmek istedikleri farklı ve alternatifli şekilde birikim sağlamak için, duygu ve düşüncelerine ön ayak olabilecek gelişmiş bir finansal kurum ve kuruluşlara ihtiyaçları vardır. Neticede güvenli bir yatırım ortamı ve enstrümanı mevcut ise, tasarruf sahipleri gelecekteki beklentilerini

karşılayacak seviyede getiri elde edebilecekleri ve istediklerinde nakde dönebilecekleri limanlar bulabiliyorlarsa, gelişmiş bir finansal sistemin varlığından bahsedebiliriz

Fakat finansal bir sistemin gelişmiş olduğuna hükmedilmesi için, bazı ölçülerin ortaya konması gerekmektedir. Bu konuya ilişkin esas itibariyle ortaya konulmuş bir yeknesaklık yoktur. Ülkelerin iktisadi ve coğrafi ve sosyal anlayışlarına ve risklerine göre farklı metodolojik ölçütler geliştirilebilir. Mevduat adet, tür ve hacimleri ile kredi ve kredi kartlarının adet, türleri ve hacimleri arasındaki ilişkiler analizleri başta olmak üzere, borsa ve para piyasalarının hacimsel sonuçlarının GSYH ile karşılaştırılması ve gerek nitelik ve gerekse nicelik itibariyle finansal sistem içinde istihdam edilenlerin, genel istihdam içindeki sayılarına oranı gibi yöntemler uygulanabilmektedir. Ülkeler hangi tür ve yatırımcılara ihtiyaç duyuyorlarsa, ilgili tasarruf sahiplerinin talebini karşılayacak o ölçütlere sahip olmalıdırlar. Bu da ülkenin hukuksal ve yargısal gelişmişliği yanında, yatırım sahiplerinin şeffaf bir şekilde ülkenin ekonomik ve finansal bilgilerine ulaşabilmeleriyle mümkün olabilecektir.

Yatırımcının arzu ettiği, iyi, güvenilir, nitelikli yönetim, denetim ve gözetim altında faaliyet yürüten sermaye piyasaları ile para piyasalarının varlığıdır. ABD gibi kimi ülkelerde Sermaye Piyasaları etkin iken Türkiye ve Almanya gibi ülkelerde Para Piyasaları etkindir (Karahan, Yılgör ve Özekin, 2018, s.26).

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme etkileşimlerini ortaya koyan dört esas yaklaşımdan bahsetmek mümkündür.

1. "Talep İzleyen" (demand following) süreç olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik büyümenin finansal gelişime liderlik yaptığına ilişkin bu süreçte, ilk olarak ekonomik büyüme kendini göstermekte ve akabinde, bu büyümenin gerektirdiği fon ihtiyacı, finansal gelişmeye liderlik etmektedir.
2. "Arza öncülük eden" (supply leading) süreç olarak adlandırılmaktadır. Bu süreçte, finansal sistem geliştikçe, ekonomik büyümeyi ivmelemektedir. Finansal sistem geliştikçe, birikimler daha hızlı ekonomik yapıya entegre olabilmekte ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi tetiklemektedir.
3. "Back to back" ya da "face to face" olarak adlandırılabilecek süreç olarak ortaya çıkan bu durumda, finansal sistem ile ekonomik büyüme arasında karşılıklı ilişki

durumu mevcuttur. Ekonomi büyürken, finansal talepleri artırmakta; finansal talepler artıkça, finansal sistem reel sektöre kaynak sağlayarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

4. Bu yaklaşıma göre, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında kayda değer etkileşim oluşmadığının ortaya konulmasına dairdir (Kandır vd. s.311).

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki etkileşimden eserinde bahseden Schumpeter'e (1911) göre, iyi işleyen bir finansal sistem sayesinde, yenilikçi teknolojilerle üretimin destekleneceğini, bunun için finansal sistemin etkin kullanılması ve riskin iyi yönetilmesinin mümkün olacağını ve bu şekilde ekonomik büyümeye katkı sağlanacağını dile getirmektedir (Kandır vd. s.312).

Schumpeter'in görüşleri araştırmacılarca kabul görmüştür. Birçok araştırmacının vardığı sonuç, finansal gelişme ile ekonomik büyümenin, ülkelere göre değişkenlik arz ettiğidir. Zira her ülkenin koşulları kendine özgüdür. Bir kısım ülkelerde finansal gelişme, ekonomik büyümeyi etkilerken, bir kısım ülkelerde tersi olabilmektedir. Diğer taraftan bu ilişki ve etkilenme durumu karşılıklı olabilmektedir (Yüksel,ve Adalı 2017, s.8).

2.2. Finansal Gelişime ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Ortaya çıkan görüşler şöyle değerlendirilmektedir:

Patrick (1966), gelişmiş finansal yapıların, birikim sahipleri ve girişimci talepleri sayesinde zuhur ettiğini savunmaktadır. Patrick (1966)'a göre, talep izleme şeklinde adlandırılan ilişki, finansal yapının daha iyi bir seviyeye gelmesi, ekonomik büyüme nedeniyledir.

Diğer taraftan Patrick (1966) tarafından ortaya konulan diğer görüş, arza öncülük şeklinde adlandırılmaktadır. Bu anlayış, finansal sistemin gelişmesi sayesinde, bu sistemin ortaya çıkardığı ürünlere yönelik talebin yükseleceğine ilişkindir. Küçük tasarruf sahiplerine ait birikimlerin daha büyük yatırımcılarla buluşturulması işi finansal sistem tarafından üstlenilmektedir. Bu da ekonomik büyümeye katkı yapmaktadır (Kamacı, Ceyhan ve Peçe, 2017, s.401).

Elde edilen ve biriktirilen bu tasarrufların, yatırımcılara aktarılabilmesi için finansal aracılara ihtiyaç vardır. Toplanan kaynaklar, bu şekildeki finansal aracılar tarafından

kredi biçiminde reel sektöre kullandırılabilir. Bu durum da finansal sektörün, ekonomik büyümeye neden olduğunu ortaya koymaktadır (Kaya, Gülhan ve Güngör 2013, s.3).

Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisinin yönüne ilişkin üçüncü görüş, finansal gelişme ve ekonomik büyüme arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu ileri sürmektedir. Demetriades ve Hussein (1996), Shan, Morris ve Sun (2001) ile Al-Yousif (2002), uluslararası karşılaştırmalara yer vermişlerdir. Finansal hizmetler ile ekonomik büyümenin ilişkisinin, tabiri diğerle, monolog bir ilişkiden ziyade diyalog ilişkisi olduğunu, dolayısıyla karşılıklı bir etkileşim hali şekli olarak betimlemişlerdir.

Finansal Sistem ile Ekonomik büyüme arasında ilişkisizliğin olduğuna dair sonuca ulaşan araştırma sayısı kısıtlıdır. İlişkisizliğin olduğuna yönelik çalışma sahiplerinden birisi, hatta ilki Lucas (1988)'tir. Lucas (1988) büyümenin iki kaynağın varlığından bahseder. Kaynaklardan biri beşeri sermaye, diğeri de fiziki sermayedir. Ekonomilerin büyüme ivmesinin ve modernleşme seviyesinin yalnızca bahse konu iki unsurla olacağını belirtmektedir. Dolayısıyla, Lucas (1988) bu olgular nedeniyle, finansal sistemin ekonomik büyümeye kayda değer etkileşimi olmadığı sonucuna ulaşmaktadır.

Lucas'ın düşüncelerini kuvvetlendirecek şekilde elde edilen çalışma ve sonuçları azdır. Al- Yousif (2002), 30 ülkeyi çalışma konusu etmiştir. Çalışma konusu ettiği ülkelerin bazılarında, finansal sistem ile ekonomik büyüme arasında kayda değer ilişki olmadığına hükmetmiştir. Aynı şekilde, Shan ve Morris (2002), finansal gelişme ile ekonomik büyüme etkileşimlerini araştırma konusu yapmışlardır. Ulaştıkları sonuca göre, finansal gelişme ve ekonomik büyüme birçok ülkede aynı zamanda oluşmakta ve birbirlerini etkilemedikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Finansal gelişme ve ekonomik büyümeye ilişkin birçok çalışma ve uygulama ortaya konulmuştur. Elde edilen birçok çalışma sonucu, ikilinin arasındaki etkileyişimin varlığını alenen ortaya koymuştur. Zaman zaman ilişkinin varlığı, tek yönlü olduğu şeklinde, kimi zaman çift yönlü olduğu şeklinde ya da karşılıklı olduğu şeklinde sonuçlandırılmıştır.

King ve Levine (1993), finansal gelişmenin, ekonomik büyümeye neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Görüşlerinde yanılmadıklarını 80 ülkeyi içeren çalışmayla yapmışlar ve 1960-1989 yıllarını inceleme konusu etmişlerdir. Elde ettikleri sonuçla

fikirlerini test etmişlerdir. Çalışmalarında, çalışma konusu ettikleri ülkelerin bankacılık sektörünün rakamlarını kullanmışlardır. Bu rakamları finansal sistemin ölçütü olarak esas almışlardır. Diğer taraftan ekonomik büyümenin ölçütü olarak, kişi başına milli gelir esas alınmıştır. Bunun yanında ekonomik büyüme ölçütüne, fiziksel sermaye artış rakamlarını da dâhil etmişlerdir.

Murinde ve Eng (1994), Singapur'a yönelik olarak çalışma yapmışlardır. Çalışmalarına 1979-1990 yılları arasını dâhil etmişlerdir. Finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri ortaya koyarken, üç farklı finansal ölçütü esas almışlardır. Bunlar, parasal büyüklük, parasal oran ve parasal değişkenler olmuştur. Neticede kullandıkları Granger-Nedensellik modeliyle, parasal değişkenlerin, büyümeyi olumlu etkilediğini ortaya koymuşlardır. Ancak milli gelirin finansal değişkenlere bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır.

Gregorio ve Guidotti (1995), evvela, 1960-1985 yıllarını baz alarak 100 ülkeyi ele almışlardır. Daha sonra 1950-1985 yıllarını içerecek şekilde 12 Latin Amerika ülkesini inceleme konusu etmişlerdir. Bu incelemelerde, finansal gelişme ile uzun süreli ekonomik büyümenin etkileşimlerini ortaya koymuşlardır. Esas aldıkları ölçüt ise, bankalar tarafından özel sektöre sağlanan finansman tutarlarının milli gelire oranı olmuştur. Elde ettikleri sonuç ise, finansal gelişme, ekonomik büyümeye liderlik ettiği yönündedir.

Arestis ve Demetriades (1997), Almanya ile Amerika Birleşik Devletlerini kıyaslayan çalışma yapmışlardır. Fert bazında milli gelir ilk değişken olarak alınmıştır. Borsaya kota edilen ve halka açık şirketlerin hisse senetleri fiyatının hisse adediyle çarpımı olarak hesaplanan kapitalizasyon (market cap) rakamı ikinci değişken olarak değerlendirilmiştir. Üçüncü değişken olarak; hisse senedi piyasasının dalgalanması kullanılmıştır. Her iki ülke için üç kriter ortak olarak kullanılmıştır. Bunun yanında, M2 olarak adlandırılan ((Dolaşımdaki Banknotlar ve Madeni Paralar) – Banka kasalarındaki nakit + Bankalarda bulunan vadesiz TL/YP ve vadeli YP/TL mevduat)) parasal miktarın, milli gelire kıyaslanmasına ilişkin değer Almanya için dördüncü değişken olarak kullanılmıştır. Öte yandan ABD için de banka kredileri ile nominal GSYH kıyaslamasından elde edilen veriler de dördüncü değişken olarak kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular, her iki ülke için farklı olmuştur. Almanya'da market cap'in, ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkilediği; ABD'de ise, market cap'in doğrudan ve

olumlu yönde ekonomik büyümeyi etkilediği sonucu elde edilmiştir. Diğer taraftan finans sektörünün her iki ekonomik büyümesinde etkisinin olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Rousseau (1999), Meiji restorasyonu[1] olarak adlandırılan 1880-1913 yılları arasındaki dönemdeki yatırım ile fert başına milli gelire finansal sistemin etkilerini incelemiştir. Finansal hizmet veren kuruluşların aktifleriyle, bunların dışındaki şirketlere ait tahvil ile hisse senetlerinin toplamından elde edilen veriler, finansal ölçüt olarak ele alınmıştır. Ekonomik büyüme ölçütü olarak, fert başına GSYH değeri ele alınmıştır. Elde edilen bulgularla, finansal yapıların, ekonomik gelişmeyi artırdığı tespit edilmiştir.

Michael Graff (2002), tarafından da 1970–1990 dönemine ilişkin ülkeler arası, finansal aktiviteler ile ekonomik büyüme inceleme konusu edinilmiştir. Finansal aktiviteyi temsil etmek üzere, banka ve personel sayıları ile finansal aktivite içinde yer alan çalışanların, toplam istihdam içindeki oranları ölçüt olarak ele alınmıştır. Ayrıca finansal aktivite ile GSYH arasındaki pay inceleme konusu edinilmiştir. Yapılan analizlerle, finansal aktivitelerin, ekonomik gelişmeyi artırdığı tespit edilmiştir.

Jordan Shan ve Qi Jianhong (2006) tarafından Çin'in 1978-2001 yıllarını kapsayacak şekilde yapılan çalışmada, ölçüt olarak reel milli gelirin değişim rasyosunun, ekonomik büyüme olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Çalışmada, kümülatif bazda kredilerin, istihdamın, ithalat-ihracat rakamlarının GSYH oranın ölçüt olarak kullanıldığı görülmektedir. Elde edilen analize göre, finansal aktivitelerdeki gelişimin, ekonomik gelişmeye pozitif etkileşimi olduğu tespit edilmiştir (Kandır vd. s.313).

Finansal sistemin dışında kalan kişi ve kurumların sisteme kazandırılmasıyla ülkedeki tasarruf miktarı artmakta, artan tasarruflar sermaye birikimini destekleyerek, kredi mekanizması yoluyla ekonomik büyüme ve istihdam yaratılmasını sağlamaktadır (Vurur ve Özen, 2013, s.118).

Sanayi devrimi yeni ekonomik modellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ekonomik sistemlerini hızlı geliştirebilen ülkeler, daha hızlı büyümüş ve gelişmişlerdir. Ekonomik büyüme rakamlarla ifade edilen gelirin çoğaldığını tespit

[1] Meiji restorasyonu: Japon İmparator **Mutsuhito**'nun (namı diğer Meiji) 23 Ekim 1868 ile 30 Temmuz 1912 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır. Japonya'nın i**zolastyonist feodal bir devletten sanayileşmiş dünya gücüne doğru evrildiği yıllar ifade etmektedir.**

eden hesaplama olsa da, büyümenin olduğu ülkelerde asıl olanın insanların nitelikli şekilde refah seviyelerinin artması olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyümenin olduğu yerde, refah parametreleri de artmış olmaktadır. Öte yandan politik ve siyasi nedenlerle yönetime talip olanları, iktidarda tutan en önemli ölçütlerden biri refah göstergesi parametreleri olmaktadır. Dolayısıyla iktidarlar bu parametrelerin artmasını sağlamak için büyüme hedefleri koymaktadırlar. Neticede, gelişmiş ülkeler parametrelerine göre geride kaldığını anlayan ülkeler, büyüme hedeflerine daha fazla odaklanmaktadırlar (Çeştepe ve Yıldırım, 2016, s.13).

2.3. Büyüme ve Finansman İlişkisi

Makro ekonomilerin ilgi alanı ekonomi genel seviyeleri ile ilgilidir. Benzer şekilde kurumsal finansman ihtisas alanı da şirketin bakış açısıyla durumu değerlendirir. Neticede gerek ülke ekonomisi ve gerekse şirketler büyüme yollarını aramakta ve ona göre yol haritaları oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla ekonominin GSYH artırması, şirketin satış cirosunu artırması gibi benzerlik arz etmektedir. Neticede büyüme meselesi hem etkileşim alanındaki tüm birimleri, hem de finansman tarafını ilgilendirmektedir.

Büyümek, bir şirket için satışları artırmak nasıl finansman ihtiyacı doğuruyorsa, ülke ekonomilerinin de büyümesi için finansman gereklidir. Dolayısıyla artırılacak satışlar için sadece irade ve yönetim kararı ortaya koymak yeter çözüm değildir. Zira satışlar artırılırken ortaya çıkacak yeni finansman ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağının, yani finansman sorununun nasıl giderileceği hususunun ortaya konulması gerekmektedir. Ülke ekonomilerinin de büyümesinin hedeflenmesinin ortaya çıkacak finansman sorununun nasıl giderileceği, nereden tedarik edileceği sorununun giderilmesi, daha doğru bir ifadeyle finansman planının ortaya konulması gerekmektedir.

Dolayısıyla ülke ekonomisinin, GSYH'nın artırılması hususunda hedeflemeler yapılıyorsa, bu büyümeyi sağlayacak finansmanın ne kadar olacağının hesaplanması, ihtiyacının nereden ve nasıl sağlanacağının da planlanması gerekmektedir.

Büyümek mutlaka finansal ihtiyaçların ortaya çıkması demektir. Hedeflenen büyüme hızı ne olacaksa, ihtiyaç duyulacak, gerekli olacak finansman da o kadar büyük olmaktadır.

Yüksek büyüme arzusunda olan ekonomilerin ve yöneticilerinin, hedefledikleri büyümeye ilişkin finansman ihtiyacı bulamamaları hali son derece kritik bir durumdur. Dolayısıyla finansman problemi yaşayacaksanız, büyümemeyi tercih etmeniz, geleceğiniz ve sürdürülebilir varlığınız için sorun bile arz edebilir.

Türkiye ekonomisinin genel olarak büyüme hedeflemesinde finansman ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı ile ilgili olarak sağlıklı projeler ortaya konmamaktadır. Bu nedenle, büyümeden kaynaklı finansman sorunları ülkemizde bitmemiştir. Büyümenin sürdürülebilir olması için bu büyümenin nasıl finanse edileceğinin hedeflemede ortaya konulması gerekmektedir. Diğer taraftan bu finansmanın hedeflenmesi bir yana, uygun ve doğru kararlarla gerekli hukuki alt yapıların hazırlanmak suretiyle netleştirilmesi gerekmektedir ki yol kazaları olmasın.

Ülkemiz sürekli cari açık vererek büyümektedir. Başka bir ifadeyle, sürekli başkalarının paralarıyla, borçlanarak büyümeye devam etmektedir. Ancak esas ve önemli olan kaliteli büyümektir. Kaliteli büyümek ise, kendi finansman kaynaklarını oluşturarak büyümektir. Bunun en ideal yolu da cari fazla vererek yapabilmektedir. Günümüz dünyasında Çin, büyümesinin cari fazla vererek elde ettiği finansmanla yapmaktadır. Ülkemiz ise tehlikeli bir şekilde cari açık vererek, dış borçla kendisini finanse ederek büyümektedir.

Bu itibarla, ülke ekonomisinin ortaya çıkardığı sürekli cari açığın nasıl ve ne şekilde finanse edilmesi gerektiği, muhtemel gelecekte ortaya çıkaracağı risklerin nasıl giderileceğine dair çok önemli politikaların geliştirilmesi ve yol haritalarının net olması gerekmektedir (Tarhan, 2013).

Büyümenin nasıl ek finansman gerektirdiği hususu bir şirket örneğinde açık bir şekilde ortaya konulabilir. Örneğin, şirketin 10.-Milyon TL cirosu (satışları) bulunsun. Şirketin mevcut satışlarını koruması ve devam ettirtmesi için dönen ve duran varlıklara ihtiyacı olacaktır. Şirketler doğal olarak satışlarının bir kısmını nakit karşılığı yaptıkları gibi, satışlarının belli hacmini ise, pazar kaybına uğramamak adına, kısa vadeli ve/veya uzun vadeli yaparlar. Esasında bilançolarında yer alan ticari alacaklar kalemi satışını sağladığı müşterilere sağladığı bir finansmandır. Yani firma müşterisine satış yapmıştır. Ancak tahsilatını karşılıklı -ya da tek taraflı da olabilir- belirlediği koşullara göre yapacağı için, tahsilatı yapıncaya kadar katlandığı tüm maliyetler ile elde edeceği kârı bekleyecektir. Başka bir ifadeyle nihai ürünün satışına

kadar yaptığı tüm masraflar için, alıcısına kredi açmıştır. Bu kredi için kendi kaynaklarını kullanmıştır. Dolayısıyla 10 Milyon TL cirosunun 2.-Milyon TL kadar kısmını "Ticari Alacaklar" hesabına kayıtla aktifine kaydediyorsa, nihai olarak katlandığı 2 milyon TL tutarı kendisi finanse ediyor demektir. Başka bir ifadeyle, bu finansman ihtiyacını ya kendi öz kaynaklarından ya da finansal kurumlardan karşılamaktadır. Stok devir hızlarının aynı seviyede korunması için, stoklarında da daha fazla mal bulundurması gerekmesi hali gibi durumlar hesaplamaya katılmasın. Dolayısıyla, şirketin satışlarını artırmaya yönelik hedef koyması ve bu satışları %30 artırmak istemesi halinde, doğal olarak "Ticari Alacaklar" hesabının da %30 artışla, 2,6.-Milyon TL olması beklenecektir. Yani şirketin 600.000.-TL daha finansman ihtiyacı oluşacaktır. Öte yandan satış cirosunu %30 artırmak isteyen firma eğer tam kapasite ile çalışıyorsa, yeni kapasiteye ihtiyaç için yeni yatırım yapması gerektiği gibi, eksik kapasite ile çalışıyorsa, kapasite artırımı için ek istihdam vs. giderlerinin finansmanı için ihtiyaç duyacaktır. Örneğimizde, yeni bir fabrika ihtiyacının var olduğunu esas alırsak, 10 Milyon TL ciroyu 2 fabrika ile yapıyorsa ve fabrikaların değeri 2 milyon TL ise, ek %30 oranında kapasite artırımı için de 600.00.-TL daha finansman ihtiyacının olacağı rahatlıkla var sayılabilir. Bu durumunda basit ifadeyle, firmanın cirosunun %30 artırması için toplam 1.200.000.-TL (600+600) finansman ihtiyacını nasıl ve nereden karşılayacağı hususunda net yol haritası ortaya koyması gerekecektir.

Dolayısıyla şirket bu finansmanı özkaynaklardan ya da finansal kuruluşlardan sağlayamaz ise, çok kıymetli ve niş ürünler sahibi olsa da, iflas ile karşı karşıya gelebilecektir. Neticede, önemli olan büyüme potansiyelinin olması değil, bu büyüme için ihtiyaç duyulacak finansman sorununun nasıl giderileceği meselesidir. Eğer finansman bulamıyorsa, küçük büyüme seviyesini tercih etmesi, daha ciddi risklerle karşılaşmasından daha iyi olacaktır (Tarhan, 2013).

Özetlenecek olursa, büyüme politikasının belirlenmesinde, iki uygulamanın olduğu ve bu uygulamaların ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre değişiklik arz ettiği anlaşılmaktadır. Birinci durumda, mümkün olan yüksek hızla büyüme ve bu büyüme için ihtiyaç duyulan finansmanın sonradan "bir şekilde" bulunmasıdır. İkinci durumda ise, özkaynaklardan, yurt içi ve/veya yurt dışı finansal kuruluşlardan bulunabilecek finansmanla ilgili önce araştırma yapılması, sağlanabilecek finansman tutarı dikkate

alınarak, büyüme hızının belirlenmesidir. 1. durum, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin paradigması iken, 2. durum gelişmiş ülkelerin paradigması olmaktadır.

2.4. Ekonomik Büyüme Hızı ve Cari Açık Fazla İlişkisi

Türkiye'nin hızlı büyümesi ölçüsünde cari açığı oluşmaktadır. İthalat için yapılan döviz harcamaları, ihracatla elde edilen döviz girişlerinden her zaman çok daha fazla olmaktadır. Dolayısıyla ithalat ile ihracat arasındaki fark kadar ihtiyaç duyulacak dövizin karşılanması meselesi önem arz etmektedir. Örneğin 50 birim ithalat olan bir ülkenin 40 birim ihracatı olması halinde, 10 birim kadar açığı finanse edecek finansman bulunması gerekmektedir. İhracat ile ithalat aynı oranda kalacak şekilde bir büyüme olsa bile, örneğin %10 büyümede, ithalat 55 birim, ihracat 44 birim kadar büyüyecek ancak neticede, aradaki fark, bu kez 10 birimi de geçerek 11 birim olacaktır. Başka bir ifadeyle finansman ihtiyacı bu kez 10 birim yerine artarak 11 birim olacaktır. Daha önce 10 birim bulunması gerekirken, artık 11 birim finansman bulunması gerekmektedir. Diğer taraftan ithalat-ihracat dengesinin, ihracat aleyhine bozulması halinde bu finansman ihtiyacının daha da artan ivme kazanacağı açıktır.

Türkiye'nin ihracatının ithalatını karşılama oranına bakıldığında, 2003 yılında Türkiye'nin 1 dolar ihracat için 1.47 ithalat gerçekleştiği, 2004-2012 yıllarında aynı 1 dolarlık ihracat için yapılan ithalat sırasıyla (dolar olarak): 1.59, 1.63, 1.59, 1.53, 1.38 (2009 yılı), 1.63, 1.79, 1.55 (2012 yılı) gerçekleştiği görülmektedir. 2009 yılındaki oranın düşmesinin sebebinin de 2008 yılında yaşanan krizler nedeniyle büyüme oranının, önceki yıla nazaran düşük olmasındandır. Aynı hususun 2012 yılı için de gerçekleştiği, büyümedeki küçülme nedeniyle, 1 dolar ihracata mukabil, önceki yıl 1,79 olan karşılama oranın 1,55 olarak oluştuğu görülmektedir (Tarhan, 2013).

Veriler Türkiye'nin cari açığı ve finansman ihtiyacı konusunda iki durum olduğunu ortaya koymaktadır; 1. Büyüme hızı ne kadar yüksek olursa, bir önceki seneye kıyasla, büyüme başlı başına ek finansman ihtiyacını artırmaktadır. 2. Türkiye'nin büyüme hızı ne kadar yüksek olursa, bu durum da başlı başına ihracatın ithalatı karşılama oranının bozulmasını tetiklemektedir.

Bu şartlar altında, üzerinde durulması gereken, ihracatın ithalattan daha yüksek olmasını sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerektiğidir. Bunun yapılamaması halinde büyüme hızının yavaşlatılması, gelecek günlerin yönetilebilir ve sürdürülebilir olması adına daha anlamlı olacaktır.

3. EKONOMİK GÖSTERGELER

3.1.Makroekonomik Göstergeler

Sanayi devriminin akabinde dünyada yaşanan büyük ekonomik buhranlar sonrasında, ekonomi aktiviteleri herkesi ablukası altına almıştır. İnsanın yaşadığı dünyayı anlamaya çalışması gibi, ekonomiyi de anlamaya çalışması kaçınılmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette kamunun ekonomi ile ilgilenme serüveni ile insanların serüvenleri farklılık arz etmektedir. Aldıkları kararlarla tüm ekonomiyi etkileyecek pozisyonda bulunanların doğru politikalar ortaya koymaları ve ortaya koydukları kararların da sonuçlarının doğru olduğunu izlemeye yönelik verilere ihtiyaçları olmaktadır. Başka bir ifadeyle politikacılar ekonomik süreçleri izleyerek, muhtemel dönemler için karar almaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle ekonomiyle ilgili oluşturulacak tüm veriler önemli hale gelir. Bir anlamda kamunun görevlerinden biri de, bu verilerin sağlıklı oluşturulmasındadır. Diğer taraftan şirketler de kendi geleceklerini tasarlamak adına ortaya çıkan bu verilerle geleceklerini kurgulamak durumundadırlar. Zira bu veriler, hem gelecekteki talep beklentilerine hem de oluşacak maliyetlere ilişkin ipuçlarını vermektedirler. Öte yandan, yatırım kararları bu göstergeler ışığında alınır. Her yatırımcı için gelecek tahminleri çok yüksek önem arz etmektedir. Dolayısıyla, ekonominin büyüyüp büyümeyeceği, taleplerin sürekli olup olmayacağı gibi unsurlar dikkatle takip edilmesi gerekli veriler olmaktadır. Bununla birlikte, finansal sistem içinde yer alanlar, kredi hacimlerinin ne olacağına, faizlerin artıp artmayacağıyla çok yakından ilgilenmek durumundadırlar (Alkaçar, 2016, s.8).

Bir ülkenin ekonomik hikâyesini özetleyebilecek Makro Ekonomik Göstergeler Tablo 3.1'de gösterilmektedir. Türkiye'nin 2002-2016 yılları arasındaki makro ekonomik göstergelerinin en önemli parametrelerinden olan GSYH'a bakıldığında, 16 yılda 271,4 Milyar TL GSYH'nın, % 961 (usd bazlı %478) oranında artarak 2.608,5.-Milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir. 16 yılda yaklaşık usd bazlı %500, TL bazlı %1.000 civarında büyümenin; nedenlerini, niçinlerini, büyümenin hangi alanları sağlıklı, hangi alanları ise sağlıksız büyüttüğü, kaynakların en çok hangi sektörler için neden/nasıl kullanıldığı ve dolayısıyla ülkenin hangi yöne doğru evrildiği, zuhur eden olumsuzlukların ise, ülkeyi hangi riskle karşı karşıya bıraktığı ve en nihayetinde büyüme kaynağının esasını teşkil eden finansmanının nasıl yapıldığı hususlarının

tetkik edilmesi halinde, ulaşılan %1.000'lik büyüme oranının ne anlama geldiği anlaşılabilir.

Belki teknolojik gelişmeler sayesinde, olabildiğince doğru ve güvenilir şekilde kayıt altına alınmış 10, 20, 30 hatta 50 yıllık verilerle, ülkeler için senaryo analizleri oluşturulacak, bir ülkenin bir bütün analiziyle, yapılması gereken ya da yanlış yapılan yatırımların, yapay zekâ programları sayesinde, iyi-kötü sonuçları daha kolay değerlendirme imkânına kavuşacağız.

Belki de intihal raporları gibi oluşturulacak raporlarla, üniversiteler senaryo analizlerinin kendisini ve sonuçlarını ders konusu yapacaklardır.

	Ekonomik Göstergeler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	GSYH (yeni seri)	7,8	5,9	9,9	7,6	6,0	4,5	0,7	-4,8	8,9	8,8	2,1	4,0	3,0	6,1	3,2
2	GSYH-Mia Usd	180,4	239,0	300,0	361,0	400,0	659,0	742,0	617,0	736,0	774,0	798,0	823,0	800,0	861,9	862,7
3	GSYH-Mia TL	**271,4**	**356,7**	**428,9**	**486,4**	**575,8**	**856,0**	**951,0**	**953,0**	**1.105,0**	**1.298,0**	**1.417,0**	**1.567,0**	**1.750,0**	**2.338,6**	**2.608,5**
4	Nüfus-Milyon	69,7	70,4	71,3	72,3	73,0	70,6	71,1	71,9	73,0	75,0	75,6	76,7	77,0	79,0	80,0
5	Kişi başına GSYH-Usd	2.586,0	3.383,0	4.172,0	5.008,0	5.482,0	9.333,0	10.436,0	8.590,0	10.079,0	10.466,0	10.459,0	10.822,0	10.404,0	10.909,9	10.882,0
6	Yurtiçi tasarruflar/GSYH (cari fiyatlarla) %	16,6	19,0	21,0	18,0	16,0	16,0	17,0	15,0	13,0	14,0	14,0	13,0	15,0	14,0	24,0
7	Tasarruf açığı %	-3,4	-4,0	-5,0	-7,0	-8,0	-6,0	-5,0	-2,0	-7,0	-10,0	-6,0	-7,0	-6,0	-4,0	-4,0
8	GSYH deflatörü	44,0	23,0	9,0	5,0	12,0	8,0	12,0	5,0	6,0	9,0	7,0	7,0	9,0	8,0	8,0
9	Işsizlik %	11,5	10,0	10,0	10,0	10,0	10,6	14,0	14,0	11,0	9,0	8,0	10,0	10,0	10,0	11,0
10	Enflasyon (12 aylık % değ) Toptan Eşya	31,0	14,0	14,0	3,0	12,0	6,0	8,0	6,0	9,0	13,0	2,0	7,0	6,0	5,7	9,9
11	Enflasyon (12 aylık % değ) Tüketici	30,0	18,0	9,0	8,0	10,0	8,0	10,0	7,0	6,0	10,0	6,0	7,0	8,0	8,8	8,5
12	Kamu kesimi açığı/GSYH (özelleştirme hariç) %	12,8	9,4	5,1	0,4	-0,9	-1,0	-2,0	-6,0	-4,0	0,4	-1,0	-0,8	-0,8	-0,1	-1,0
13	Kamu kesimi açığı/GSYH (özelleştirme dâhil) %	12,6	9,3	4,7	-0,4	-3,1	0,0	-2,0	-5,0	-3,0	3,0	2,5	2,6	2,2	2,0	1,0
14	Kamu kesimi açığı (faiz dışı)/GSYH (özelleştirme hariç)%	-7,3	-7,6	-8,4	-9,3	-9,4	5,0	3,0	0,0	1,0	2,7	2,0	1,8	1,6	1,0	-1,0
15	Bütçe açığı/GSYH%	14,4	11,2	7,0	1,7	0,5	-2,0	-2,0	-6,0	-4,0	-1,0	-2,0	-1,0	-1,0	-1,0	-1,1
16	Bütçe açığı (faiz dışı)/GSYH%	-4,7	10,0	5,3	-0,2	-2,7	6,0	4,0	1,0	1,0	2,0	1,4	2,0	2,0	1,0	1,0
17	Bütçe gelirleri/GSYH%	28,1	28,1	25,6	30,1	29,7	22,0	22,0	23,0	21,0	23,0	23,4	25,0	24,0	20,6	21,2
18	Bütçe harcamaları/GSYH%	42,6	39,2	32,7	32,1	30,4	23,8	24,0	28,0	26,0	24,0	25,4	26,0	25,0	21,6	22,4
19	Iç borç stoku Mia TL	149,9	194,4	224,5	244,8	251,5	255,3	275,0	330,0	353,0	369,0	387,0	403,0	414,0	440,1	468,6
20	Iç borç stoku/GSYH%	55,2	54,0	52,0	50,0	44,0	30,0	29,0	35,0	32,0	29,0	29,0	26,0	24,0	18,8	18,0
21	Iç borç stoku+kamu dış borçları/GSYH%	90,6	79,0	75,0	68,0	60,0	41,0	38,0	47,0	43,0	41,0	38,0	38,0	39,0	29,0	29,1
22	Faiz oranları (Yıllık ortalama, net, bileşik) O/n %	63,0	43,0	19,0	14,0	19,0	17,0	16,0	7,0	2,0	5,9	5,7	4,5	8,7	9,0	8,0
23	Dolar (Yılsonu Kuru)	1,6	1,4	1,3	1,3	1,4	1,2	1,5	1,5	1,5	1,9	1,8	2,1	2,3	2,9	3,5
24	Dolar- 12 aylık değişme%	13,0	-15,0	-4,0	0,0	5,0	-18,0	31,0	-2,3	3,4	23,0	-6,0	20,0	9,0	25,0	21,0
25	Euro (Yılsonu Kuru)	1,7	1,8	1,8	1,6	1,9	1,7	2,1	2,1	2,1	2,4	2,3	2,9	2,8	3,2	3,7
26	Euro-12 aylık değişme%	34,2	2,0	4,0	-13,0	17,0	-8,0	25,0	0,4	-4,1	19,0	-4,0	25,0	-4,0	13,0	16,0
27	Merkez Bankası Bilanço/GSYH	26,9	21,0	17,0	19,0	16,8	11,1	11,9	11,5	11,6	11,0	14,0	22,0	22,0	19,5	19,0
28	Kredi stoku/GSYH%		18,8	23,0	31,0	37,0	30,1	38,7	41,2	47,6	53,0	56,0	67,0	71,0	63,5	66,5
29	Parasal varlıklar-Mio TL	140,8	165,8	201,9	231,1	288,7	345,0	439,0	498,0	594,0	696,0	772,0	906,0	1.139,0	1.245,0	1.454,0
30	Menkul kıymetler-Mio TL	162,9	287,1	353,8	466,0	493,2	589,3	471,0	697,0	847,0	765,0	960,0	921,0	1.055,0	1.014,7	1.101,5
31	Ihracat-Mia Usd	35,1	45,6	62,8	73,0	85,0	107,0	132,0	102,0	114,0	135,0	152,0	152,0	158,0	143,8	142,5
32	Ithalat-Mia Usd	49,5	67,2	97,2	116,0	137,0	170,0	202,0	141,0	185,0	241,0	237,0	252,0	242,0	207,2	198,6
33	Dış açık-Mia Usd	-14,4	-21,6	-34,4	-43,0	-52,0	-63,0	-70,0	-39,0	-71,0	-106,0	-85,0	-100,0	-85,0	-63,4	-56,1
34	Ihracat/GSYH'ya oranı%	19,5	19,1	20,9	20,2	20,7	16,2	18,0	17,0	15,0	10,4	10,7	9,7	20,0	16,7	16,5
35	Ithalat/GSYH'ya oranı%	27,4	28,1	32,4	32,1	34,0	25,8	27,0	23,0	25,0	18,6	16,7	16,1	30,0	24,0	23,0
36	Dış açık/GSYH'ya oranı%	8,0	9,0	11,5	11,9	13,0	9,6	9,0	6,0	10,0	52,6	6,0	6,4	10,0	7,4	6,5
37	Cari işlemler dengesi-Mia Usd	-1,8	-8,0	-15,6	-22,6	-31,7	-38,0	-42,0	-14,0	-49,0	-77,0	-49,0	-65,0	-46,0	-32,1	-33,1
38	Cari işlemler dengesi/GSYH%	-1,0	-3,3	-4,8	-6,5	-7,9	-5,8	-6,0	-2,0	-6,6	-5,9	-3,5	-4,1	-6,0	-3,0	-3,8
39	Sermaye hareketleri-Mia Usd	1,8	7,1	17,7	44,1	45,3	49,0	34,0	9,0	45,0	67,0	70,0	72,0	44,0	22,4	23,0
40	MB döviz rezervi-Mia Usd	26,7	33,6	36,0	50,5	60,8	71,3	70,0	71,0	81,0	78,0	100,0	110,0	108,0	92,9	92,1
41	Dış borç stoku-Mia Usd	131,6	144,3	160,8	168,8	206,5	249,0	278,0	269,0	290,0	304,0	338,0	389,0	402,0	399,5	410,0
42	Istanbul Menkul Kıymetler Borsası Piyasa değeri-Mia Usd	34,4	69,0	98,1	159,3	162,5	288,3	119,0	236,0	308,0	202,0	310,0	238,0	267,0	190,0	174,0

Tablo 3.1. Makro ekonomik göstergeler

Büyümek için finansman gereklidir. Büyümenin nasıl finanse edileceği en temel konudur. Tasarruf yapmak ve tasarrufları biriktirmek ve birikimler, büyümek için gerekli finansmana yol oluşturmak, adeta ekonominin motoru olmaktadır. Tasarruf yapmanın en önemli aracı bankalar olduğu gibi, tüketim harcamalarının en önemli kaynağını da Bankacılık sektörü oluşturmaktadır. Zira tüketmeyip tasarruf edenler, tasarruflarını finansal sektörde değerlendirirlerken, gelirinden daha fazla tüketmek isteyenlerin, ya da yatırım yapmak suretiyle kaynaklarını kullanmak isteyenlerin gelecekteki elde edecekleri gelirlerini ele alarak tüketime katılmaların doğrudan yolu finansal sektörden borçlanmaktan geçmektedir.

Dolayısıyla, ülkemizdeki tasarruflar son derece önem arz etmektedir. Yurt içi birikimlerin en azaldığı dönem 2000'li dönemler olmuştur. Tablo 3.1 verisinden (6. satır) elde edilen 2002-2016 yıllarına ilişkin cari fiyatlarla Yurtiçi Tasarruflar/GSYH Şekil 3.1'de gösterilmiştir.

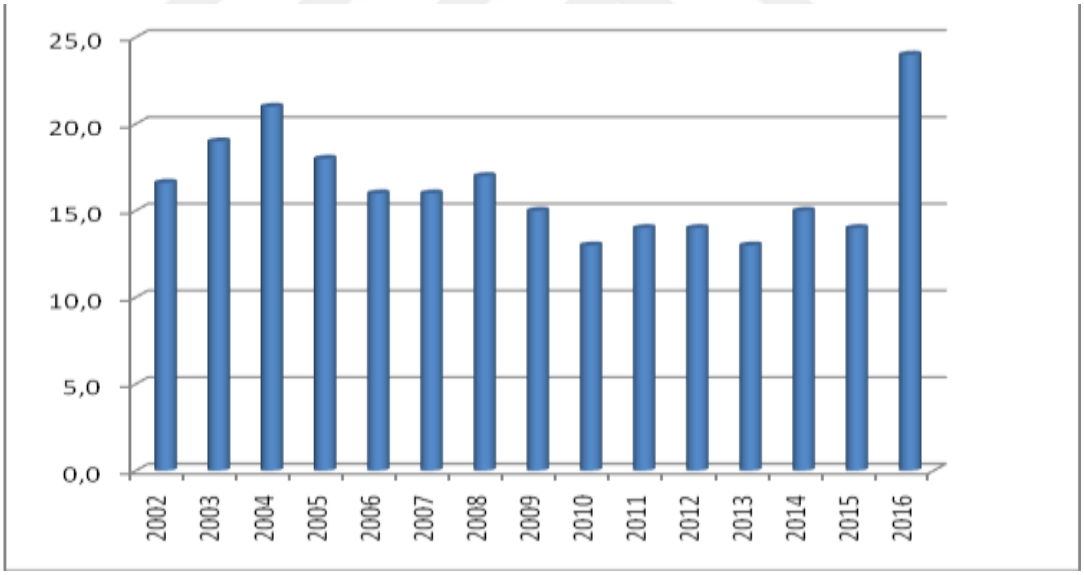

Şekil 3.1. Yurtiçi tasarruflar/GSYH (cari fiyatlarla).

1990'larda Yurtiçi Tasarruflar/GSYH oranı %23,5 iken, 2000 ile 2008 yılları arasında %17, akabinde 2010 yılında %13,5 oranına inmiştir. Düşüşün temelde, özel birikimlerdeki ciddi azalmadan, kamu birikimlerinin ise, bu dönem aralığında genel olarak yükseliş eğiliminde olmasındandır. 2012 yılında bu oran, %14 olarak gerçekleşmiştir. Elde edilen bu oranlar alt gelir grubu ülkelerine göre yüksektir. Ancak İktisadi İş birliği ve Geliştirme Teşkilatı (OECD) ülkeleri ile yüksek gelişme

rasyosuna sahip ülkelere nazaran oldukça arkada oluşmaktadır (T.C.Kalkınma Bakanlığı, 2014, s.xiii).

Diğer taraftan, 2013 yılında %13, 2014 yılında %15, 2016 yılında %14 oranında seyreden bu oran, 2016 yılında %24 oranında gerçekleştiği ve özel kesim tasarruf oranın önceki yıllara nazaran ciddi ivme kazandığı ve özel tasarruflardaki birikimin artarak %22 seviyesine ulaşmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. (Şekil 3.1.)

Ancak özel tasarruflardaki bu büyümeye karşın, toplam ülke tasarruf açığının 2016 yılında %-4 iken, özel kesim tasarruf açığının %-2,5'larda olduğunu belirtmek gerekir. (Şekil 3.2) Diğer taraftan, ülke ekonomisindeki bozulmanın hane halkı tarafından hissedilir hale geldiği ve 2016 yılından itibaren, harcamaların ertelendiğini söylemek mümkündür. Ayrıca artan faiz oranları nedeniyle banka kredi maliyetlerinin artmasının da etkili olduğunu belirtmek gerekir. Zira özel tasarruflardaki artış, 2017 ve 2018 yılında da artarak devam etmiş ve 2018 yılında %25'e ulaşmıştır.

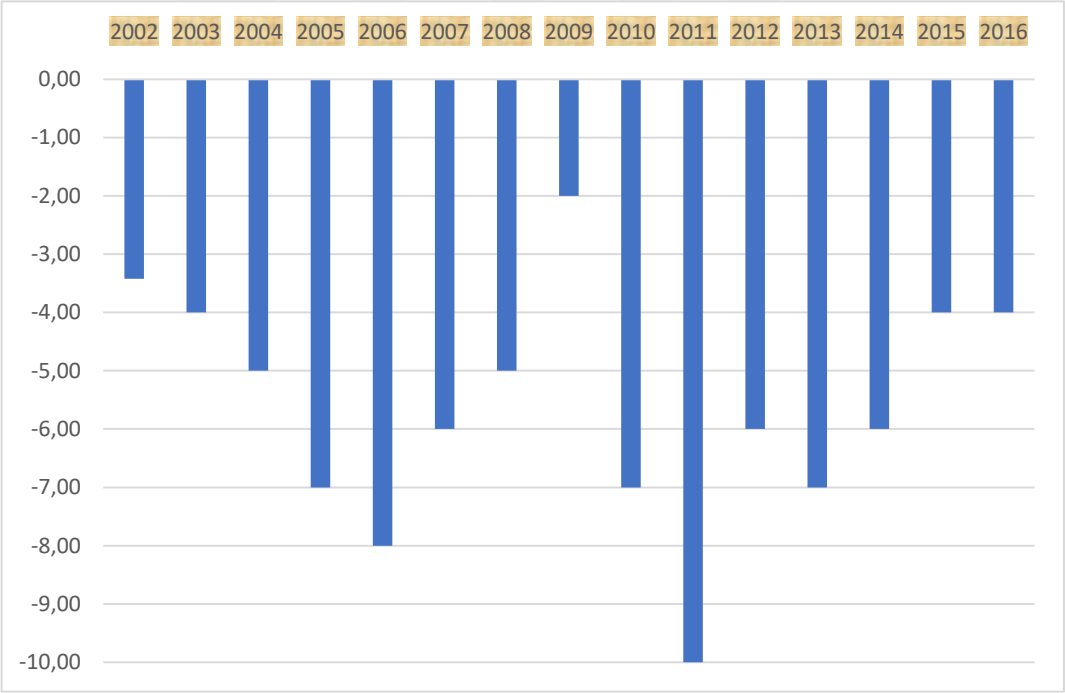

Şekil 3.2. Yurtiçi tasarruf açığı %.
Kaynak**:** TBB

Büyümenin en önemli kaynağını teşkil eden yurt içi tasarrufların düşük olması Türkiye'nin büyümesine negatif yönde tesir yapmaktadır. Düşük yurt içi tasarruflar dış finansmana bağımlılığı artırmakta, cari işlemler açığını yükseltmekte ve büyümenin

sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Yurtiçi tasarrufların düşük seyretmesi neticesinde yatırımlar giderek artan oranda dış sermayeyle finanse edilmeye başlanmış; bu da, cari işlemler açığı büyüdüğünden sürdürülebilirlik hususunda ciddi sorunlara yol açmıştır.

Yurt içi tasarruf düşüklüğü doğal olarak Türkiye'nin yurt dışı tasarrufları talep etmesini gerektirmiş ancak yurt içine gelen dış tasarrufların, tekrar kendi ülkesine ya da başka ülkelere gitmek istemesi halinde, zuhur eden sermaye çıkışları, ekonomik büyüme açısından olumsuz riskleri getirmiştir. Dolayısıyla, "İşten artmaz; dişten artar." atasözüne uygun olarak, büyümenin sürdürülmesinde kritik önemi haiz tasarrufları artırmak zorundadır.

Bu itibarla, yurt içi tasarrufların düşüklüğü nedeniyle, yurt dışı finansmanla büyümenin ortaya çıkardığı üç önemli durumdan bahsedilebilir.

1. Gerek kayıt dışılığı ve gerekse uzman finans ekibi bulundurmayan ve yurt içi kredi sıkıntısı çeken KOBİ'lerin yurt dışından borçlanma imkânı bulmaları zor olmaktadır. Dolayısıyla, finansman sorunu çeken KOBİ'ler yatırımlarını ötelemek ya da geri çekmek durumunda kaldıklarından ekonomik büyüme olumsuz etkilenmektedir.
2. KOBİ ölçeği dışında kalan büyük ve kurumsal firmalar, ekonomik gidişatın iyi olduğu zamanlarda dış finansman imkânı bulabilmektedirler. Ancak, ekonomik gidişatın olumsuz olduğuna ilişkin negatif kokuyu alan sermayenin yönünü başka limanlara çevirmesi halinde, ülkenin kırılganlığını artırmış olmaktadır.
3. Öte yandan mütemadiyen dış sermayenin ülkeye gelmesi karşısında, ülke parasının değerlenmesi söz konusu olmakta ve bu durum da ihracat rakamlarına olumsuz yansıdığından, ekonomik büyümeye de olumsuz katkı sağlayacak hale gelmektedir.

Ekonomik büyümenin dinamosu olan tasarrufların verimli şekilde kullanılması çok önemlidir. Bunun sağlanabilmesi için gerek mali sistemin ve gerek kamu kurumlarının nitelik ve nicelik olarak yeterli olması gerekmektedir. Ülke ekonomik büyümesini tetikleyecek en iyi fırsat yatırımlarının finanse edilmesi için nitelikli bir finansal sisteme ihtiyaç vardır. Aksi takdirde tasarrufların verimli alanlarda kullanılması mümkün olmayacaktır.

Türkiye'nin tasarruf oranları yüksek büyüme oranlarına sahip ülkelerin tasarruf oranlarından oldukça geridedir. Çin'in 1980-1989 döneminde ortalama yüzde 36 olan tasarruf oranı, 2000-2008 döneminde yüzde 46'ya yükselmiştir (T.C.Kalkınma Bak. 2014, s.13).

Kamu Sektörü Genel Dengesiyle Kamu Tasarrufları Arasındaki İlişki şöyle açıklanabilir. Genel denge = Toplam gelirler – Toplam harcamalar Kamu tasarrufu = Kamu kullanılabilir geliri – Cari giderler Burada kamu kullanılabilir geliri = Toplam gelirler – Cari transferler, ve cari transferler de faiz ödemelerini, sosyal güvenlik açıklarını, tarımsal desteklemeleri, KİT transferlerini, hane halkı transferlerini ve AR-GE desteğini içermektedir. Dolayısıyla, genel denge ile kamu tasarrufu arasındaki fark yatırım harcaması ve sermaye transferleridir. Kamu sektörü tasarrufu = Genel denge + yatırım harcaması + sermaye transferler. 2001 sonrası dönemde kamu tasarrufundaki iyileşmenin ana nedeni mali ayarlamaydı. 2000 ve 2008 yılları arasında faiz dışı fazlanın GSYH'ye oranı ortalama yüzde 3,8 olmuştur (IMF program tanımı). Neticede 2001 krizi döneminde tavan yapan kamu borç stoku giderek azalmıştır. 2001 sonunda yüzde 78,9 olan gayri safi kamu borçlarının GSYH'ye oranı, 2008 sonunda yüzde 42,9'a gerilemiştir. Sıkı maliye politikaları neticesinde risk algıları değişmiş, kamu borçlanma maliyetleri önemli oranda azalmıştır (T.C.Kalkınma Bak. 2014, s.21).

3.2. GSYH, Milli Gelir ve Büyüme

Bireysel olarak ekonomik verilerle ilgilenmek, bu bireyin içinde bulunduğu statü ile yakından ilgilidir. Dolayısıyla bireyler için döviz kuru, enflasyon oranı ve faiz oranları iyi takip edilmesi gereken verilerdir. Zira elde ettikleri maaş ya da ücretlerle, ekonomik refahları anında etkiye açık hale gelir. Türkiye'nin yıllardır yaşadığı kronik sorunlar nedeniyle enflasyon oranı, döviz kuru ve faiz oranlarındaki sürekli artışlar-inişler nedeniyle, fertler ekonomi ajandasını yakından takip etme duygusundan kendilerini kurtaramamaktadırlar. Dolayısıyla, ekonomi haberleri de çepeçevre her tarafı kuşatmıştır. İnsanların muhatap olduğu çok sayıda günlük ekonomi haber ve bültenleri bulunmaktadır. Dolayısıyla insanların bu ekonomik bombardıman altında, karşılarına çıkan verileri anlamlandırmaya ihtiyaçları vardır (Alkaçar, 2016, s.8).

Türkiye İstatistik Kurumu, GSYH'lerde baz yılı olarak 2009'u seçmiştir. 2009 yılı, 2008 yılında ABD'de başlayan küresel krizin Türkiye ekonomisini en fazla etkilediği

yıldır. 2009 yılında Türkiye ekonomisi yıllık olarak yüzde 4,7 oranında küçülmüştür. Bu tür kriz yıllarının baz yılı olarak seçilmesi sonraki yıllara ilişkin hesaplamaları etkileyeceği için doğru bir seçim olarak değerlendirilmesi şüpheli olmuştur. 2009 yılı yerine 2011 yılının seçilmesi daha doğru bir tercih olacağı değerlendirilmiştir. 2009 yılı gibi küçülmenin olduğu bir yılın seçilmesi, bazın düşük tutulmasına ve sonraki yıllara ilişkin verilerin yüksek çıkmasına yol açtığı şeklinde değerlendirilmiştir (Eğilmez, 2016).

GSYH serilerinin güncellenmesi sırasında hem tanım değişiklikleri hem de yeni veri kaynaklarının (özellikle idari kayıtlar) kullanılması cari fiyatlarla ölçülen GSYH seviyesinde 2015 yılı itibarı ile yüzde 20'lik bir artışa yol açmıştır. Bu farkın esasen inşaat yatırımlarının yeni verilerle daha yüksek ölçülmesinden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Bakış, 2018, s.18).

Ekonomik faaliyetlerin en iyi anlaşılır parametresi elbette GSYH' dır. İlk defa 1934 yılında hesaplamaya konu edilmiştir. Ekonomik süreci ve gelişmeleri en iyi takip yolu tüketim verilerini izlemektir (Alkaçar, 2016, s.11).

Bu nedenle, GSYH, üretim, gelir ve harcama yönünden hesaplanmaktadır. Harcama yönünden GSYH, belli bir dönemde tüketime ve yatırıma yönelik olarak tüm nihai mal ve hizmetlere yapılan harcamalar toplamı ile net ihracat rakamlarından hesaplanmaktadır. Üç aylık ve yıllık olarak hesaplanmaktadır. Bu hesaplama yönteminin içinde, hane halklarının nihai tüketim harcamaları (C), devletin nihai tüketim harcamaları (G), şirketler ve hane halkı yatırım harcamaları (I), mal ve hizmet ihracatı (X) ve mal ve hizmet ithalatı (M) esas alınarak hesaplanmaktadır (Alkaçar, 2016, s.14).

Dolayısıyla harcama yöntemiyle GSYH;

$Y=C+I+G+ (X-M)$,

Şeklinde hesaplanmaktadır.

Tablo 3.2'den anlaşılacağı üzere, GSYH içinde sektör paylarına bakıldığında, üretim yönteminde hizmetler sektörünün % 60, harcama yönteminde ise yerleşik hane halkı tüketiminin %70 oluştuğu görülmektedir. Dolayısıyla, üretim yönünden yapılan hesaplamada, hizmetler sektörünün ağırlığı bulunmaktadır ancak bu sektörün değişik

ve heterojen sektörlerden meydana geldiği ve izlenmesinin çok daha zor olacağı göz önüne alındığında, GSYH'nin hane halkı harcamalarının takip edilmek suretiyle izlenmesinin mantıklı olduğu anlaşılmaktadır (Alkaçar, 2016, s.15).

Sektörler	(2003-2012)
1. Tarım	8,5
2. Sanayi	19,9
Madencilik	1,3
İmalat	16,5
Enerji	2,1
3. Hizmetler	60,7
İnşaat	4,4
Toptan ve Perakende Ticaret	12,5
Oteller ve Lokantalar	1,8
Ulaştırma	13,7
Mali Aracı Kuruluşlar	3,4
Konut Sahipliği	10,1
Gayrimenkul Kiralama	4,1
Kamu Yön. ve Savunma, Zorunlu Sos. (	4,2
Eğitim	3,0
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	1,6
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hiz	1,7
Eviçi Personel Çalıştıran Hanehalkları	0,2
4. Sektörler Toplamı (1+2+3)	89,1
5. (-) Dolaylı Ölçülen Mali Aracılık Hizm	1,6
6. Vergi-Sübvansiyonlar	12,6
7. Alıcı Fiyatlarıyla GSYH (4-5+6)	100,0
Kaynak : TÜİK	

	(2003-2012)
Yerleşik Hanehalklarının Tüketimi	71,1
Devletin Nihai Tüketim Harcamaları	13,2
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	20,0
Kamu Sektörü	3,6
-Makine Teçhizat	0,7
-İnşaat	2,9
Özel Sektör	16,4
-Makine Teçhizat	10,5
-İnşaat	5,9
Stok Değişmeleri	0,0
Net İhracat	4,2
GSYH	100,0
Toplam Nihai Yurtiçi Talep	104,2
Kaynak : TÜİK	

Tablo 3.2. 2003 – 2012 Yılları gayri safi yurtiçi hâsıla (üretim, paylar % ortalama).
Kaynak**:** TÜİK

2002-2016 yılları arasındaki kamu kesimi borçlanma durumu analiz edildiğinde karşımıza Tablo 3.3'deki durum ortaya çıkmaktadır. Kamu borç yükü hesaplanmasında, Hazine ile KİT'lerin iç ve dış borçlarının yanında, belediyelerin bankalara olan borçları da toplama dâhil edilmektedir.

Milyar TL	2002	2008	2010	2015	2016
Toplam Hazine Borç Stoku	242,7	380,3	473,5	677,6	759,6
İç Borç Stoku	149,9	274,8	352,8	440,1	468,6
Dış Borç Stoku	92,8	105,5	120,7	237,5	291,0
KİT Borçları	27,6	69,0	64,3	37,0	38,0
İç Borçları	15,8	62,6	55,9	31,5	31,8
Dış Borçları	11,8	6,4	8,4	5,5	6,2
Belediyelerin Banka Borçları (2016 verisi tahmindir)	1,3	7,6	5,9	13,6	15,0
KAMU KESİMİ TOPLAM BORÇ STOKU	271,6	456,9	543,7	720,1	803,8
ÖZEL KESİM TOPLAM KREDİ BORÇ STOKU	87,8	396,4	507,5	1.428,5	1.709,5
HANEHALKININ BANKALARA BORCU	6,6	118,0	174,3	401,2	439,8
ÖZEL SEKTÖR + HANEHALKI BORÇ TOPLAMI	94,4	514,4	681,8	1.829,7	2.149,3
TOPLAM	366,0	971,3	1.225,5	2.549,8	2.953,1

Tablo 3.3. Genel borç göstergeleri.

Duruma bakıldığında çok ciddi bir borçlanma içine girildiği anlaşılmaktadır. 2002-2016 yıllara arası borçlara bakıldığında hem hazine hem de belediye borçları artmışken, hane halkı borçlarının ise, 2002 yılında 366.-Milyar TL iken, 2016 yıl sonu itibariyle 2.953,1.-Milyar TL seviyesine ulaşarak daha belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir.

Hazine borçlanmasında %300 oranında bir artış var iken, miktar olarak yüksek olmamakla birlikte belediye borçlarının da 1,3 milyar TL'den 15 milyar TL'ye yükseldiği, ancak KİT borçlarının göreceli olarak fazla artmadığı, hazine borçlanmasındaki artış nedeniyle, kamu borçlarında yüksek bir borçlanma oluştuğu görülmektedir.

2002-2016 yılları arası makro ekonomik göstergeler eşliğinde özetlenecek olursa,

Yıllar	GSYH (Milyar USD)	Kişi Başı Gelir (USD)	Büyüme (%)	Enflasyon (%)	İşsizlik (%)	Bütçe Dengesi (%)	Cari Dengesi (%)
2002	231	3.492	6,2	29,8	10,8	-11,2	-0,3
2003	305	4.565	5,3	18,4	11,0	-8,8	-2,5
2004	390	5.775	9,4	9,3	10,8	-5,4	-3,7
2005	482	7.036	8,4	7,7	10,4	-1,5	-4,6
2006	526	7.597	6,9	9,6	9,5	-0,5	-6,1
2007	649	9.247	4,7	8,4	9,9	-1,6	-5,9
2008	742	10.444	0,7	10,1	12,7	-1,8	-5,7
2009	617	8.561	-4,8	6,8	12,6	-5,5	-2,2
2010	732	10.079	9,2	6,4	10,6	-3,6	-6,2
2011	774	10.444	8,8	10,5	9,0	-1,3	-9,7
2012	786	10.497	2,2	6,2	9,3	-2,2	-6,1
2013	823	10.822	4,2	7,4	9,6	-1,2	-7,4
2014	800	10.404	2,9	8,2	10,9	-1,3	-5,8
2015	856	10.877	6,1	8,8	10,8	-1,0	-4,5
2016	852	10.800	1,8	8,5	12,1	-1,1	-4,0
2003 - 2016	Ortalama		4,8	10,4	10,7	-3,2	-5,0

Tablo 3.4. Özet makro göstergeler.

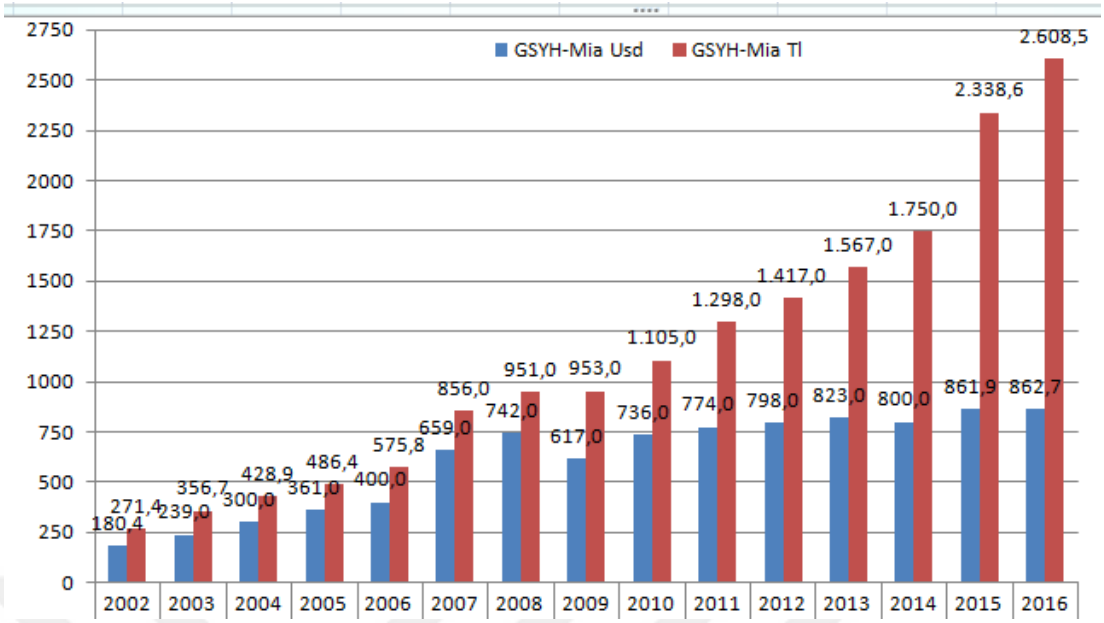

Şekil 3.3. GSYH USD ve TL bazlı (2002-2016 yılları).

GSYH, 271,4.-Milyar TL'den, 2.608,5.-Milyar TL'ye artışla 3,6 kat; fert başına gelir de 3 kat artırmıştır. (Tablo 3.4) Büyüme oranı ortalama olarak %4,8, enflasyon ise %10,4 seviyesinde olmuştur. %10,7 oranındaki işsizlik oranı ortalaması, önceki 14 yılın ortalamasına göre **%40** artışla, yüksek bir işsizlik oluştuğunu göstermiştir. (Şekil 3.4)

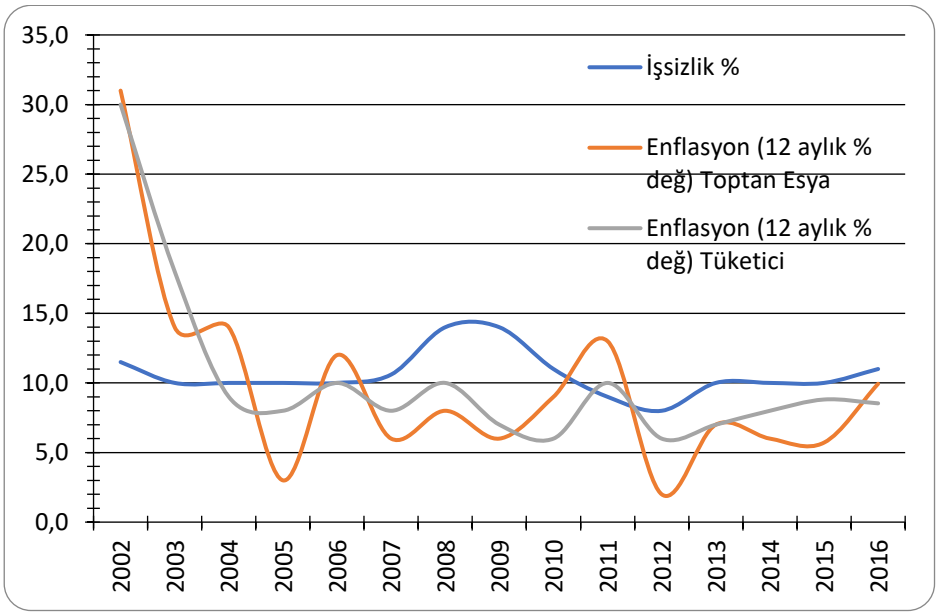

Şekil 3.4. 2002-2016 İşsizlik ve enflasyon.

Diğer taraftan, cari açık ortalaması %5 olmuş ancak önceki 14 yıla göre, hemen hemen 10 kat fazla oluşmuştur (Şekil 3.5).

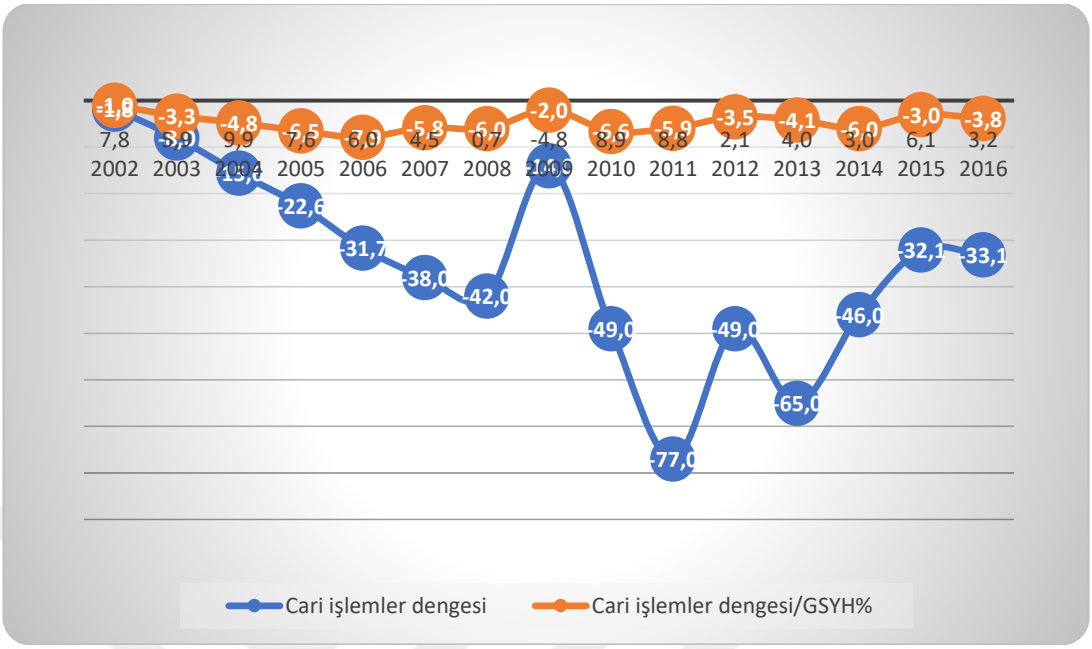

Şekil 3.5. Cari işlemler dengesi/GSYH%.

Şekil 3.6 ve Şekil 3.7'de görüldüğü üzere, sürekli cari açık ve borçlanma talebi içinde olunan bir ekonomik yapı nedeniyle, dolar kurunda buna bağlı yüksek inişli ve çıkışlı hareketler, ekonomik yapının kırılganlığına yansımış ve değişimler kaçınılmaz olmuştur.

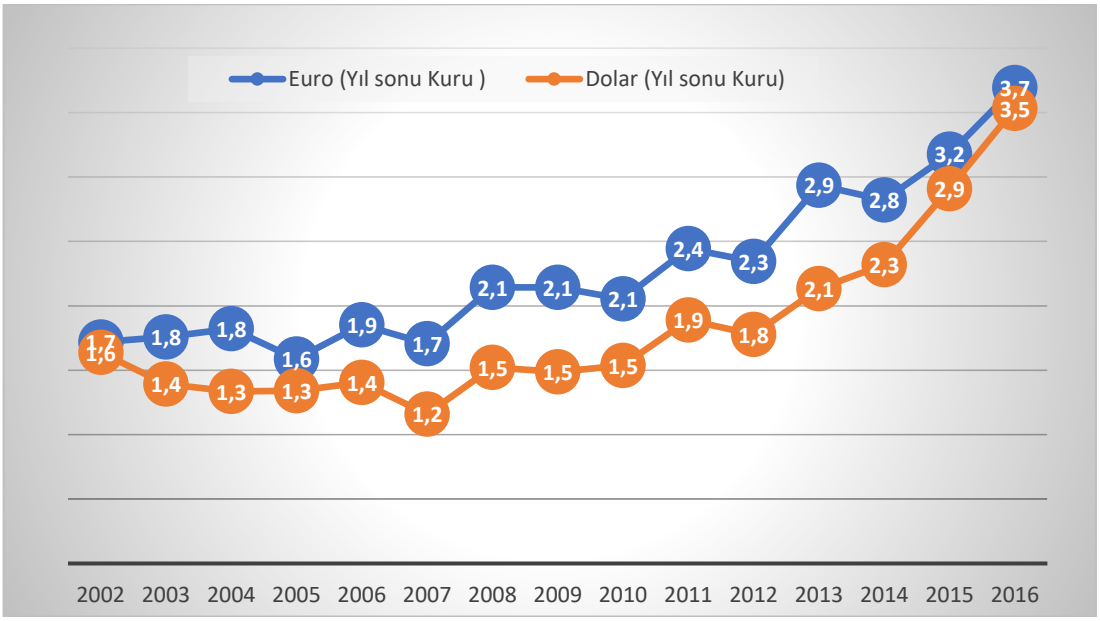

Şekil 3.6. 2002-2016 USD-Euro kur değerleri (yıl sonu).

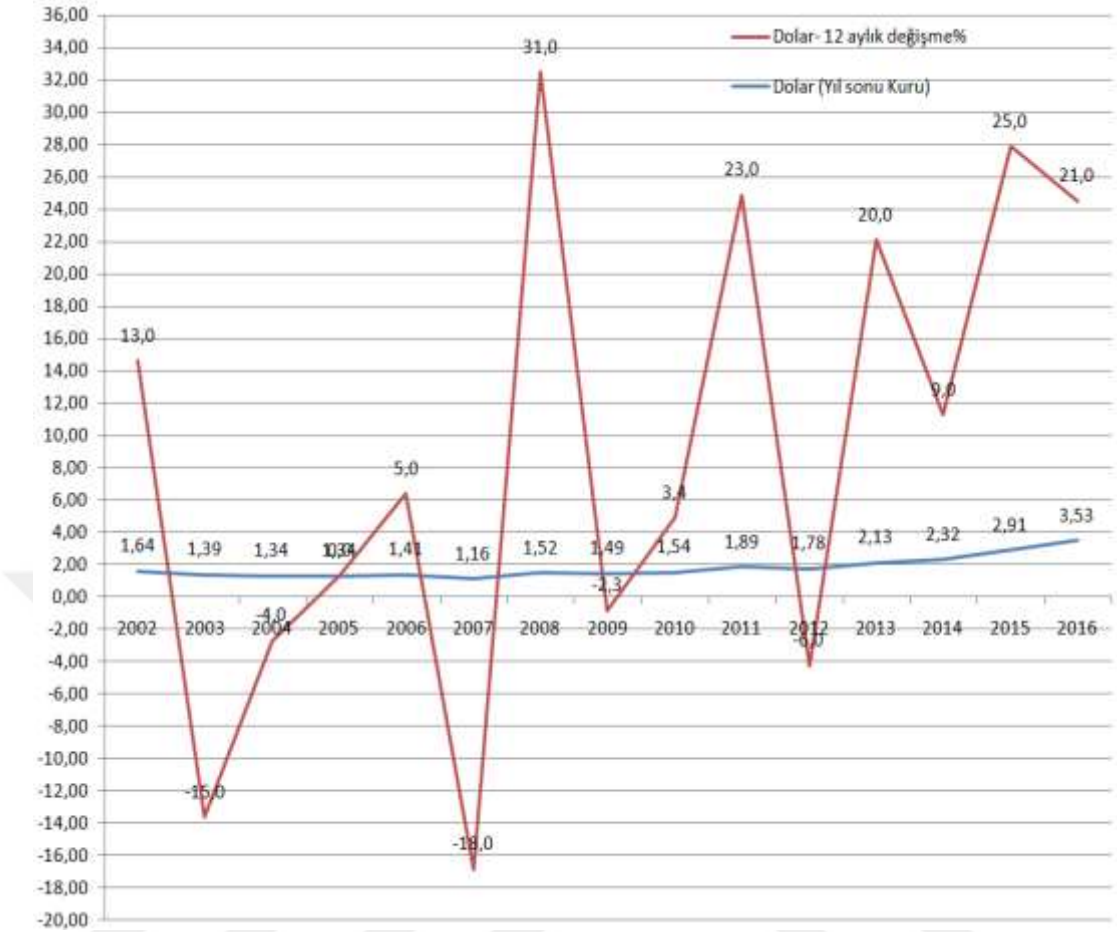

Şekil 3.7. USD 12 aylık değişim ve yıl sonu TL cinsinden kur değeri.

Buna göre kamu kesimi borç stoku, yeni seri GSYH'ye göre hesaplandığında 2016 yılı itibariyle %30,4 olarak hesaplanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bu oran %48,6 olarak hesaplanmaktadır. Bu oran açısından değerlendirildiğinde, ülkemizin durumunun iyi olduğu değerlendirilebilir. Toplam borçların GSYH'ye göre oranına bakıldığında, 2002 yılında %101 olan oranın, 2016 yılında %118,1 olduğu görülmektedir. 2002 kamu kesimi borcunun, tüm borçlar içindeki payı %77,6 iken, 2016 yılında %32,2'ye gerilediği Tablo 3.3'te görülmektedir. Ancak hane halkı ve reel sektör borçlarının 2002 yılında tüm borçlar içindeki payı %26,3 iken, 2016 yıl sonunda %86'ya yükselmiştir. Bu durum son derece köklü bir borç yapısı değişikliğinin oluştuğunu göstermektedir. Bu itibarla, borç yükünün, yer değiştirdiği ve ağır borç yükünün özel sektör ve hane halkına dönüşmüş olduğu açıkça görülmektedir (Eğilmez, 2016).

% GSYH (Yeni Seri)	2002	2009	2015	2016
Toplam Hazine Borç Stoku	67,5	44,2	29,0	30,4
İç Borç Stoku	41,7	33,0	18,8	18,7
Dış Borç Stoku	25,8	11,2	10,2	11,6
KİT Borçları	7,7	6,9	1,6	1,5
İç Borçları	4,4	6,0	1,3	1,3
Dış Borçları	3,3	0,9	0,2	0,2
Belediyelerin Banka Borçları	0,4	0,6	0,6	0,6
TOPLAM HAZİNE VE KİT	75,6	51,6	30,8	32,2
Özel sektör Dış Borçları (Finansal Kuruluşlar Hariç)	13,0	16,4	14,8	16,6
Reel Sektörün Bankalardan Aldığı Ticari Krediler	11,5	26,2	46,3	51,8
Özel Sektör Toplam Kredi Borcu (Bankalar hariç)	24,4	42,6	61,1	68,4
Hanehalkının Borçları	1,8	13,1	17,2	17,6
Tüketici	0,6	9,3	13,1	13,5
Kredi Kartı	1,2	3,8	4,1	4,1
TOPLAM ÖZEL SEKÖR (HANEHALKI VE REEL SEKTÖR)	26,3	55,7	78,3	86,0
TOPLAM	101,8	107,3	109,1	118,1

Tablo 3.5. 2002-2016 Toplam hazine borç stoku.
Kaynak: Hazine, TCMB, BDDK, Muhasebat Gen. Md.

Uluslararası Para Fonuna olan borçlardaki borç stoku kamu lehine azalır ve 2013 yılından itibaren biterken, özel sektör ve hane halkı borcunun, bu tarihlerden sonra daha da hızlandığı Şekil 3.8'den anlaşılmaktadır.

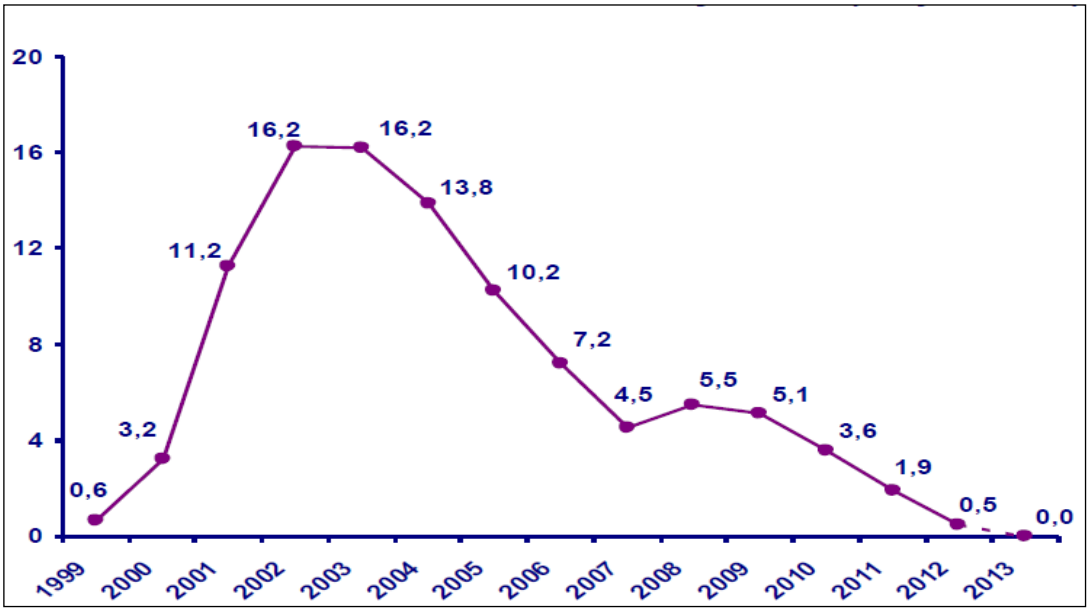

Şekil 3.8. 1999-2013 Yıllarında IMF'ye olan borç stoku (milyar SDR).
Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

İç borç stoku TL cinsinden, Dış borç stokunun usd cinsinden (Tüm kurumlar-Finansal Kurumlar ve Merkez Bankası Dâhil) Şekil 3.9'da gösterilmiştir. Borçlanma ivmesi açık ve net bir şekilde görülmektedir.

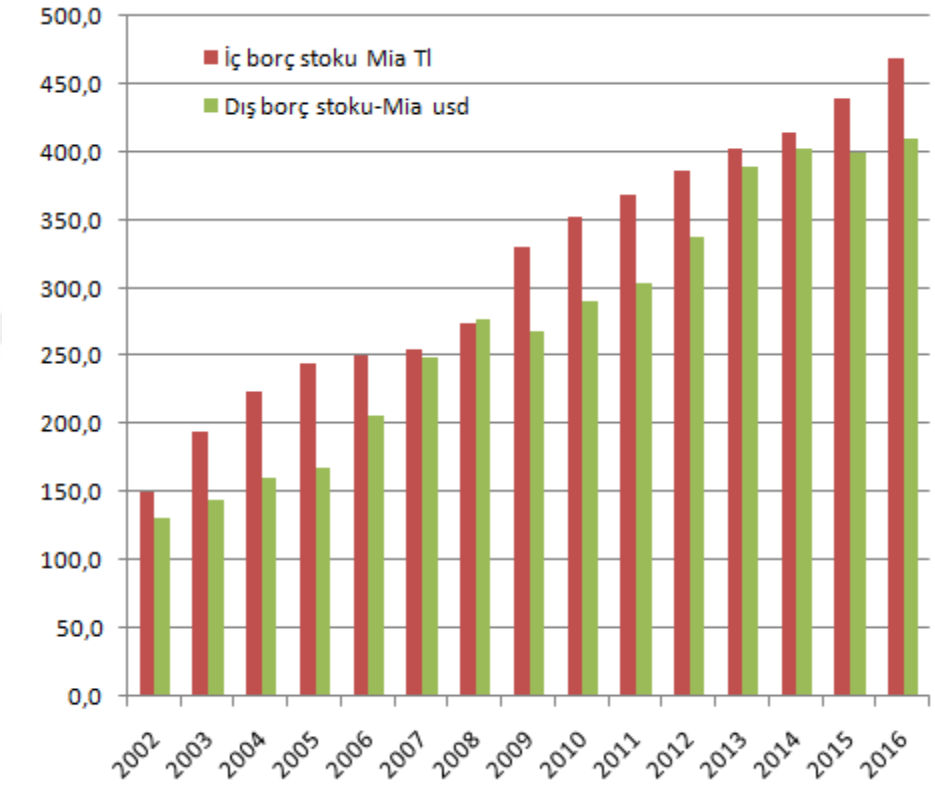

Şekil 3.9. İç ve dış borç stoku (2002-2016).

Bankalar dışında kalan (Bankalar Hariç) özel kesim kuruluşlarının toplam banka kredi borçları 87,8.-Milyar TL'den 2016 yıl sonu itibariyle 1.709,5.-Milyar TL yükseldiği ve yaklaşık 20 kat büyüdüğü anlaşılmaktadır.

Toplam hane halkının 2002 yılında 6,6.-Milyar TL gibi çok az seviyede olan borçlanmasının, 2016 yıl sonu itibariyle 439,8.-Milyar TL'ye ulaştığı anlaşılmaktadır.

Neticede, Türkiye toplam borcu 2002 yılında 366.-Milyar TL iken, 2016 yıl sonu itibariyle, GSYH'nin %118 seviyesine ulaşarak, 2.953,1.-Milyar TL (Yaklaşık 3 trilyon TL) olmuştur.

Yüksek borçlanmalarla birlikte, kamu malları satışıyla, yoğun özelleştirme programları uygulanmıştır. Şekil 3.10'da görüldüğü üzere, 1985-2003 yılları arası yapılan özelleştirmeden elde edilen gelir 8,2.-Milyar USD iken, 2003-2016 yılları arası

toplam 101,86.-Milyar TL (60,22.-Milyar USD) gelir edilmiş ve bir yandan bütçe finanse edilirken, bir yandan da birçok alt yapı projesi yürürlüğe konulmuştur.

Yıllar	Tutar (milyon USD)	Tutar (milyon TL)
2003	289	410
2004	1.283	1.916
2005	8.222	11.239
2006	8.096	12.880
2007	4.259	5.637
2008	6.259	7.791
2009	2.275	3.518
2010	3.082	4.831
2011	1.358	2.194
2012	3.021	5.484
2013	12.486	23.183
2014	6.279	13.446
2015	1.996	5.480
2016	1.314	3.856
Toplam	**60.219**	**101.864**

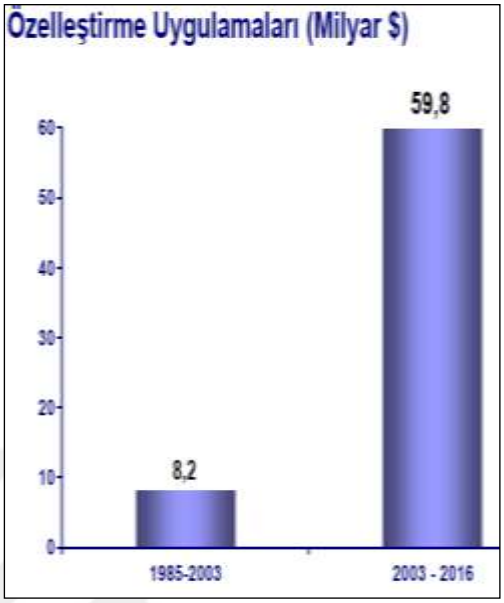

Şekil 3.10. 1985-2003, 2003-2016 Özelleştirme uygulamaları.
Kaynak: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

Özelleştirme kapsamında yapılan satışlarla, kamu mallarında satılabilecek kurum ve kuruluş oldukça azalmış ve Türkiye borçlanma kabiliyetine çözüm getirebilmek adına Varlık Fonu'nu kurmuş ve bu fon içine dâhil ettiği kamu kurum ve kuruluşlarına ait varlıkların teminat gösterilmesi suretiyle borçlanabilme stratejisi geliştirmeye yönelmiştir. İşsizlik sürekli artarken, gerek özel kesim ve hane halkındaki yüksek borçlanmalar nedeniyle, genel olarak satın alma gücü azalmıştır.

Neticede, özelleştirme gelirleriyle birlikte 3 trilyon 55 milyar borçlanmaya rağmen, işsizliğin artarak devam etmesi, cari açığın bir türlü kontrol altına alınamaması ve süreklilik arz etmesi dikkate alındığında, borçlanmalarla elde edilen gelirlerin harcandığı alanlar ve yapılan yatırımlar sorgulanır hale gelmiştir.

Diğer taraftan hazinenin garanti verdiği borçların Tablo 3.6'daki gibi olduğu görülmektedir. Bu garantiler 2006 yılında 4,30.-Milyar Usd iken, 2016 yılı sonunda 12,36 Milyar Usd'ye artmıştır. Buradan hareketle hazinenin verdiği garantilerin on yılda 4 kat arttığı anlaşılmaktadır.

Garanti Verilen Kurum-milyon usd	2006	2016
Kamu Kesimine Verilen Hazine Garantileri	**2.281**	**9.200**
Genel Yönetim	1.022	992
Finansal Kuruluşlar	79	7.416
Finansal Olmayan Kuruluşlar	1.180	792
Özel Kesime Verilen Hazine Garantileri	**2.021**	**3.156**
Finansal Kuruluşlar	1.489	3.156
Finansal Olmayan Kuruluşlar	532	0
Hazine Garantileri Toplamı	**4.302**	**12.356**

Tablo 3.6. 2006-2016 Hazinenin verdiği garantiler.
Kaynak: www.hazine.gov.tr

Milyon USD	2017/02
Kamu Kesimi	**26.571**
Genel Yönetim	5.342
Finansal Kuruluşlar	20.886
Finansal Olmayan Kuruluşlar	343
TCMB	**817**
Özel Kesim	**133.795**
Finansal Kuruluşlar	80.727
Finansal Olmayan Kuruluşlar	53.068
Mevcudun Yenilenmesi İçin Gereken Miktar	**161.183**

Tablo 3.7. 2017/02 Dış finansman ihtiyacı.
Kaynak: www.tcmb.gov.tr.

Dış Finansman İhtiyacına bakıldığında, (Tablo 3.7) 2017/02 itibariyle yenilenmesi gereken 161,18 milyar usd ihtiyacı bulunduğu görülmektedir. Sürekli cari açık durumu vardır. Gelecekte yenilenmesi gereken kredi miktarlarının çok daha fazla olacağı öngörüleri her daim mevcuttur. Ülkenin tasarruf gücünün az olması ve başkalarının tasarruflarına sürekli ihtiyaç duyulmasının bir sonucu olarak bu durum karşımıza çıkmaktadır.

Milyon usd	2002	2017/1
Varlıklar	25.100	103.518
Yükümlülükler	- 31.638	- 304.672
Net Döviz Pozisyonu	**-6.538**	**-201.154**

Tablo 3.8. 2002-2017 Reel kesimin döviz pozisyon açığı.
Kaynak: www.tcmb.gov.tr.

Finansal Kesim Haricindeki Kesimlerin Döviz Pozisyon Açıklarına bakıldığında, (Tablo 3.8) reel kesimin 2002 yılında döviz pozisyonu (-) 6,53.-Milyar usd iken, 2017/01 döneminde (-) 201,15 Milyar usd gibi bir rakama ulaşmıştır. Bu tabloda bankalar ve sigorta şirketleri yer almamaktadır. Dolayısıyla reel kesim dış yükümlülüklerin çok ciddi artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Başka bir ifadeyle, reel kesimin döviz pozisyon açığı 201,15.-Milyar Usd olmuştur. Dolardaki her 20 kuruş artış, kabaca, özel sektör kesiminin borcunu 40 milyar TL artırma riski taşımaktadır.

3.3 Türkiye'nin Kredi Notu

Uluslararası sermaye yapılarının kendi tasarruflarını en sağlam zeminlere bağlama anlayışlarına paralel olarak ortaya koydukları derecelendirme modelleri mevcuttur. Bu modele uygun olarak ülkelerin, hatta şirketlerin notlaması yapılmaktadır. Ülke kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim kurum ve kuruluşlar, derecelendirme kuruluşlarının verdikleri notlar esas alarak borçlanabilmektedirler. Bu derecelendirme kuruluşları, reyting kuruluşları olarak adlandırılmaktadır. Bu itibarla reyting kuruluşlarının notlamasına göre dış finansman imkânı bulunabilir. Notların iyiye ya da kötüye gitmesine göre de borçlanmanın maliyetleri farklılaşmaktadır.

Bilinen adlarıyla Moody's, S&P ve Fitch gibi kredi derecelendirme kuruluşlarından en az ikisinden (Mood's Baa3, S&P BBB- ve Fitch BBB-) notu alamayan ülkeler "yatırım yapılamaz" kategorisinde değerlendirilmektedir. Hali hazırda bahse konu derecelendirme kuruluşlarının notları Tablo 3.9'daki gibidir.

Reyting Kuruluşu	**Kredi Notu**
Standard and Poor's	BB (negatif)
Moody's	Ba1 (negatif)
Fitch	BB + (durağan)

Tablo 3.9. 2002-2017 Türkiye kredi notu.
Kaynak: www.hazine.gov.tr.

Bu notlar, Türkiye'nin yatırım yapılamaz seviyesinde olduğunu göstermektedir. Notların içeriğinde "negatif" ibaresi, işlerin daha kötüye gideceğinin beklendiğini; "durağan" ifadesi ise, en azından mevcut durum ve halini koruyacağını göstermektedir.

Türkiye, derecelendirme (reyting) işlemi ile 1991 yılında tanışmış ve ilk notu 04.05.1992 tarihinde Standard & Poor's şirketi tarafından "BBB", not görünümü ise "durağan" olarak açıklanmıştır. Finans kesiminin yanı sıra firma ve belediyeler de

reyting alarak yurt dışı piyasalardan yararlanma imkânı bulmuştur (Akçayır ve Yıldız, 2014, S.9).

Türkiye'nin derecelendirilmesinde en düşük olduğu dönemler 2001 krizi dönemi ve 2014 sonrası olarak dikkat çekmektedir. (Tablo 3.10; 3.11; 3.12)

Derecelendirme kuruluşları, ülke ve şirketlerin, borçlandırılması sonrasında ortaya çıkabilecek risklerin analizini yapmaktadır. Bir bakıma borç vereceklere, kimlere borç vermeleri gerektiğini ve hangi risk ve maliyetle borç para vermeleri gerektiğini salık vermektedir. Dünyada sermaye sahibi ve yatırımcıların tamamen dikkate aldığı modelleme sistemleridir. Derecelendirme hesapları yapılırken ülkelerin hem politik hem de ekonomik tüm riskleri hesaplanmaktadır.

Derecelendirmeye konu edilen ülkelerin tüm makro ekonomik parametreleri dikkate alınmaktadır. Diğer taraftan özellikle Merkez Bankasının Bağımsızlığı da önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Bunların baz alındığı yerler ise, Ekonomik Özgürlük Endeksi olarak ortaya konulan endekslerdir.

Özellikle 162 ülkenin yer aldığı Ekonomik Özgürlükler Endeksi gibi göstergeler de değerlendirmelere dâhil edilmektedir. Bu endekste de 5 farklı kategori yer almaktadır. Bunlar, 1) Devletin Büyüklüğü, 2) Hukuk Sistemi ve Mülkiyet Hakları, 3) Sağlam Para, 4) Dış Ticaret Özgürlüğü, 5) Regülasyonlar şeklindedir (Ekonomik Özgürlük Endeksi, 2018).

Dış ticaret açığı bulunan ve bizim ülkemiz gibi sürekli başkalarının, yurt dışındaki tasarruflarına ihtiyaç duyan ülkeler için, bu derecelendirme ve notlamalar kritik önem arz etmektedir.

Türkiye'nin Kredi Notlarının 2001 yılından bugüne seyrine bakıldığında Tablo 3.10; 3.11; 3.12'daki gibi olduğu görülmektedir (Bianet, 2019).

Şirket	Derece	Görünüm	Tarih
S&P	B+	Negatif İzlemede	Şubat 21 2001
Moody's	B1	Durağan	Şubat 21 2001
Fitch	BB-	Negatif İzlemede	Şubat 22 2001
S&P	B	Negatif İzlemede	Şubat 23 2001
Fitch	B+	Negatif İzlemede	Nisan 02 2001
Moody's	B1	Negatif	Nisan 06 2001
S&P	B-	Negatif İzlemede	Nisan 17 2001
S&P	B-	Durağan	Nisan 27 2001
S&P	B-	Negatif	Temmuz 11 2001
Fitch	B	Negatif	Ağustos 02 2001
S&P	B-	Durağan	Kasım 30 2001
Moody's	B1	Durağan	Ocak 15 2002
S&P	B-	Pozitif	Ocak 29 2002
Fitch	B	Durağan	Şubat 05 2002
S&P	B-	Durağan	Haziran 26 2002
S&P	B-	Negatif	Temmuz 09 2002
Moody's	B1	Negatif	Temmuz 10 2002
S&P	B-	Durağan	Kasım 07 2002
Fitch	B-	Negatif	Mart 25 2003
S&P	B	Durağan	Temmuz 28 2003
Fitch	B-	Pozitif	Ağustos 06 2003
Fitch	B	Pozitif	Eylül 25 2003
S&P	B+	Durağan	Ekim 16 2003
Moody's	B1	Durağan	Ekim 21 2003
Fitch	B+	Durağan	Şubat 09 2004
S&P	B+	Pozitif	Mart 08 2004
S&P	BB-	Durağan	Ağustos 17 2004
Fitch	B+	Pozitif	Ağustos 25 2004
Fitch	BB-	Durağan	Ocak 13 2005
Moody's	B1	Pozitif	Şubat 11 2005
Fitch	BB-	Pozitif	Aralık 06 2005
Moody's	Ba3	Durağan	Aralık 14 2005
S&P	BB-	Pozitif	Ocak 23 2006
S&P	BB-	Durağan	Haziran 27 2006

Tablo 3.10. 2001-2016 Türkiye kredi notu.

Bahse konu derecelendirme kuruluşları tarafından açıklanan notların yüksekliğine göre, çok daha ucuz maliyetlerle uluslararası borçlanma (Bono/Tahvil ihracı) mümkün hale gelebilmektedir. Öte yandan ülke içindeki bankaların farklı finansal borçlanma araçları kullanarak (sendikasyon/seküritizasyon gibi) borçlanma maliyetlerini aşağıya çekmeleri ve dolayısıyla buldukları finansmanı, ülke içinde böylece daha uygun fiyatlama ile kullandırmaları mümkün hale gelmektedir.

Kredi derecelendirme kuruluşlarından en az ikisinden (Mood's Baa3, S&P BBB- ve Fitch BBB-) notunun ve dolayısıyla Yatırım Yapılabilir notunun 2001 yılından itibaren ilk kez 05 Kasım 2012 tarihinde Fitch derecelendirme kuruluşundan "BBB

Durağan" olarak geldiği anlaşılmaktadır. 2009 yılına kadar "Son Derece Spekülatif-Yatırım Yapılamaz" seviyesinde notlandırılan ülkemiz, 2009-2012 yılları arası "Spekülatif-Yatırım Yapılamaz" kategorisinde takip edilmiştir. Daha sonra Mood's tarafından yatırım yapılabilir notlaması olan "Baa3 Durağan"ın 16 Mayıs 2013 tarihinde verildiği görülmektedir.

Şirket	Derece	Görünüm	Tarih
Fitch	BB-	Durağan	Mayıs 09 2007
S&P	BB-	Negatif	Nisan 03 2008
S&P	BB-	Durağan	Temmuz 31 2008
S&P	BB-	Negatif	Kasım 13 2008
S&P	BB-	Durağan	Eylül 17 2009
Moody's	Ba3	Pozitif	Eylül 18 2009
Fitch	BB-	Pozitif İzlemede	Ekim 27 2009
Fitch	BB+	Durağan	Aralık 03 2009
Moody's	Ba2	Durağan	Ocak 08 2010
S&P	BB	Pozitif	Şubat 19 2010
Moody's	Ba2	Pozitif	Ekim 05 2010
Fitch	BB+	Pozitif	Kasım 24 2010
Fitch	BB+	Durağan	Kasım 23 2011
S&P	BB	Durağan	Mayıs 01 2012
Moody's	Ba1	Pozitif	Haziran 20 2012
Fitch	BBB-	Durağan	Kasım 05 2012
S&P	BB+	Durağan	Mart 27 2013
Moody's	Baa3	Durağan	Mayıs 16 2013

Tablo 3.11. 2007-2013 Türkiye kredi notu.

Yatırım yapılabilir notlarının, önce Moody's tarafından 11 Nisan 2014 tarihinde "negatif"e dönüştürüldüğü ve nitekim 23 Eylül 2016 tarihinde de "Ba1" şeklinde notlanarak "Yatırım Yapılamaz" konuma getirildiği; Fitch tarafından ise, 19 Ağustos 2016 tarihinde "BB+" olarak notlanarak "Yatırım Yapılamaz" seviyeye çekildiği görülmektedir (Derecelendirme Notları, 2019).

Şirket	Derece	Görünüm	Tarih
S&P	BB+	Negatif	Şubat 07 2014
Moody's	Baa3	Negatif	Nisan 11 2014
S&P	BB+	Durağan	Mayıs 06 2016
Moody's	Baa3	Negatif İzlemede	Temmuz 18 2016
S&P	BB	Negatif	Temmuz 20 2016
DBRS	BB (high)	Negatif	Temmuz 21 2016
Fitch	BBB-	Negatif	Ağustos 19 2016
Moody's	Ba1	Durağan	Eylül 23 2016
S&P	BB	Durağan	Kasım 04 2016

Tablo 3.12. 2014-2016 Türkiye kredi notu.

Not sistemleri Tablo 3.13'te görüldüğü gibi, AAA şeklinde 3 tane A'dan başlayarak D'ye kadar gitmektedir. Ülke kategorileri "Yatırım Yapılabilir" ve "Yatırım Yapılamaz" şeklinde ayrıştırıldığında, Mood's için Baa3, S&P için BBB- ve Fitch için de BBB- not kriterlerinin ancak yatırım yapılabilir seviyesinde olduğu görülmektedir.

	FitchRatings	Moody's	STANDARD &POOR'S
Yatırım Yapılabilir	AAA	Aaa	AAA
	AA+	Aa1	AA+
	AA	Aa2	AA
	AA-	Aa3	AA-
	A+	A1	A+
	A	A2	A
	A-	A3	A-
	BBB+	Baa1	BBB+
	BBB	Baa2	BBB
	BBB-	Baa3	BBB-
Yatırım Yapılamaz	BB+	Ba1	BB+
	BB	Ba2	BB
	BB-	Ba3	BB-
	B+	B1	B+
	B	B2	B
	B-	B3	B-
	CCC+	Caa1	CCC+
	CCC	Caa2	CCC
	CCC-	Caa3	CCC-
	CC	Ca	CC
	C	C	C
	D	-	D

Tablo 3.13. Fitch, Moody's ve Standart & Poor's'un notları.

Derecelendirme kuruluşları not açıkladıklarında (Tablo 3.14), sonraki dönemlere ilişkin öngörülerini belirtmek üzere 'görünüm' adı altında, beklentileri; iyi olacaksa "pozitif", yerinde kalacaksa "durağan", eğer gerileme beklentisi varsa, "negatif" olarak

açıklamaktadırlar. Dolayısıyla "negatif" açıklama, bir sonraki değerlendirmede alt seviyeye inileceğinin işareti olmaktadır.

Kredi derecelendirme kuruluşlarının kendilerine göre baz aldığı notlama sisteminin geneli aşağıdaki gibidir (Juno Finansal, 2019).

Kredi Derecelendirme Kuruluşları Not Baremleri		S&P	Fitch	Moody's
Yatırım Yapılabilir Seviye	Prime	AAA	AAA	Aaa
	Üst Seviye	AA+	AA+	Aa1
		AA	AA	Aa2
		AA-	AA-	Aa3
	Üst – Orta Seviye	A+	A+	A1
		A	A	A2
		A-	A-	A3
	Alt – Orta Seviye	BBB+	BBB+	Baa1
		BBB	BBB	Baa2
		BBB-	BBB-	Baa3
Yatırım Yapılamaz – Spekülatif		BB+	BB+	Ba1
		BB	BB	Ba2
		BB-	BB-	Ba3
Düşük Seviye	Son Derece Spekülatif (Highly Speculative)	B+	B+	B1
		B	B	B2
		B-	B-	B3
	Önemli Riskler (Substantial Risk)	CCC+	CCC	Caa1
	Aşırı Spekülatif Riskler / Extremely Speculative	CCC		Caa2
	Kurtarılması Gereken, İflas Eğişi (Default Imminent with little)	CCC-		Caa3
		CC		Ca
		C		
	İflas, Batık (In Default)	D	DDD	C

Tablo 3.14. Fitch, Moody's ve Standart & Poor's'un not baremleri.

4. FİNANSAL SEKTÖR VE YAPISI

4.1 Genel Finansal Süreç ve Analizi (2012-2016)

1999 yılında, IMF güdümünde bir program hazırlanmıştır. Ancak sağlıklı işletilemediği için Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine ön ayak olmuştur. Öte yandan 2000-2002 yılları arasında sabitlenmiş kur modelinin uygulanması nedeniyle, Merkez Bankası son borç veren merci olarak etkili olamamış ve krizin tetiklenmesine olanak sağlanmıştır. Özetle Merkez Bankası API (Açık Piyasa İşlemleri) yaparak etkinlik gösterememiştir.

Finansal sektörün döviz kısıtı halinde olması nedeniyle cari açıklar artmış ve bu durum piyasaları endişelendirmiştir. Sonuç olarak bu durumlar ülkemizde "Likidite Krizi"ne neden olmuştur.

Kasım 2000 krizinin akabinde hiç olmayacak bir şekilde, 09.02.2001 tarihli MGK toplantısında, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında yaşanan gerginliklerin deklare edilmesinin etkisiyle, bu sefer döviz krizi patlak vermiştir. Bankalararası Para Piyasası görülmedik faizle karşılaşmış ve gecelik faiz %6200'e kadar fırlamıştır. Ortalama gecelik faiz %4019 olarak hesaplanmıştır.

Dövize olan talepte azalma olmayınca, Merkez Bankası 21.02.2001 gecesi kuru serbest bırakmış ve 19.02.2001 tarihinde 1 usd 686.500.-TL iken, 10 gün içinde %40 artışla 960.000.-TL olmuştur. 2001 Şubattaki döviz krizi sonrasında 10 milyar usd rezerv erimesi olmuş ve döviz rezervi 18 milyar usd'ye düşmüştür. Bu düşüş nedeniyle İç Borç Stoku/GSYH oranı %68'e ulaşmıştır. İç Borç Faiz Ödemeleri/GSYH rasyosu %2'lerden, %22'lere kadar çıkmıştır (Bayrak ve Kanca, 2013, s.8).

“Enflasyonu Düşürme Programı” terk edilerek, “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) uygulanmaya başlanmıştır. 2001 yılı ekonomide %-9,4’lük negatif büyüme, %68,5’lik enflasyon oranı, %8,4’lük işsizlik oranı, 84,9 milyar dolar iç borç stoku, 38,7 milyar dolar dış borç stoku, 31,3 milyar dolarlık ihracat ve 41,4 milyar dolarlık ithalat ile sıkıntılı bir yıl olmuştur.

Erken genel seçimlerin Kasım 2002 yılında sonuçlandırılmasıyla, koalisyonsuz olarak Adalet ve Kalkınma Partisi seçimi kazanmıştır. Seçimi kazanan AKP, GEGP’nı aynen uygulamıştır. AKP hükümeti, mevcut programı IMF ve Dünya Bankası’nın istekleri doğrultusunda aynen uygulamıştır ve hükümet uluslararası finans çevrelerinden kayda

değer bir destek görmüştür. Diğer taraftan AKP hükümeti AB'ye tam üye olabilme amacıyla istenen ekonomik, sosyal ve politik uyum yasalarını da çıkarmayı başarmıştır. Bu bağlamda, 2002-2004 yılları arasında GEGP'nı mevcut hükümet harfiyen uygulamıştır (Bayrak ve Kanca, 2013, s.13).

1989 yılında sermaye hareketleri ile döviz giriş-çıkışının serbest bırakılması sonrasında ülkemiz ekonomisinin yaşadığı sorunlar, bir türlü bitmemiştir. Belli bir aralık oluşsa da sürekli aynı döngü üzerinde ekonomimiz yara almaktadır. Borsa ve Bono Piyasasında kazanç potansiyeli gören yabancı yatırımcılar, dolarlarını bozdurup, lira üzerinden menkul değerlere yatırım yapmaktadırlar. Bu durum önceleri sevindirici olmaktadır ve döviz girişi nedeniyle cari açık azalmaktadır. Haliyle kurları da gerilemektedir. Dolayısıyla ithal malları göreceli olarak ucuzlamaktadır. Dolayısıyla büyüme hızı da yükselmektedir. Bu sıcak paranın, Türkiye'de yaşanan ya da başka ülkelerdeki yaşanan sorunlar nedeniyle ülkeden çıkması durumunda açık pozisyonda yakalanan banka ve şirketler vurgun yemişe dönmektedirler. Sıcak paranın çıkışını engellemeye yönelik olarak faiz oranlarının yükselmesi nedeniyle bankalar yüksek faizle kaynak toplamak durumunda kalınca, kredi maliyetleri artmakta ve bu artışın akabinde de kredi talebi azalmaktadır (Dünya Yayıncılık, 2010, s.348).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu 31 Ağustos 2000 tarihinde kuruldu. BDDK'nın 2002 yılından itibaren etkinliğini artırması ve Hazine ile Merkez Bankasının finans ile ilgili görevlerini üstlenmesi sonrasında, yetki karmaşası ortadan kaldırılmış oldu. BDDK'nın, bağımsızlığı ve özerk çalışma biçimi, bankacılık üzerindeki olumsuz siyasi etkileri düşürdü. Öte yandan 17 Ekim 2015 tarihinde 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile BDDK'nın görev, yetki ve sorumlulukları daha net ortaya konulmuş oldu. Diğer taraftan takip eden dönemlerde Banka Kartları ve Kredi Kartları hakkında çıkartılan yasalarla tüketiciler koruma altına alınmış oldu. Tüm bu yetkilerle görev yapan BDDK'nın etkin ve sıkı kontrolü sayesinde 2008-2009 yılındaki dünya bankacılık sisteminin yaşadığı krizde kayda değer olumsuzluk yaşanmadı (Dünya Yayıncılık, 2010, s.350).

1999 yılında bankacılık sektöründe yabancıların payı yüzde 1'i geçmiyordu. 2001 krizinin hemen sonrası, Demirbank HSBC'ye, Citibank'ın Milleniumbank'a satışı ve Koçbank ile İtalyan Unicredito ortaklığı yapılmıştır. Yabancı sermayenin banka ve banka hissesi alımı 2005 yılından itibaren hız kazanmıştır. 2004 yılında AB ile tam

üye müzakere görüşmelerinin başlamasının yanında, genç nüfus ve Türkiye'deki Bankacılık Sektöründeki potansiyel kredi hacminin etkisiyle, 2008 ortalarına gelindiğinde, 15 satın alma ve ortaklık gerçekleştirilerek, bankacılık sektöründeki yabancı payı %38'e dayanmıştır. TEB'in %84,25 hissesi 216,8 milyon dolarla Şubat 2005'te Fransız BNP Paribas'a, Dışbank'ın %89 hissesi 985 milyon euroya Hollanda-Belçika Bankası Fortis Bank'a, Garanti bankasının %26 hissesi 1 Milyar 550 milyon dolarla General Electric iştiraki Consumer Finance'e satıldı. İtalyan Unicredito-Koçbank yarı ortaklığı, Çukurova Grubunun Yapı Kredi Bank'ta bulunan %57 hissesi 1 milyar 182 milyon Euro bedelle satın almış ve Koçbank'ı, Yapı Kredi Bank ismi altında birleştirmiştir. Art arda gelen yabancı alımlarının toplum nezdinde olumsuz etkileri oluşmasına karşın, Finans Bank'ın %46'sı Nisan 2006'da 2,3 milyar euroya Yunan National Bank'a, Denizbank'ın %75 hissesi 2,44 Milyar dolara Fransız-Belçika merkezli Dexia'ya, Şekerbank'ın %34 hissesi 255 milyon dolarla Haziran 2006'da Kazakistan Bankası Turan-Alem Bank'a satıldı. Öte yandan Akbank'ın %20'si 3,1 milyar dolara, Ekim 2006'da Citigroup'a satıldı. Ayrıca Oyak Bank, 2007 yılında Hollandalı ING Bank'a 3.673 milyon dolara devredildi (Dünya Yayıncılık, 2010, s.354).

4.2 Bankacılık Sektörü Süreç Analizi (2012-2016)

2002 yılında dünya %3,9 oranında büyümüştür. Türkiye ekonomisinde, Mart 2003 yılında başlayan Irak savaşına rağmen, istikrarda artış ve kamu borçlarında azalma olmuştur. Belirsizlikler azalınca da büyüme %5,9 olmuştur. Düzelmeye bağlı TL ve YP borçlanma maliyetleri azalmıştır. Faiz oranlarındaki düşüş nedeniyle, kaynaklar, mevduat yapısının alternatifi araçlara yönelmiştir. Bu düşüşler nedeniyle de daha sağlıklı bilanço yapısı ve kârlılık oluşmuştur. 2003 yılı sonunda, gerçekleşen konsolidasyonlar neticesinde banka sayısı 54'ten 50'e düşmüştür. Kamunun borç talebinin azalması kısmi bir likidite oluşturmuştur. Öte yandan Türk Bankacılık sistemi sendikasyon ve seküritizasyon yoluyla YP cinsinden kaynak elde etmeye yönelmiştir. 2003 yıl sonunda Türk Lirası USD karşısında %3,8 değer kazanmıştır.

2004 yılında dünya ekonomisi %5,1 büyürken, ülkemiz ekonomisi görülmedik şekilde %9,9 büyümüştür. Yüksek büyüme hızı nedeniyle 15.5 milyar usd cari açık oluşmuştur. Bu cari açık, banka ve şirketlerin yurt dışından sağladıkları kredilerle ve

bunun yanında doğrudan sağlanan portföy yatırımları ile finanse edilebilmiştir. Yıl içinde yaşanan gelişmeler kurları etkilemiştir.

2005 yılı ekonomik ve politik istikrarın belirlediği yeni piyasa koşulları bankacılık sektöründe köklü değişikliklere yol açmıştır. Sektörün bilanço kaynak dağılımı ve yönetimi, düşen faiz oranları ve azalan enflasyon rakamları nedeniyle çok daha önemli hale gelmiştir. Gerçek bankacılık yapılmaya başlanmak durumunda kalınmıştır.

2005 yılında sektöre çok sayıda yabancı ortak ve sermayedar girişi olmuştur. Yabancı girişi ortaklık kurma ve satın almalar şeklinde olmuştur. Uluslararası sermaye piyasalarından gelişmekte olan ülkelere rekor düzeyde sermaye akışı oluşmuştur. Yabancıların sektöre girişiyle birlikte ülkemiz bankacılık sektöründe ciddi bir rekabet ve hizmet anlayışında gelişmeler yaşanmıştır.

2002-2005 yılları arasında toplam 46,5 milyar dolar cari işlemler açığı oluşmuştur. Ancak Sermaye girişi 68,5 milyar dolara ulaşmıştır. Sermaye girişinin hızlanmasına bağlı olarak döviz arzı, döviz talebinin üzerinde artarak devam etmesi nedeniyle, faiz oranındaki düşüş eğilimini desteklemiştir. Bu dönemlerde Türk lirasının değerlenmesiyle birlikte, yılın sonuna gelindiğinde, kredi notu artmış ve BB- pozitife (S&P) yükselmiştir. Sektördeki büyüme ve genişleme, aktif kârlılığı da etkilemiştir.

2005 yılında bankacılık sektöründe birleşmeler ve satın almalar sonrası, yabancı bankaların sektör içindeki payı %15'e ulaşmıştır.

Bankacılık sektörünün düzenlenmesine yönelik olarak, Avrupa Birliği direktifleri ve uluslararası ilke ve standartlar gözetilerek ihdas edilen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin daha sağlıklı oluşması, tasarruf sahiplerinin haklarının korunmasına yönelik önemli değişiklik ve gelişmeler sağlanmıştır. Öte yandan, Bireysel Kredi Müşterilerinin sorunlarının çözümüne yönelik Tüketici Hakem Heyeti ihdas edilirken, Özel Finans Kurumları adı altında faaliyet yürüten kurumların adı 'Katılım Bankaları' olarak değiştirilmiştir. Ayrıca kanunun kapsam alanı, tüm finansal holdingler ve kuruluş birlikleri ile birlikte BDDK ve TMSF'yi içerecek şekilde geniş tutulmuştur.

Neticede 2002 Haziran ayında başlayan Finansal Yeniden Yapılandırma Programları, 2005 yılı haziran ayında sonlanmıştır. Yapılandırma kapsamında 322 firmaya ait 6.021 milyon dolar borç yeniden yapılandırılmıştır.

Cari açık, 2006 yılında 31,3 milyar ABD Doları'na yükselmiştir. Önceki yıllarda büyük ölçüde portföy yatırımları ile banka ve şirketlerin yurt dışından sağladıkları kredilerle finanse edilen cari açık, %60,2 oranında doğrudan yabancı yatırımlarla finanse edilmiştir. Mayıs ayında ise, yurt içinde başlayan ve küresel risk algılamasındaki değişimler ile hızlanan dalgalanma ortamı, Merkez Bankası'nı önlemler almaya itmiş ve kısa vadeli faiz oranları Mayıs-Haziran döneminde 425 baz puanlık artışla %17,50 seviyesine çıkarılmıştır. Mayıs-Haziran aylarında finansal piyasalarda yaşanan hareketlenmenin ardından ABD doları bazında yabancı para mevduat yükselirken, Türk parası mevduat dalgalı bir seyir izlemiştir. 11 Mayıs'ta Para ve sermaye piyasaları, yabancı fonların bono satıp dövize geçmeye başlamaları nedeniyle karışmıştır.

Dünya Bankası, "Küçük ve Orta Ölçekli işletmelerin Finansmana Erişimi Projesi" için Türkiye'ye sağlanacak 150 milyon avro tutarındaki krediyi onaylamıştır. IMF: Mayıs 2005'te imzalanan stand-by anlaşmasının 3. gözden geçirmesini tamamlayarak, yaklaşık 3 milyar ABD doları tutarında krediyi serbest bırakmıştır. Diğer taraftan, Dünya Bankası, Türkiye'ye verilecek 403 milyon avro tutarında Programlı Kamu Sektörü Kalkınma Politikası Kredisi'ni onaylamıştır. IMF İcra Direktörleri Kurulu, 3. ve 4. gözden geçirme dönemlerini ele alarak onaylamasıyla, toplam 1,9 milyar ABD doları tutarındaki kredi dilimi de serbest bırakılmıştır. 13 Aralık IMF ile yürütülmekte olan stand-by düzenlemesinin beşinci gözden geçirmesi, IMF İcra Direktörleri Kurulu'nda görüşülerek onaylanmış ve böylelikle yaklaşık 1,1 milyar ABD doları tutarındaki kredi dilimi daha serbest bırakılmıştır.

Cari işlemler açığının finansman kalitesindeki artışında, 2006 yılında rekor seviyeye yükselen doğrudan yabancı sermaye yatırımları etkili olmuştur. 2006 yılında net doğrudan yabancı sermaye yatırım girişinin seviyesi 18,9 milyar ABD doları olmuştur.

Türk finansal sektörüne genel olarak bakıldığında, sektör 2006 yılında finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmanın olumsuz yansımalarına rağmen büyüme eğilimini sürdürmüştür. Büyüme hızının yüksekliği, şube başına nüfus ve toplam aktif tutarı gibi göstergelerin gelişmiş ülke ortalamalarının gerisinde olması, yabancı sermaye ilgisinin yoğunluğu gibi faktörler Türk bankacılık sektörünün doygunluk seviyesine ulaşmadığına ve gelecek için yüksek büyüme potansiyeli taşıdığına dair işaretler olarak değerlendirilmiştir.

2008 yılında meydana gelen küresel krizin etkisiyle, sektörün kârlılığa ilişkin göstergelerinde 2008 yılında düşüş yaşanmıştır. Döviz Kurlarında yaşanan artışın yol açtığı kur etkisi, YP varlıkların TP varlıklardan daha hızlı büyümesine neden olmuştur. 2007 yılına göre %35 oranında artan mevduat, toplam yabancı kaynaklar içinde %70 civarındaki istikrarlı payını korumuştur Bankacılık sektörünün mevduat ağırlıklı kaynak yapısı devam etmiş, 2008 yıl sonu itibarıyla toplam kaynakların %62'sini mevduat oluşturmuştur. Küresel krizin etkisiyle azalan uluslararası likidite ve borçlanma maliyetlerinin artması, dış piyasalardan sağlanan kaynaklar üzerindeki etkisini özellikle 2008 yılının son çeyreğinde göstermiştir. Küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin belirginleşmesi paralelinde 2008 yılının son çeyreğinde bankacılık sektörünün kredi riskinde bir artış olmuştur.

2009 yılında yurtiçi tasarruf artış hızının azalmasının yanı sıra, bankaların yurtdışı piyasalar ve repo imkânlarını kullanması ve menkul kıymet ihraçları gibi alternatif kaynaklara başvurması nedenleriyle, mevduatın payı 2009 yılından itibaren azalmıştır.

2010 yılına gelindiğinde, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 49 bankanın %75'inde küresel sermayenin payı oluşmuştur. Ayrıca, sektörde faaliyet gösteren 37 adet kuruluşta küresel sermaye yatırımı bulunmaktadır. İki adet kamu bankasında da küresel sermaye bulunmaktadır. Türkiye ekonomisi 2010 yılında, büyüme, enflasyon ve kamu dengesi açısından beklentilerin üzerinde bir performans göstermiştir. Büyüme hızı yüzde 8,9 olmuştur. Net uluslararası sermaye girişi 2009 yılında 9 milyar dolar iken 2010 yılında 45 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde Merkez Bankası'nın döviz rezervleri 11,2 milyar dolar artmıştır. 2000-2010 döneminde Türkiye'nin finansal derinleşme göstergeleri de artmıştır.

2011 yılında Uluslararası piyasalarla entegre olmuş her ekonomi, çok yönlü ve ciddi bir şekilde etkilenmiş ve geçmişten farklı olarak, gelişmekte olan ülkelerin büyüme performansları krizin daha da derinleşmesini sınırlandırmıştır. 2011 yılında dünyada ekonomik büyüme % 3,8 olurken, gelişmiş ülkelerde % 1,6, gelişmekte olan ülkelerde ise % 6,4 olmuştur. Finansal kuruluşlara daha sıkı önlemlerin alındığı dönem olmuştur. Parasal ve fiskal genişlemenin kademeli olarak yavaşlatılması, uluslararası kredi piyasasının yeniden etkin olarak çalıştırılması, finansal kurumların düzenlenmesi ve denetimine ilişkin ortak kuralların geliştirilmesi gündemin ilk sıralarında yer almıştır. Finansal kurumlara ilişkin yeni düzenlemeler arasında denetimin daha etkin hale

getirilmesi, risk yönetiminin iyileştirilmesi, sermaye tanımının yeniden yapılarak sermaye yeterliliğinin yükseltilmesi ve bankacılıkta kaldıracın sınırlandırılması öncelikli konular olmuştur. Türkiye ekonomisi 2011 yılında, yüzde 8,5 ile yüksek hızda büyümesini sürdürmüştür. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarındaki ve tüketim talebindeki artışa bağlı olarak iç talep genişlemesi büyümeyi desteklemiştir (TBB, Bankalarımız Kitabı, 2002-2016).

2012 yılında, Bankalar yurt dışından kredi kullanımlarını artırmışlardır. Bu da hızlı büyümeyi artırmıştır. 2016 yılında ise dış gelişmelerin piyasalar ve ekonomik büyüme üzerinde yıkıcı etkilerinin sınırlı tutulması amacıyla çok ciddi çaba gösterilmiştir. Kredi iştahını artıran ve büyümeyi, istihdamı destekleyen çok yönlü önlemler alınmıştır. Kamu alacakları yapılandırılmıştır. Türkiye Varlık Fonu (TVF) kurulmuş ve Hazine'ye ait bazı kamu taşınmazları ve kamu kuruluşlarının hisseleri TVF'ye devredilmiştir. TL dolar karşısında yüzde 21,5, Euro karşısında ise yüzde 16,2 değer kaybetmiştir. KOSGEB tarafından faiz desteği, Hazine tarafından garanti ve KGF tarafından kefalet sağlanan kredi imkânları arz ve talep yönlü olarak rahatlama sağlamıştır. Türkiye bankacılık sektörü, bir yandan yeni kredi kullandırmaya devam ederken öte yandan, vade uzatma ve/veya yapılandırmaları sürdürmüştür.

4.3 Bankacılık Sektörü – Finansal Sektör Ayrımı

Finansal sistemin gelişmişliği ile ekonominin gelişmesi arasındaki sebep-sonuç ilişkisi iki yönlü olarak işlemektedir: Gelişmiş finansal sistem tasarrufların verimli alanlara yönlendirilmesine aracılık ederek, ekonomik gelişmenin ön koşulu olan üretim ve yatırımlar için gerekli fonu sağlarken, gelişmiş bir ekonomide artan fon talebi finansal sistemin de gelişmesine yol açmaktadır (Çetiner, 2017, s.278). Bu ilişkinin kesintisiz ve sağlıklı işleyebilmesi, tasarrufların finansal sisteme dâhil edilmesine ve finansal sistem tarafından gelir düzeyinden bağımsız olarak reel sektörün fon ihtiyacı bulunan tüm kesimlerine ulaştırılmasına dayanmaktadır. Bankalar mevduat sahiplerinin, sermaye piyasaları ise küçük yatırımcıların çıkarlarını koruyabilmek adına fon aktarmada daha temkinli bir politika izlemek durumunda olduklarından, Türkiye ekonomisinde sayı ve istihdam yaratma anlamında önemli payı bulunan küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) ve alternatif finansman arayışı içerisinde olan ticari işletmelerin ihtiyaç duydukları fona ulaşmaları finans sektörünün diğer oyuncularının faaliyetlerinin gelişmesi ile kolaylaşacaktır. Türkiye'de finansal sisteme bankacılık

sektörü hâkimdir. Ağırlıklı olarak KOBİ'lere ve alternatif finansman arayışında olan ticari işletmelere fon sağlayan finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin sektördeki payı sınırlı kalmıştır.

2016 yılı içerisinde bir banka, bir finansal kiralama şirketi, bir faktoring şirketi, dört varlık yönetim şirketine kuruluş izni; bir banka, iki finansman şirketi, dört varlık yönetim şirketi, bir değerleme şirketi, 19 ödeme kuruluşu ve üç elektronik para kuruluşuna faaliyet izni, bir faktoring şirketine varlık yönetim şirketine dönüşüm izni verilirken, beş değerleme şirketine de değerleme yapma yetkisi verilmiştir.

Hali hazırda BDDK tarafından denetlenmekte olan, 32 Mevduat Bankası, 13 Kalkınma ve Yatırım Bankası, 6 Katılım Bankası ve 2 TMSF Bünyesinde olmak üzere toplam 53 Banka bulunmaktadır.

Şekil 4.1'de görüleceği üzere, Finansal Sektörün %90,5 (87,2+1,5+0,8+0,9+0,1) BDDK'nın gözetim kapsamındadır (BDDK Gözetim, 2019). Tüm finansal sektörün %9,5 oranına tekabül eden Sigorta Şirketleri (%4,17), Emeklilik Fonları (%2,07), Menkul Kıymet Yatırım Fonları (%1,09), Aracı Kurumlar (% 0,51), Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (%0,45) ve Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları (%0,05) BDDK gözetimi dışında bulunan kuruluşlar içinde yer almaktadır.

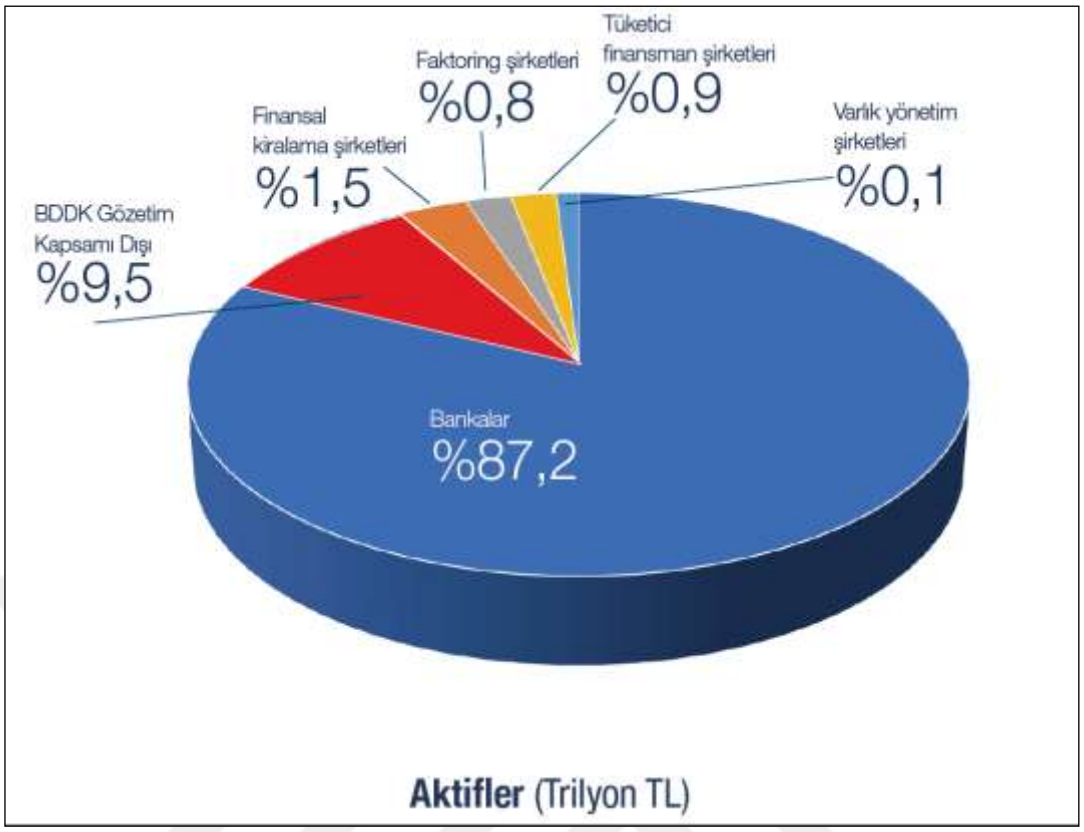

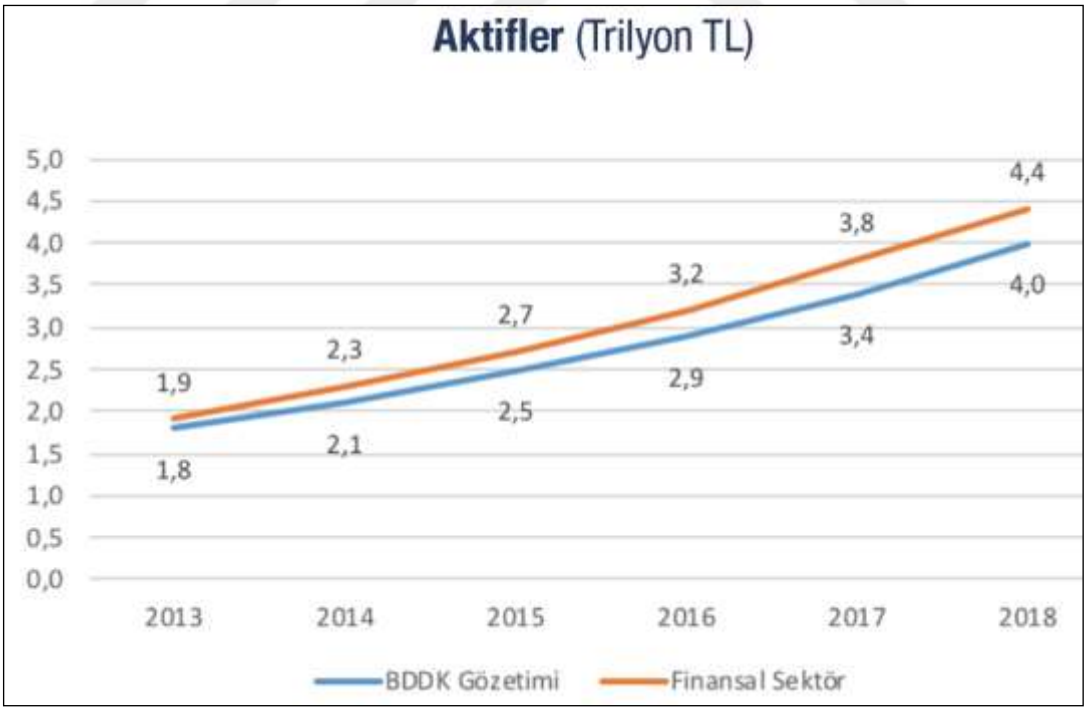

Şekil 4.1. 2018 BDDK faaliyet raporu.

BDDK, faaliyet raporundan da görüleceği üzere, (Şekil 4.1) Finans Sektörünü; Bankalar, Katılım Bankaları, Faktoring Şirketleri, Finansal Kiralama Şirketleri,

Tüketici Finansman Şirketleri, Sigorta Şirketleri, Sigorta Reasürans Şirketi, Emeklilik Yatırım Fonları, Menkul Yatırım Fonları, Aracı Kurumlar, Gayri Menkul Yatırım Ortaklıkları, Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Portföy Yönetim Şirketleri oluşturmaktadır.

Buna göre Finans Sektörünün, 2013-2016 yılları arasındaki büyüklüğü ve Finans Sektörünün, BDDK'nın gözetim ve gözetim dışı kısmının oranları Tablo 4.1'de gösterilmektedir.

No	Yıllar (Milyar TL)	2013	2014	2015	2016
1	Bankalar (Katılım Bankaları Hariç)	1.636,32	1.890,17	2.237,18	2.598,16
2	Katılım Bankaları	96,09	104,16	120,25	132,87
3	Ara Toplam	1.732,40	1.994,33	2.357,43	2.731,04
4	Finansal Kiralama	28,47	32,58	40,66	48,50
5	Faktoring	21,79	26,52	26,69	33,09
6	Tüketici Finansman	15,96	20,28	27,22	32,80
7	Ara Toplam	66,22	79,38	94,57	114,39
8	FKB Sektörü/BDDK Gözetim İçindeki Payı %	3,68	3,83	3,86	4,02
9	BDDK Gözetim	1.798,62	2.073,71	2.452,00	2.845,43
10	SPK (Bist Hariç)	140,35	175,42	206,24	249,79
11	SPK (Bist Hariç Sektör) / Finans Sektörü İçindeki Payı %	7,01	7,53	7,48	7,76
12	Sigorta Sektörü	64,28	81,03	98,22	122,18
13	Sigorta Sektörü/Finans Sektörü İçindeki Payı %	3,21	3,48	3,56	3,80
14	BDDK Gözetimi Dışında	204,64	256,45	304,46	371,97
15	BDDK Gözetim Dışı Sektör / Finansal Sektör Oranı %	10,22	11,01	11,05	11,56
16	Finansal Sektör	2.003,26	2.330,16	2.756,46	3.217,40
17	SPK-Bist	505,91	627,37	554,88	614,07
18	İşsizlik Sigortası Fonu	70,35	80,39	93,07	115,9
19	Ara Toplam	576,26	707,76	647,95	729,97
20	Genel Toplam	2.579,52	3.037,91	3.404,42	3.947,37

Tablo 4.1. Türkiye finans sektörü toplam bilanço büyüklükleri.
Kaynak: BDDK, Katılım Bankaları Birliği, FKB, Türk Sigorta Birliği, SPK, İş-Kur

BDDK; bankaların, yabancı banka temsilciliklerinin, banka dışı mali kuruluşlar olarak tanımlanan faktoring, finansal kiralama ve finansman şirketlerinin, finansal holding şirketlerinin ve varlık yönetim şirketlerinin kuruluş ve faaliyet izinlerinin verilmesinden ve bu kuruluşların düzenlenmesi ve denetlenmesinden 2005 yılından beri sorumludur. Sigorta şirketleri T.C. Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetim Kurulu Başkanlığı tarafından denetlenmekte olup, BDDK'nın denetim alanı kapsamında değildir (BDDK, Gözetim, 2019).

Finansal kiralama, faktoring ve finansman Şirketlerince sağlanan fon tutarının büyük oranda banka iştiraki olan şirketler tarafından sunulduğu göz önüne alındığında, sektörün aracılık işlevini yerini getirme açısından son derece sığ kaldığı anlaşılmaktadır (BDDK, Çalışma Raporu 2010).

Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri, Finansal Kiralama Derneği, Faktoring Derneği ve Tüketici Finansmanı Şirketleri Derneği olarak faaliyet yürütmekte iken, 2012 yılındaki Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunuyla, **Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Birliği (FKB)** şeklinde Yasal Statülü birlik haline gelerek, tüzel kişiliği haiz, kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşu olmuştur. Kurumsal yapısı itibariyle Türkiye ekonomisinin üretim, satış ve tüketim kanallarının üçünde de yer alan sektörler birliğinin çatı kuruluşudur (FKB, 2019).

FKB Üyesi Finansman Şirketlerinin 2013-2017 arası yıl sonu itibariyle önemli bilanço kalemleri ve genel bilgileri Tablo 4.2'de gösterilmiştir (FKB, Yayınlar ve Raporlar 2019).

	Finansal Kiralama					**Faktoring**				
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
İşlem Hacmi	13.888	17.058	17.312	18.620	22.568	93.656	116.295	119.652	122.761	145.048
Aktif Büyüklüğü	28.470	32.579	40.656	48.500	58.124	21.790	26.522	26.685	33.090	43.712
Alacaklar	24.957	29.485	36.718	44.022	52.018	20.096	24.831	24.984	31.027	41.599
Takipteki Alacaklar			2.355	2.939	3.054			1.467	1.521	1.500
Özel karşılıklar(-)			1.488	1.818	1.826			1.196	1.299	1.318
Özkaynaklar	5.344	6.094	6.930	7.800	8.604	4.015	4.450	4.587	5.085	5.781
Alınan Krediler	19.847	22.543	27.237	31.244	37.778	15.462	18.421	18.011	23.502	31.816
Net Kâr	450	526	809	922	952	498	622	387	665	929
	Finansman					**Toplam**				
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
İşlem Hacmi	9.255	13.748	19.100	22.186	29.020	116.799	147.101	156.064	163.567	196.636
Aktif Büyüklüğü	15.956	20.286	27.220	32.798	39.113	**66.216**	**79.387**	**94.560**	**114.388**	**140.948**
Alacaklar	14.475	18.053	23.825	27.855	34.296	59.528	72.369	85.527	102.903	127.914
Takipteki Alacaklar			730	937	954	0	0	4.553	5.398	5.508
Özel karşılıklar(-)			325	425	513	0	0	3.009	3.542	3.656
Özkaynaklar	1.215	1.392	1.701	2.705	4.277	10.574	11.936	13.218	15.590	18.663
Alınan Krediler	12.600	16.385	22.023	25.535	30.490	47.909	57.350	67.270	80.282	100.084
Net Kâr	176	214	356	358	621	1.124	1.362	1.551	1.945	2.502

Tablo 4.2. FKB üyesi kurumların 2013-2017 önemli bilanço kalemleri /genel bilgiler.

Finansal Kurumlar Birliği'nin (FKB) temsil ettiği finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketleri sektörlerinin aktif toplamı 2016 yılı itibariyle 114,39.-Milyar TL, 2017 yıl sonu itibarıyla 141 milyar TL'dir (FKB, Yayınlar ve Raporlar 2019).

Bu itibarla çalışma kapsamında 2016 yılı itibariyle 3.217,40 milyar TL, büyüklüğü haiz **Finansal Sektörün** %84,88 kısmını ihtiva eden ve 2016 yılı itibariyle 2.731,04 milyar TL büyüklüğe ulaşmış **Bankacılık Sektörü** ele alınmıştır.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı 2018 Yılı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Raporu'na göre (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2018 s.3), (Tablo 4.3) "Finans Sektörü" adı altında yapılan hesaplama büyüklüğüne bakıldığında, 2015 yıl sonunda 2.625,05.-Milyar TL büyüklüğün, 2016 yıl sonu itibariyle %11,27 oranında artışla 2.921,02.-Milyar TL büyüklüğe ulaştığı; 2017 yıl sonu itibariyle de 2016 yılına nazaran %25,22 artışla 3,657.-Milyar TL ulaştığı görülmektedir. Diğer taraftan, Sigorta Sektörünün Finansal Büyüklük içinde payı 2016 yıl sonu itibariyle %4,18'dir.

Ancak kamu kurum ve kuruluşlar tarafından Finansal Büyüklük başlığı altında hazırlanan raporlarda yeknesaklık olmadığı, bu Tablo içinde de Katılım Bankaların büyüklüklerinin Bankalar kalemi içinde yer almadığı görülmektedir.

(Milyar ₺)	2014	2015	2016	2017	2018	%	(Billion ₺)
Bankalar	1.994,24	2.357,00	2.595,40	3.257,84	3.867,00	90,40	Banks
Sigorta, Reas. Emek. Şirketleri	81,02	98,43	122,17	152,32	178,42	4,17	Insurance, Reins. Pension Comp.
- *Emeklilik Yatırım Fonları*	37,76	47,97	60,81	77,70	88,41	2,07	- *Pension Investment Funds*
Menkul Kıymet Yat. Fonları	33,30	37,19	41,80	54,21	46,81	1,09	Securities Mutual Funds
Finansal Kiralama Şirketleri	32,60	40,63	48,50	58,12	68,51	1,60	Leasing Companies
Faktöring Şirketleri	26,50	26,67	33,10	43,71	34,61	0,81	Factoring Companies
Tüketici Finansman Şirketleri	20,30	27,22	32,80	39,11	39,71	0,93	Consumer Finance Companies
Aracı Kurumlar*	15,10	15,31	21,20	23,06	21,88	0,51	Securities Intermediary Inst.
Gayrimenkul Yatırım Ort.	22,00	21,28	24,96	26,92	19,39	0,45	Real Estate Investment Ass.
Girişim Sermayesi Yat. Ort.	1,50	1,33	1,09	2,59	1,49	0,03	Enterprice Capital Manag. Comp.
Genel Toplam	**2.226,56**	**2.625,05**	**2.921,02**	**3.657,89**	**4.277,81**	**100,00**	**Total**

Tablo 4.3. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı finansal sektör büyüklük tablosu.
Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakl. 2018 Yılı Sigort. ve Bireysel Emekl. Faal. Rap.

Finansal Sektör içinde BDDK Gözetim kapsamında olmayan Türkiye Sigortalar Birliği-Sigortacılık Sektörüne ilişkin 2013-2017 yıl sonu aktif toplamları incelendiğinde, Hazine ve Maliye Bakanlığı 2018 Yılı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Raporunda bahse konu sigorta ve reasürans sektörünün kalemleri tabloda gösterildiği gibi olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye Sigortalar Birliği-Sigortacılık Sektörü 2013-2017 Yıl Sonu Aktif Toplamı Tablosu					
Yıllar	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Elementer Şirketler	24.314,62	28.223,88	33.728,05	42.729,25	50.587,68
Hayat ve Emeklilik Şirketleri	38.122,43	50.804,28	61.846,31	76.540,81	98.197,48
Aktif Toplam	**62.437,05**	**79.028,15**	**95.574,36**	**119.270,06**	**148.785,15**
Reasürans Şirketleri	1.847,22	2.003,65	2.647,78	2.909,14	3.560,28
Sektör Aktif Toplam	**64.284,28**	**81.031,80**	**98.222,14**	**122.179,20**	**152.345,43**

Tablo 4.4. TSB sigortacılık sektörü aktif toplamı tablosu (2013-2017).
Kaynak: Türk Sigortalar Birliği

Türk Sigortalar Birliğinin 2013-2017 yıl sonu verileri ele alınarak sigortacılık sektörünün aktif toplamları incelendiğinde, (Tablo 4.4) 2012 yılında 64,28 milyar TL aktif büyüklüğe ulaşmış sektörün, 2016 yılına gelindiğinde %19 oranında artış gösterdiği ve 2017 yılı itibariyle, 2016 yılına göre %24,6 artışla 152,34.-Milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir (Türkiye Sigortalar Birliği, 2019).

Türkiye'nin tüm finans alanındaki toplamsal hacim hakkında değerlendirmeye katkı sağlamak üzere Sermaye Piyasalarına İlişkin Temel Göstergelere bakıldığında, Sermaye Piyasası büyüklüğünün, 2002 yıl sonunda, 72.79.-Milyar TL'den (44,42.-Milyar USD), 2016 yıl sonunda, %1.186 artışla 863,86.-Milyar TL (250,37.-Milyar USD) büyüklüğe ulaştığı görülmektedir. Usd bazlı bakıldığında bu artışın %564 oranında olduğu anlaşılmaktadır.

SPK kayıtlarından, BİST Şirket Değerleri hariç bırakılarak, BDDK tarafından yapılan değerlendirmede finansal sektör büyüklüğü içine dâhil edilen Menkul Kıymet Yatırım Fonları, Emeklilik Yatırım Fonları ve Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları Fonları büyüklüklülerine bakıldığında; (Tablo 4.5) 2002 yıl sonunda 16,42.-Milyar TL olan Bist Hariç portföy değerinin, 2016 yılı itibariyle %1.521 oranında artış ile 249,79.-Milyar TL'ye ulaştığı; usd cinsinden artışının ise %22,70 olduğu (2002:34,40.-Milyar USD, 2016:75,88.-Milyar USD) görülmektedir. BİST Şirket değerlerinin ise 2002

yılında 56,37.-Milyar TL iken, 2016 yıl sonunda %1.089 oranında artış ile 614,07.-Milyar TL ulaştığı görülmektedir (SPK, 2019).

SERMAYE PİYASALARINA İLİŞKİN TEMEL GÖSTERGELER						
		2013	2014	2015	2016	2017
BIST Şirketlerinin Toplam Piyasa Değeri	Milyon TL	505.914	627.365	554.884	614.069	880.241
Total market capitalization of BIST companies	Milyon $	237.641	269.800	190.153	174.491	233.368
BIST Şirketlerinin Halka Açık Bölümünün Piyasa Değeri (3)	Milyon TL	194.093	247.173	227.270	245.806	351.990
Menkul Kıymet Yatırım Fonları -Portföy Değeri / (Portfolio value)	Milyon TL	30.083	33.315	37.186	43.755	54.208
	Milyon $	14.131	14.327	12.743	14.583	14.372
Emeklilik Yatırım Fonları - Portföy Değeri / (Portfolio value of Pension funds)	Milyon TL	26.186	37.771	47.918	58.439	79.531
	Milyon $	12.300	16.244	16.421	19.477	21.085
Yabancı Yatırım Fonları -Portföy Değeri / (Portfolio value of Foreign Mutual funds)	Milyon TL	42	32	18	16	12
	Milyon $	20	14	6	5	3
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları - Net Aktif Değeri / (Net assets value of Investment Trusts)	Milyon TL	492	449	437	442	479
	Milyon $	231	193	150	126	127
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları -Portföy Değerleri /Portfolio value of Real Estate Investment Trusts	Milyon TL	18.632	21.981	21.280	24.962	26.924
	Milyon $	8.730	9.462	7.279	7.080	7.125
Portföy Yönetim Şirketlerinin Yönettikleri Portföy Büyüklüğü/Portfolio size management by portfolio management comp.	Milyon TL	64.919	81.867	99.400	122.178	158.339
	Milyon $	30.372	35.067	33.610	34.609	41.841
TL Toplam	Milyon TL	646.268	802.780	761.123	863.861	1.199.734
USD Toplam	Milyon $	303.425	345.107	260.362	250.371	317.921
BİST Hariç Toplam	**Milyon TL**	**140.354**	**175.415**	**206.239**	**249.792**	**319.493**
BİST Hariç Toplam	Milyon $	65.784	75.307	70.209	75.880	84.553

(3) Genel toplama dâhil edilmemiştir.

Tablo 4.5. Sermaye Piyasaları Kurumuna ilişkin temel göstergeler.
Kaynak: SPK

Bu itibarla Bankalar, Katılım Bankaları, Faktöring Şirketleri, Finansal Kiralama, Tüketici Finansman Şirketleri, Sigorta Şirketleri Bakiyeleri ile Sermaye Piyasalar (BİST Hariç) Portföy Büyüklükleri toplamıyla Türkiye Finansal büyüklüğüne ulaşılabilmektedir. Bu hesaplamalara İşsizlik Sigortası Fonu (2016: 115,9.-Milyar TL, 2017 Eylül: 125,78.-Milyar TL) dâhil edilmemiştir.

4.3.1. Türkiye'de Bankacılık Sektörünü Oluşturan Banka Grupları

Türkiye'de kurulu bulunan ve Bankacılık Sektörünü etkileyen bankalar, Kalkınma ve Yatırım Bankaları, Mevduat Bankaları, Katılım Bankaları ve TMSF bünyesindeki bankalar Tablo 4.6, 4.7, 4.8 ve 4.9'da gösterilmiştir.

Bankaların bünyelerinde meydana gelen gelişmeler, değişimler, birleşmeler ilgili bilgiler tabloda açıklamalar başlığı altında gösterilmiştir.

Buna göre, 13 adet Kalkınma ve Yatırım Bankası, 32 Mevduat Bankası, 6 Katılım Bankası ve 2 adet TMSF Bünyesinde Banka bulunmaktadır (BDDK, Kategori, 2019).

No	BANKA	AÇIKLAMA
1.	AKTİF YATIRIM BANKASI A.Ş.	01.08.2018-Çalık Yatırım Bankası A.Ş.'nin unvanı Aktif Yatırım Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
2.	BANKPOZİTİF KREDİ VE KALKINMA BANKASI A.Ş.	22.11.2006 - Bankpozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş. Yabancı Yatırım Bankaları sınıflandırmasına alınmıştır. 29.12.2005- C Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.'nin unvanı Bankpozitif Kredi ve Kalkınma Bankası Anonim Şirketi olarak değiştirilmiştir. 22.01.2003-Toprak Yatırım Bankası A.Ş.'nin unvanı, C Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş. olarak değişmiştir.
3.	DİLER YATIRIM BANKASI A.Ş.	
4.	GSD YATIRIM BANKASI A.Ş.	
5.	İLLER BANKASI A.Ş.	
6.	İSTANBUL TAKAS VE SAKLAMA BANKASI A.Ş.	11.04.2013-İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.'nin unvanının İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir
7.	MERRILL LYNCH YATIRIM BANK A.Ş.	30.11.2006- hisselerinin tamamı Merrill Lynch &Co. Inc.'a ait olan Merrill Lynch Group Inc.'ın sermayesinin tamamına sahip olduğu Merrill Lynch European Asset Holdings Inc.'ın, Tat Yatırım Bankası A.Ş.'nin sermayesinin %99,947 oranında hissesini devralmasına ve Mehmet Salih TATLICI'nın Tat Yatırım Bankası A.Ş.'deki doğrudan payının %94,999'dan %0'a düşmesine izin verilmiştir.
8.	NUROL YATIRIM BANKASI A.Ş.	
9.	PASHA YATIRIM BANKASI A.Ş.	
10.	STANDARD CHARTERED YATIRIM BANKASI TÜRK A.Ş.	03.03.2004-Credit Lyonnais S.A. Merkezi Paris İstanbul Türkiye Merkez Şubesi tarihinde tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle Credit Agricole Indosuez Türk Bank A.Ş.'ne devredilmiştir. 14.06.2004-Credit Agricole Indosuez Turk Bank A.Ş.'nin unvanı CALYON BANK TÜRK ANONİM ŞİRKETİ olarak değiştirilmiştir. 02.03.2010-Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.'nin unvanının Credit Agricole Yatırım Bankası Türk A.Ş. olarak değiştirilmiştir. 26.11.2012 Credit Agricole Yatırım Bankası Türk A.Ş.'nin unvanının Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
11.	TÜRKİYE İHRACAT KREDİ BANKASI A.Ş.	
12.	TÜRKİYE KALKINMA VE YATIRIM BANKASI A.Ş.	
13.	TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI A.Ş.	

Tablo 4.6. Kalkınma ve yatırım bankaları.

No	BANKA ADI	
1.	AKBANK T.A.Ş.	20.09.2005-Ak Uluslararası Bankası A.Ş.'nin Akbank T.A.Ş.'ye devri tamamlanmıştır.
2.	ALTERNATİFBANK A.Ş.	
3.	ANADOLUBANK A.Ş.	
4.	ARAP TÜRK BANKASI A.Ş.	
5.	BANK MELLAT	
6.	BANK OF CHINA TURKEY A.Ş.	01.12.2017- Bank of China Turkey A.Ş.'ye faaliyet izni verilmiştir.
7.	BURGAN BANK A.Ş.	26.10.2001-Tekfen Yatırım ve Finansman Bankası A.Ş. tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve tüzel kişiliği sona ermek suretiyle Bank Ekspres A.Ş.'ye devredilmiş ve devir tarihi itibariyle, Bank Ekspres A.Ş.'nin unvanı Tekfenbank A.Ş. olarak değiştirilmiştir. 23.02.2007-Tekfenbank A.Ş.'nin Eurobank EFG Holding S.A.'ya satışının onaylanmasının ardından bankanın unvanı Eurobank Tekfen A.Ş. olarak değiştirilmiştir. 23.01.2013-Eurobank Tekfen A.Ş.'nin Burgan Bank S.A.K'ye satışının onaylanmasının ardından bankanın unvanı Burgan Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
8.	CITIBANK A.Ş.	
9.	DENİZBANK A.Ş.	23.10.2002-Milli Aydın Bankası T.A.Ş.'nin hisselerinin %99,99'unun Denizbank A.Ş.'ye devredilmesine izin verilmiştir. Milli Aydın Bankası T.A.Ş.' nin Denizbank A.Ş.'ye devrine onay verilmiştir. 28.09.2006-Dexia SA/NV'ye ait olan Dexia Participation Belgique SA'nın; Denizbank A.Ş.'nin sermayesinin %74,9965'ine tekabül eden Zorlu Holding A.Ş.'nin sahip olduğu hisseyi devralmasına izin verilmiştir. 12.09.2012-Bankanın hisselerinin %99,85'inin doğrudan Sberbank Rossii'ye devrine izin verilmiştir.
10.	DEUTSCHE BANK A.Ş.	
		28.03.2003 Eski ticari unvanı Sitebank A.Ş. olan bankanın unvanı; tarihinde ticaret siciline tescil ettirilerek Bankeuropa Bankası A.Ş. olarak değişmiştir. 04.12.2006-BankEuropa Bankası A.Ş.'nin unvanı Millennium Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir. 25.04.2011-Millennium Bank A.Ş.'nin ticaret unvanı, Fibabanka Anonim Şirketi olarak değiştirilmiştir.
11.	FİBABANKA A.Ş.	
12.	HABİB BANK LİMİTED	
13.	HSBC BANK A.Ş.	
14.	ICBC TURKEY BANK A.Ş.	
15.	ING BANK A.Ş.	26.01.2001-Bank Kapital T.A.Ş. Yurt Ticaret ve Kredi Bankası A.Ş. T.Tütüncüler Bankası - Yaşarbank A.Ş. ve Egebank A.Ş. Sümerbank A.Ş. çatısı altında birleştirilmiştir 17.04.2001-Ulusal Bank T.A.Ş. Sümerbank A.Ş. çatısı altında birleştirilmiştir. 11.01.2002-Sümerbank A.Ş. tarihinde, tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve tüzel kişiliği sona ermek suretiyle Oyak Bank A.Ş.'ye devredilmiştir. 12.12.2007-ING Bank NV'ye devredilmesine izin verilmiştir. 07.07.2008-Bankanın "Oyak Bank A.Ş." olan unvanı tarihinden itibaren geçerli olmak üzere "ING Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir
16.	INTESA SANPAOLO S.P.A.	
17.	JP MORGAN CHASE BANK NATIONAL ASSOCIATION	31.12.2000-The Chase Manhattan Bank ile Morgan Guaranty Trust Company of New York'un merkezi ABD'de bulunan holding şirketleri, The Chase Manhattan Corporation ile J.P. Morgan & Co Incorporated, ABD kanunları çerçevesinde birleşmiş ve "JP Morgan Chase & Co" unvanını almıştır. 14.12.2001-Türkiye'de faaliyette bulunan The Chase Manhattan Bank ile Morgan Guaranty Trust Company of New York'un İstanbul şubeleri tarihi itibariyle birleşerek "JP Morgan Chase Bank Merkezi New York İstanbul -Türkiye Şubesi" unvanı altında faaliyetlerine devam etmiştir. 28.02.2005-"JPMorgan Chase Bank Merkezi New York- İstanbul Türkiye Şubesi" unvanlı Bankanın ticaret unvanı, "JPMorgan Chase Bank National Association Merkezi Columbus/Ohio İstanbul Türkiye Şubesi" olarak değiştirilmiştir.
18.	MUFG BANK TURKEY A.Ş.	19.09.2013-Bank Of Tokyo Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.'ye faaliyet izni verilmiştir. 02.04.2018-Bank of Tokyo -Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş. olan unvanı MUFG Bank Turkey A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
19.	ODEA BANK A.Ş.	28.09.2012 Odea Bank A.Ş.'ye faaliyet izni verilmiştir.
20.	QNB FİNANSBANK A.Ş.	
21.	RABOBANK A.Ş.	04.09.2014-Rabobank A.Ş.'ye faaliyet izni verilmiştir.
22.	SOCIETE GENERALE S.A.	
23.	ŞEKERBANK T.A.Ş.	
24.	T.C. ZİRAAT BANKASI A.Ş.	03.07.2001-T. Emlak Bankası A.Ş. T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'ye devredilmiş olup, T.C. Ziraat Bankası A.Ş. olarak faaliyetlerine devam etmiştir.
25.	TURKISH BANK A.Ş.	
26.	TURKLAND BANK A.Ş.	03.04.2007-MNG Bank A.Ş.'nin unvanı Turkland Bank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
27.	TÜRK EKONOMİ BANKASI A.Ş.	10.02.2011-Fortis Bank A.Ş.ve Türk Ekonomi Bankası A.Ş.'nin TEB'e devrine karar verilmiştir
28.	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI A.Ş.	31.08.2001-Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş. Osmanlı Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir. 14.12.2001-Osmanlı Bankası A.Ş. T. Garanti Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir. 14.07.2015-Banco Bilbao Vizcaya Argentaria S.A. (BBVA)'nın T. Garanti Bankası A.Ş.'deki (Banka) doğrudan paylarının %25,01'den %39,90'a yükselmesine izin verilmiştir. Bankanın kontrol gücünün BBVA'ya geçmesi dolayısıyla, Banka özel mevduat bankaları kategorisinden yabancı mevduat bankaları kategorisinde sınıflandırılmaya başlanmıştır.
29.	TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş.	
30.	TÜRKİYE İŞ BANKASI A.Ş.	
31.	TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	
32.	YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş.	25.05.2006-Koçbank A.Ş.'nin Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.'ye devredilmesi uygun görülmüştür.

Tablo 4.7. Mevduat bankaları.

No	BANKA	AÇIKLAMA
1.	ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	
2.	KUVEYT TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	
3.	TÜRKİYE EMLAK KATILIM BANKASI A.Ş.	
4.	TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI A.Ş.	30.12.2005-Family Finans Kurumu A.Ş. Anadolu Finans Kurumu A.Ş.'ne devredilmiş ve Anadolu Finans Kurumu A.Ş.'nin unvanı Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir. 28.02.2008-Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin %60'ına tekabül eden hisselerinin The National Commercial Bank'a devredilmesi uygun görülmüştür.
5.	VAKIF KATILIM BANKASI A.Ş.	
6.	ZİRAAT KATILIM BANKASI A.Ş.	

Tablo 4.8. Katılım bankaları.

No	BANKA	AÇIKLAMA
1.	ADABANK A.Ş.	
2.	BİRLEŞİK FON BANKASI A.Ş.	19.12.2005-Bayındırbank A.Ş.'nin unvanı BİRLEŞİK FON BANKASI A.Ş. olarak değişmiştir. 09.07.2001-Bayındırbank A.Ş. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmiştir. 18.01.2002-Ege Giyim Sanayicileri Bankası A.Ş.'nin (EGS Bank), Bayındırbank A.Ş. bünyesinde devren birleştirilmesine karar verilmiştir. 18.01.202-İktisat Bankası T.A.Ş. Kentbank A.Ş. ve Etibank A.Ş.'nin bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri kaldırılmıştır. 05.04.2002- Tasfiye Halinde Etibank A.Ş. Tasfiye Halinde Kentbank A.Ş. ve Tasfiye Halinde İktisat Bankası T.A.Ş.'nin tasfiyelerinin kaldırılmasına ve söz konusu bankaların tüm aktif ve pasifleriyle Bayındırbank A.Ş. bünyesinde devren birleştirilmesine karar verilmiştir 26.09.2002-Toprakbank A.Ş.'nin aktif ve pasifleriyle, hisselerinin tamamı ile yönetim ve denetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna ait olan Bayındırbank A.Ş.'ne devredilmesine karar verilmiştir.

Tablo 4.9. TMSF bünyesindeki bankalar.

5. SEKTÖR BİLANÇOSU VE ANALİZİ

5.1 Bilanço Yapısı

2002 yılından 2016 yılına kadar geçen 14 yıllık süreçte genel olarak bakıldığında, Tablo 5.1'deki verilere göre, sektör aktif büyüklüğünün %1.284,1 gibi çok ciddi bir büyüme kaydettiği görülmektedir. Diğer taraftan, kredilerin ise, %4.183 gibi bir büyüme rakamına ulaştığı anlaşılmaktadır (BDDK, Faaliyet Raporları, Eski Site, 2002-2010). Kredi oranındaki bu büyümeye karşılık, ödenmiş sermaye artış oranı %600 olmakla birlikte, toplam özkaynaklarda %1.395 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Kredilerdeki büyüme ölçüsünde sektörde sermaye artışı sağlanamadığı görülmektedir. Dolayısıyla ödenmiş sermaye ve özkaynaklarda, krediye oranla artış sağlanamamasının olumsuz etkilerinin oluşacağını söylemek mümkündür (BDDK, Temel Gösterim, 2019).

Takipteki Krediler/Toplam Brüt Krediler oranına bakıldığında; 2002 yılında bu oranın %23 gibi önemli bir yüksekliğe ulaşmış olduğu, 2017 yıl sonu itibariyle ise %2,95 seviyesinde olduğu anlaşılmaktadır. 2002 yılında sektörün sorunlu kredilerin durumunu ortaya koyması bakımından %23 oranı çok anlamlı bir bilgi vermektedir.

TL/YP mevduatın oransal olarak büyüklüklerine bakıldığında, 2002 yılında YP/Toplam Mevduat oranını %57 oranında iken, 2016 yılında bu oranın %44 seviyesinde olduğu görülmektedir (BDDK, Gelişmiş Gösterim, 2019).

	Bilanço (milyon TL), Dönem:	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Nakit Değerler	1.879	2.031	2.280	3.074	4.455	4.983	5.967	7.564	9.155	13.055	15.402	17.278	20.080	22.265	27.450
2	T.C. Merkez Bankasından Alacaklar	2.642	2.958	5.379	12.063	16.366	19.740	35.731	29.877	34.383	39.371	28.736	32.412	39.431	41.074	98.419
3	Para Piyasalarından Alacaklar	8.510	8.814	4.164	5.951	1.902	2.778	9.945	12.205	1.088	1.590	3.476	2.213	884	2.005	2.029
4	Bankalardan Alacaklar	15.613	15.141	21.044	27.213	40.292	32.774	43.043	48.207	40.878	50.152	45.519	59.429	63.124	85.341	94.557
5	Gerçeğe Uygun Değer Farkı K/Z Yan. Menk. Değ. (Net)	20.834	30.025	19.087	17.340	14.239	11.180	3.736	5.518	6.884	9.775	7.794	4.990	2.534	3.023	3.333
6	Satılmaya Hazır Menkul Değerler (Net)	17.664	30.607	52.576	77.955	96.149	112.683	75.112	142.068	186.469	186.891	195.772	195.590	218.978	242.452	246.291
7	Zorunlu Karşılıklar	9.350	9.974	13.160	14.976	17.194	17.268	14.702	13.477	21.579	50.475	99.537	155.725	171.824	206.453	184.183
8	Menkul Kıymet Ödünç Piyasasından Alacaklar	0	0	0	0	2	0	0	1	7	15	26	19	65	45	21
9	Ters Repo Alacakları	18	158	133	4.281	275	3.388	126	830	11.348	12.297	11.007	14.174	19.144	11.020	17.334
10	Krediler	48.981	66.222	99.342	156.410	218.987	285.616	367.445	392.621	525.851	682.893	794.756	1.047.410	1.240.708	1.484.960	1.734.342
11	Takipteki Alacaklar (Net) (12-13)	3.739	988	759	884	885	1.369	2.841	3.586	3.240	3.912	5.808	7.024	9.516	12.082	13.128
12	a) Takipteki Alacaklar	10.430	8.629	6.356	7.808	8.550	10.345	14.053	21.853	19.993	18.973	23.408	29.622	36.426	47.541	58.163
13	b) Takipteki Alacaklar Karşılığı (-)	6.691	7.641	5.596	6.924	7.665	8.976	11.212	18.266	16.753	15.061	17.600	22.597	26.910	35.459	45.036
14	Faiz (Kar Payı) ve Gelir Tah. Reeskontları	13.489	12.687	10.267	11.009	14.533	16.832	26.364	25.586	29.146	33.367	38.332	44.760	50.008	60.949	89.229
15	a) Kredi Faiz (Kar Payı) ve Gelir Tah. Reeskontları	-	-	-	-	-	-	-	-	8.081	13.361	12.037	18.576	18.864	25.131	35.263
16	b) Menkul Değerler Faiz Reeskontları	-	-	-	-	-	-	-	-	17.369	11.971	21.961	9.584	17.505	12.801	15.089
17	c) Diğer Faiz (Kar Payı) ve Gelir Reeskontları	-	-	-	-	-	-	-	-	3.696	8.034	4.335	16.600	13.640	23.016	38.877
18	Finansal Kiralama Alacakları (Net)	128	166	239	1.117	1.133	1.092	811	477	321	539	843	1.926	3.049	3.955	4.140
19	İştirakler, Bağlı ve Birlikte Kontrol Edilen Ort. (Net)	8.703	9.153	11.762	11.071	9.241	10.861	10.298	12.686	15.306	16.696	22.343	23.846	26.737	33.287	39.755
20	Vadeye Kadar Elde Tutulacak Menkul Değerler (Net)	47.606	46.212	52.018	47.741	48.553	40.864	115.142	115.288	94.502	88.317	66.428	86.150	80.757	84.204	101.927
21	Elden Çıkarılacak Kıymetler (Net)	1.955	2.078	2.066	1.778	1.240	1.000	1.055	1.343	1.829	2.208	2.580	2.904	3.558	4.275	5.406
22	Sabit Kıymetler (Net)	7.654	8.278	8.478	7.692	7.414	7.902	9.601	9.948	9.788	10.037	10.495	11.887	17.128	25.532	27.546
23	Diğer Aktifler	3.914	4.196	3.685	6.355	6.873	11.277	10.618	12.734	14.893	16.106	21.836	24.664	26.804	34.510	41.944
24	TOPLAM AKTİFLER (1+...+23)-(12+13+15+16+17)	212.681	249.688	306.439	406.909	499.731	581.606	732.536	834.014	1.006.667	1.217.695	1.370.690	1.732.401	1.994.329	2.357.432	2.731.037

Tablo 5.1. 2002-2016 Bankacılık sektörü bilanço yapısı (aktifler).

	Bilanço (milyon TL), Dönem:	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
25	Mevduat (Katılım Fonu)	137.973	155.312	191.065	251.490	307.647	356.865	454.599	514.620	617.037	695.496	772.217	945.770	1.052.693	1.245.428	1.453.632
26	a) Vadesiz Mevduat									98.252	121.168	138.382	177.126	198.450	238.348	295.502
27	b) Vadeli Mevduat									518.785	574.329	633.835	768.644	854.243	1.007.080	1.158.130
28	T.C. Merkez Bankasına Borçlar	340	135	79	31	36	26	113	546	766	3.428	6.864	13.213	19.301	23.343	35.526
29	Para Piyasalarına Borçlar	2.892	2.186	1.910	352	179	205	282	242	64	1.766	68	165	253	5.219	24.325
30	Menkul Kıymet Ödünç Piyasasına Borçlar	0	0	0	0	2	12	2	14	7	713	21	13	58	50	21
31	Bankalara Borçlar	21.967	25.918	33.765	54.492	70.735	71.386	92.749	86.095	122.381	167.434	173.435	254.225	293.228	361.271	417.620
32	Repo İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	6.161	11.241	10.596	17.414	25.786	27.753	40.779	60.711	57.501	96.953	79.884	119.113	137.369	156.661	137.793
33	Fonlar	3.634	4.626	4.770	5.452	4.211	4.088	5.571	6.016	6.761	7.699	8.624	9.270	11.239	12.779	14.808
34	İhraç Edilen Menkul Kıymetler (Net) (35+36)	938	489	468	0	0	0	0	101	3.112	18.448	37.855	60.576	89.260	97.847	116.251
35	a) Tahviller ve Bonolar	938	489	468	0	0	0	0	101	3.112	18.041	37.336	59.591	88.058	96.534	114.979
36	b) V.D.M.K. ve Diğer İhraç Edilen Menkul Kıymetler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	408	519	985	1.202	1.312	1.273
37	Finansal Kiralama Borçları (Net)	98	106	155	185	289	379	218	96	124	415	362	460	616	529	186
38	Ödenecek Vergi, Resim, Harç ve Primler	535	592	600	673	931	1.195	1.785	1.229	1.227	1.663	1.807	2.030	2.465	2.960	3.333
39	Sermaye Hesaplamasına Dahil Edilecek Borçlanma Araçları	1.525	818	1.119	757	2.999	3.662	6.003	6.258	5.837	8.441	14.278	22.649	27.971	36.487	43.979
40	Faiz (Kar Payı) ve Gider Reeskontları	2.376	2.402	2.406	3.492	4.977	8.204	10.051	7.795	9.145	12.216	12.004	16.478	17.858	22.447	34.380
41	a) Mevduat (Katılım Fonu) Faiz (Kar Payı) Reeskontları									2.430	3.247	2.909	3.548	3.936	4.588	5.609
42	b) Diğer Faiz (Kar Payı) ve Gider Reeskontları									6.714	8.970	9.094	12.931	13.922	17.859	28.771
43	Karşılıklar	3.468	4.288	4.872	8.225	9.374	11.482	13.235	16.718	17.398	19.999	29.189	30.819	38.259	42.110	47.129
44	Diğer Pasifler	5.076	6.034	8.669	9.660	13.028	20.499	20.726	22.686	30.766	38.378	52.140	63.898	71.753	88.041	101.768
45	TOP.YAB. KAYN (25+...+44)-(26+27+35+36+41+42)	186.982	214.149	260.476	352.222	440.194	505.756	646.112	723.127	872.125	1.073.049	1.188.750	1.538.677	1.762.322	2.095.173	2.430.752
46	Ödenmiş Sermaye	12.108	13.615	14.824	20.857	26.224	31.623	39.406	42.542	47.937	50.493	54.636	59.327	64.666	72.186	79.240
47	Yedek Akçeler	16.719	21.363	23.592	42.551	38.295	44.198	50.428	59.473	72.270	89.777	103.641	122.744	141.635	161.743	179.281
48	Ödenmiş Sermaye Enflasyon Düzeltme Farkı	33.543	22.210	19.005	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
49	Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Farkları	221	108	70	227	98	479	1.142	1.233	1.420	1.878	2.738	2.374	7.023	14.204	15.059
50	Menkul Değerler Değerleme Farkları	1.030	1.967	3.627	4.359	1.719	2.721	-364	4.957	8.445	532	15.074	2.427	11.913	5.194	3.213
51	Dönem Karı (Zararı)	2.883	5.608	6.452	5.965	11.364	14.859	13.421	20.182	22.116	19.844	23.523	24.664	24.610	26.052	37.530
52	Geçmiş Yıllar Karı (Zararı)	-40.805	-29.333	-21.608	-19.273	-18.164	-18.030	-17.609	-17.499	-17.646	-17.878	-17.671	-17.813	-17.841	-17.120	-14.039
53	TOPLAM ÖZKAYNAKLAR (46+...+52)	25.699	35.538	45.963	54.687	59.537	75.850	86.424	110.887	134.542	144.646	181.940	193.724	232.007	262.259	300.285
54	TOPLAM PASİFLER (45+53)	212.681	249.688	306.439	406.909	499.731	581.606	732.536	834.014	1.006.667	1.217.695	1.370.690	1.732.401	1.994.329	2.357.432	2.731.037
55	Gayrinakdi Kredi ve Yükümlülükler	44.836	46.653	55.712	70.604	86.721	96.743	125.837	134.036	163.570	218.518	241.016	333.979	383.864	458.653	552.326
56	Taahhütler (57+58)	44.311	76.231	98.860	135.414	190.724	288.801	350.206	445.750	874.740	1.423.996	1.720.280	1.626.653	1.716.302	2.081.979	2.485.157
57	a) Türev Finansal Araçlar	25.396	34.235	38.971	65.885	107.151	160.444	196.392	251.205	391.025	575.391	621.053	1.088.783	1.224.539	1.584.240	1.970.726
58	b) Diğer Taahhütler	18.915	41.996	59.889	69.529	83.573	128.357	153.815	194.546	483.715	848.605	1.099.228	537.870	491.763	497.739	514.431

Tablo 5.1. (devam) 2002-2016 Bankacılık sektörü bilanço yapısı (pasifler).

2002 yılı itibariyle %27,93 olan Toplam Brüt Kredi/Toplam Aktif oranın, 2016 yılı itibariyle %63,50'e yükseldiği; Menkul Değerlerin ise, %40,49'dan %12,87 oranına gerilediği görülmektedir (Tablo 5.4). Özellikle 2002 yılı ve öncesinde, hazine borçlanmasının yüksek olduğu dönemlerde, elde edilen kaynakların menkul varlıklar ile değerlendirildiği, 2016 yılına gelinceye kadar, kaynakların oransal olarak daha çok krediye dönüştürüldüğü görülmektedir. Her ne kadar, 2002 yılında Menkul Kıymet stokunun 86.105.-Milyon TL iken 2016 yılında 351.552.-Milyon TL büyüklüğe ulaşmış olduğu görülse de, oransal olarak elde edilen kaynakların krediye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır.

Bilanço yapısı	TP Aktifler / Toplam Aktifler	YP Aktifler / Toplam Aktifler	TP Pasifler / Toplam Pasifler	YP Pasifler / Toplam Pasifler	YP Aktifler / YP Pasifler	TP Mevduat / Toplam Mevduat	TP Krediler / Toplam Krediler	Toplam Mevduat / Toplam Pasifler	Alınan Krediler / Toplam Pasifler
2002	53,6	46,4	49,6	50,4	91,9	42,1	42,4	67,0	8,4
2003	60,7	39,3	56,7	43,3	90,7	50,7	53,7	64,4	8,2
2004	63,2	36,8	59,9	40,1	91,7	55,2	63,5	64,4	9,0
2005	67,7	32,3	64,3	35,7	90,4	63,2	70,5	63,9	11,0
2006	66,2	33,8	62,4	37,6	90,0	61,6	72,7	64,5	11,7
2007	71,2	28,8	66,7	33,3	86,5	65,1	74,9	63,6	10,5
2008	69,0	31,0	65,2	34,8	88,8	64,3	70,5	64,2	11,1
2009	72,8	27,2	68,3	31,7	85,8	65,7	72,2	63,5	8,8
2010	73,9	26,1	69,4	30,6	85,5	69,6	71,5	63,9	9,7
2011	69,3	30,7	64,0	36,0	85,5	64,7	69,9	60,2	10,9
2012	69,3	30,7	64,7	35,3	86,9	66,2	73,0	59,3	10,0
2013	65,3	34,7	58,8	41,2	84,3	61,3	70,7	57,7	12,1
2014	64,8	35,2	58,1	41,9	84,0	61,6	70,0	56,0	12,3
2015	61,2	38,8	54,7	45,3	85,7	56,0	67,3	55,9	13,3
2016	59,5	40,5	54,3	45,7	88,6	56,6	64,5	56,4	13,6

Tablo 5.2. 2002-2016 Aktif/pasif içindeki yabancı para ile Türk Parası payları.

2002-2016 yılında Aktif Toplamı içindeki TP payının 2002 yılında %53,6 olduğu ve bunun ekonominin iyi zamanlarında arttığı ancak ekonomi verilerinin kötüleşmeye başladığı dönemler itibariyle oransal olarak düşmeye başladığı, 2009 yılında en yüksek büyümenin yakalandığı dönem ve devam eden 2010 yılında en yüksek noktaya taşındığı görülmektedir (Tablo 5.2). 2010 yılından itibaren düşüşe geçen TP payının, 2016 yılına kadar azalarak geldiği ve %59,5'e düştüğü, bunun tersine YP payının da artarak 2016 yıl sonunda %40,5'e yükseldiği görülmektedir. Aynı şekilde TP/Toplam Mevduat oranının 2004 yılında oransal düzeyine gerilediği anlaşılmaktadır (Tablo 5.2).

Sektörün Toplam Mevduat/Toplam Pasifler oranındaki azalmaya bağlı olarak, dışarıdan kredi alımı yoluyla oransal olarak azalan mevduat stokunun karşılanma yoluna gidildiği görülmektedir. Öte yandan ekonomik verilerin iyi olduğu dönemlerde TP Krediler/Toplam Aktifler oranının arttığı, verilerin kötüleşmeye başladığı dönemlerde durumun tersine döndüğü anlaşılmaktadır.

Faizlerde düşüş beklentisi oluştuğunda, menkul kıymetlerde artış oluşmaktadır. Aktif büyüklük artmasına karşın, 2002 yılından itibaren faiz oranlarındaki azalışlar, 2002-2005 yılları arasında menkul kıymet portföyü ağırlığını korumaya devam ettirmiştir.

Takipteki kredilerde başlayan azalma ve faiz oranlarının düşmesine bağlı faiz giderlerindeki düşme, kârlılığa yüksek katkı sağlamıştır. 2004 yılından itibaren, aktif içindeki kredi payı, menkul kıymet payını geçmiş ve kredilendirme 2004'ten itibaren önem kazanmıştır. Başka bir ifadeyle sektör, asli bankacılık işlemlerini daha iyi yerine getirmeye başlamıştır.

5.2. Aktif Kalitesi

Aktif Kalitesi	Finansal Varlıklar (Net) / Toplam Aktifler	Toplam Krediler ve Alacaklar* / Toplam Aktifler	Toplam Krediler ve Alacaklar* / Toplam Mevduat	Takipteki Krediler (Brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar*	Takipteki Krediler (Net) / Toplam Krediler ve Alacaklar*	Özel Karşılıklar / Takipteki Krediler (Brüt)	Duran Aktifler / Toplam Aktifler	Tüketici Kredileri / Toplam Krediler ve Alacaklar*
2002	40,5	26,5	39,6	18,5	6,6	64,2	10,3	13,3
2003	42,8	28,0	43,5	12,3	1,4	88,5	8,1	23,5
2004	40,4	33,7	52,3	6,2	0,7	88,1	7,4	27,2
2005	36,0	38,6	60,4	4,9	0,5	89,8	5,3	29,8
2006	34,7	45,0	69,7	3,8	0,3	90,8	4,2	31,2
2007	31,3	50,0	78,6	3,5	0,4	88,4	4,1	33,3
2008	29,4	52,0	80,9	3,6	0,7	81,4	3,5	31,7
2009	35,2	47,7	75,1	5,4	0,8	84,5	3,5	33,7
2010	32,1	52,9	82,8	3,7	0,6	84,6	3,1	33,3
2011	26,1	57,2	95,0	2,7	0,5	80,4	2,8	33,0
2012	22,7	59,2	99,9	2,8	0,7	75,2	3,2	33,7
2013	18,8	62,1	107,7	2,7	0,6	77,4	2,8	31,6
2014	17,3	64,1	114,4	2,7	0,7	75,0	3,0	28,5
2015	16,0	65,2	116,6	3,0	0,7	76,1	3,3	25,7
2016	15,2	66,1	117,3	3,2	0,7	78,3	3,3	24,0

Tablo 5.3. 2002-2016 Bankacılık sektörünün aktif kalitesi.

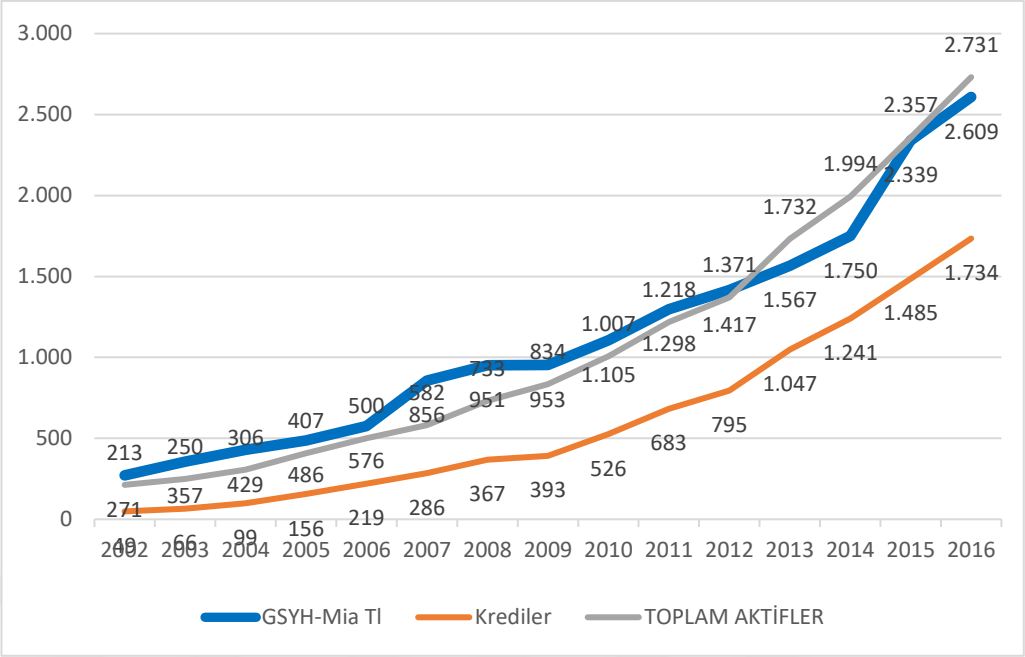

Şekil 5.1. Toplam aktifler-krediler-GSYH ilişkisi (2002-2016).

Bankacılık sektörünün daha likitten daha az likiditeye doğru evrildiği (2002 yılındaki %40,5'ten, 2016 yılındaki %15,2 oranına gerilemesinden), Finansal Varlıklar/Toplam Aktifler oranından anlaşılmaktadır (Tablo 5.3). Bir bakıma sektörün yıllara sari olarak likit varlıklarını sisteme daha iyi kanalize ettiği kredi piyasasının genişlemesinden anlaşılmaktadır. Buna mukabil, alacaklardaki oranın da ters yönlü olarak arttığı ve Toplam Alacaklar + Krediler/Toplam Aktifler oranının 2002 yılında %26,5 iken 2016 yılı itibariyle %66,1 oranına hiç durmadan artarak yükseldiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan sektörün kullandırdığı kredilerin, topladığı mevduatların çok üzerinde bir kredilendirme sürecine doğru evrildiği görülmektedir. Toplam Kredi ve Alacakların, toplam mevduata göre oranına bakıldığında, 2002 yılında %39,6 olan oranın, 2016 yıl sonunda 117,3 oranına yükseldiği görülmektedir. Toplanan mevduattan daha fazla kredi kullandırıldığı görülmektedir.

Bankacılık sektörünün 2003 yılı TL bazında aktif büyüklüğünün, 249 milyar TL olduğu; 2002 yılına nazaran **%17,5** büyüdüğü; dolar bazlı bakıldığında, 2002 yıl sonunda (Usd/Tr:1.304) 130,1 Milyar USD olan aktif büyüklük 178,9 milyar USD olmuştur. Türk lirasındaki değerlenme nedeniyle, **dolar bazlı** aktif büyüme **%37, 5** olarak gerçekleşmiştir. Yüksek büyümeye karşın, aktiflerin GSYH oranı %70; kredilerin GSYH oranı ise %19 olmuştur (Şekil 5.1, Tablo 5.4).

USD bazında 178,9 milyar olan Aktif Büyüklüğü, 2004 yıl sonu itibariyle, 228,3 Milyar USD olmuştur. USD bazlı büyüme %27,6 olarak gerçekleşmiştir.

2002-2005 yıllarında yaşanan olumlu gelişmeler nedeniyle, sektör bilançosu büyümüş ve yapısı değişmiştir. Toplam Aktifler 212,68.-Milyar TL'den 406,99.-Milyar TL'ye (130 milyar dolardan 296 milyara) çıkmıştır. Kaynaklar/Toplam Pasifler oranı %50'den, 2005 yıl sonunda %64'e çıkmıştır. Aynı şekilde TL Aktifler/Toplam Aktifler içindeki oran %57'den 2005 yıl sonunda %68'e ulaşmıştır.

2005 sonu itibarıyla 406,99 milyar TL olan bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü Aralık 2006 itibarıyla 499,7 milyar TL'ye yükselmiştir. 2006 yılı itibariyle (Usd/Tr: 1,3418) Toplam Aktifler 130 milyar dolardan 347 milyar dolara ulaşmıştır. Toplam Aktifler/GSYH oranı %86,79'a ulaşmıştır. Toplam Kredilerin/Toplam Aktiflere oranı artmış ve %43,82 olmuştur. Toplam Krediler/GSYH oranı ise %38'e ulaşmıştır (Tablo 5.4).

(%) Yıllar	Toplam Kredi/Toplam Aktif	Toplam Brüt Krediler/Toplam Aktifler	Toplam Aktif/ GSYH	Toplam Kredi / GSYH	Menkul Değerler/Toplam Aktifler	Takipteki Kredi/Brüt Krediler	Takipteki Kredi/Toplam Aktifler
2002	23,03	27,93	78,36	18,05	40,49	21,29	4,90
2003	26,52	29,98	70,00	18,57	42,79	13,03	3,46
2004	32,42	34,49	71,44	23,16	40,36	6,40	2,07
2005	38,44	40,36	83,66	32,16	35,15	4,99	1,92
2006	43,82	45,53	86,79	38,03	31,81	3,90	1,71
2007	49,11	50,89	67,94	33,37	28,32	3,62	1,78
2008	50,16	52,08	77,03	38,64	26,48	3,82	1,92
2009	47,08	49,70	87,51	41,20	31,52	5,57	2,62
2010	52,24	54,22	91,10	47,59	28,59	3,80	1,99
2011	56,08	57,64	93,81	52,61	23,40	2,78	1,56
2012	57,98	59,69	96,73	56,09	19,70	2,95	1,71
2013	60,46	62,17	110,56	66,84	16,55	2,83	1,71
2014	62,21	64,04	113,96	70,90	15,16	2,94	1,83
2015	62,99	65,01	100,80	63,50	13,98	3,20	2,02
2016	63,50	65,63	104,70	66,49	12,87	3,35	2,13

Tablo 5.4. Aktif kalemler-toplam aktif kalemleri/GSYH oranları.

	Toplam Kredi	Toplam Aktif	GSYH	Kârlılık	Menkul Değerler	Takipteki Alacaklar	Toplam Mevduat
2003	35,20	17,40	31,42	94,51	24,09	-17,27	12,57
2004	50,01	22,73	20,26	15,04	15,76	-26,34	23,02
2005	57,45	32,79	13,40	-7,55	15,65	22,85	31,63
2006	40,01	22,81	18,38	90,52	11,12	9,51	22,33
2007	30,43	16,38	48,67	30,75	3,64	21,00	16,00
2008	28,65	25,95	11,10	-9,68	17,76	35,84	27,39
2009	6,85	13,85	0,21	50,38	35,51	55,51	13,20
2010	33,93	20,70	15,95	9,58	9,50	-8,51	19,90
2011	29,86	20,96	17,47	-10,27	-1,00	-5,10	12,72
2012	16,38	12,56	9,17	18,53	-5,26	23,38	11,03
2013	31,79	26,39	10,59	4,85	6,20	26,54	22,47
2014	18,45	15,12	11,68	-0,22	5,42	22,97	11,30
2015	19,69	18,21	33,64	5,86	9,07	30,51	18,26
2016	16,79	15,85	11,54	44,05	6,63	22,34	16,73

Tablo 5.5. Aktifteki kalemlerin-GSYH'nin artış oranları (önceki yıla göre)

Aralık 2006 itibarıyla, sektör toplam aktif büyüklüğü bir önceki yıla göre %22,81 oranında büyüyerek 499,77 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Sektör aktiflerinin GSYH'ye oranı %86,7 seviyesindedir. BDDK'nın gözetim ve denetim kapsamında yer alan diğer kuruluşlar olan finansal kiralama şirketleri, faktoring şirketleri ve tüketici finansmanı şirketleri aktiflerinin GSYH'ye oranı ise %3,4'dür.

Aralık 2007 itibarıyla, sektörünün aktif büyüklüğü 2006 yıl sonuna göre %16,38 artarak 581,6 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Aynı dönemde, milli gelire oran itibarıyla bakıldığında Türk finans sektörünün toplam varlıklarının Gayri Safi Yurtiçi Hâsılaya (GSYH) oranının %89,7, bankaların aktiflerinin söz konusu büyüklüğe oranının ise %67,94 düzeyinde olduğu gözlenmektedir. 2007 yılında bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü bir önceki yıla göre %16,38 oranında artarak 581,60 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

2008 yılında, bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü bir önceki yıla göre %25,95 artarak 732,53 milyar TL'ye ulaşmış, sektör aktiflerinin GSYH'ye oranı %77,03

olarak gerçekleşmiştir. 2007 yıl sonuna göre, Türk bankacılık sektörünün toplam aktifleri nominal olarak %25,95 oranında artmıştır. Toplam aktiflerdeki artışa en büyük katkıyı %28,65 oranında artan krediler yapmıştır.

Bankacılık sektörünün aktif toplamı 2009 yıl sonu itibarıyla, 2008 yıl sonuna göre %13,85 artarak 834,01 milyar TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde sektör aktiflerinin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYH) oranı 2008 yıl sonunda %77,03 düzeyinde iken 2009 yıl sonu itibarıyla %87,51 düzeyine yükselmiştir.

Toplam Aktifler/GSYH oranındaki yükselme, toplam aktiflerdeki artışın yanı sıra GSYH'nin kayda değer artmamasından (2008:951 milyar; 2009:953 milyar) kaynaklanmaktadır. Toplam krediler 2008 yıl sonuna göre 25,2 milyar TL artarak Aralık 2009 itibarıyla 392,62 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Bankacılık sektörünün toplam kredileri 2009 yılında %6,85 artarken, takipteki alacaklar aynı dönemde %55,51 oranında yükselmiştir. 2009 yılını %4,7 küçülme ile sonuçlanmıştır Sektörünün toplam aktifleri 2009 yılında bir önceki yıla göre %13,85 artmıştır.

Toplam aktifler 2009 yılında bir önceki yıla göre %13,8 büyümüştür. Aktif kalemleri içinde önceki yıl **%26,63** oranına sahip menkul kıymetler portföyü, 195,04 milyar TL iken 264,21 milyar TL'ye ve aktif içindeki payı **%31,68** ulaşmıştır. 2009 yılında bir önceki yıla göre %35,46 artış göstermiştir.

Krizin etkisinin azaltılmasına yönelik olarak gerek para piyasaları ve gerekse maliye uygulamalarında genişletici tedbirler hayata geçirilmiştir. Kredi arzının, dolayısıyla, taleplerinin azaltılması hedeflenmiştir. Bunun için kredi maliyetlerinin artırılması yönünde tedbirler alınmıştır. Dışarıdan temin edilen kaynaklarda maliyet artırıcı yöntemler geliştirilmiştir. Ticari faaliyete konu olmayan tüketici kredilerinin kaynak kullanım destekleme fonu kesintisi %5'ten %15'e çıkartılmıştır. Türk Lirası zorunlu karşılık oranları artırılarak %5'ten %7,5'a çıkartılmıştır. Yabancı para karşılık oranları ise, %10'dan %11'e yükseltilmiştir. Diğer taraftan Merkez Bankası da borç verme faiz oranını artırmış, borç alma faiz oranını düşürmüştür. Diğer taraftan BDDK kredi kartlarında asgari ödeme tutarlarına ilişkin düzenleme yaparak, ödeme tutarını %20'nin üzerine çıkartarak %25-%40 bandına taşımıştır. Ayrıca bireysel kredilerin teminatına konu olan gayrimenkullerin değerinin %75'i kadar kredi alınabilmesi şeklinde kısıtlamaya gitmiştir. Ticari kredilerinde ise bu oran %50'ye çekilmiştir. Tüm bu önlemler, kredilerin artış hızını engellemiştir.

2010 yılında, Türk bankacılık sektörünün toplam aktifleri 2010 yılında bir önceki yıl sonuna göre %20,7 oranında artarak 1 000 milyar TL'nin üzerinde gerçekleşmiştir.

Toplam aktiflerin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı 4,41 puan artarak yüzde 91,10'a yükselmiştir.

2011 yılında, mevduat, kalkınma ve yatırım bankalarının toplam aktifleri (Enflasyon:%10) reel olarak yüzde 9,5 oranında artmış, GSYH'ye oranı yüzde 93,81'a ulaşmıştır. Kredilerin toplam aktifler içindeki payı yüzde 56,08'e yükselmiştir. Bankacılık sektörü global kriz ortamında başarılı bir performans ortaya koymuştur. Başarısını ekonomik faaliyetleri destekleyerek göstermiştir.

Aktif toplamı 2012 yılında %12,56 artarak 1.370,569 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Menkul değerler önceki yıla nazaran %5,09 küçülüp, aktif içinde oranı 3,6 puan düşüşle %19,9 olarak oluşurken, kredilerin, 2011 yılında %29,86 artış gösterirken, 2012 yılında %16,38 büyüyebildiği, bu durumun ise takipteki kredilerdeki artışın önceki yıla göre %23,4 artmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

2013 yılında sektör aktif toplamı %26,39 artarak 1.732,40 milyar TL'ye yükselmiştir. Kredilerin önceki yıla göre %31,79 oranında artış gösterdiği ve toplam aktif içindeki payının %60,4'e ulaştığı görülmektedir. Menkul değerler toplamının önceki yıla nazaran %6,25 artışla 289,63 milyar TL'ye ulaştığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan toplam aktiflerin GSYH'nin %100 aşarak %110,56'ya yükseldiği görülmektedir.

Bankacılık Sektörünün aktif büyüklüğü Aralık 2014 döneminde, önceki yıl sonuna göre %15,12 artarak 1.994,33 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH'ye oranı %113,96 olarak gerçekleşmiştir.

2015 yılında, sektörünün aktif büyüklüğü Aralık 2015 döneminde bir önceki yıl sonuna göre %18,21 artarak 2.357,43 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Sektör Aktif Büyüklüğünün GSYH oranı 2015 yıl sonu itibariyle %100,8 olarak oluşmuştur. 2015 yılında da takipteki kredilerin önceki yıla nazaran %30,51 oranında artış gösterdiği görülmektedir.

2016 yılı itibariyle, sektörün aktif büyüklüğü Aralık 2016 döneminde 2.731,03 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Toplam aktifler 773,27 milyar dolara (USD/TR:3,53) ulaşmıştır. Toplam aktiflerin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı yüzde 104,7'tür. Aktifler içinde kredilerin payı yüzde 63,50, menkul kıymetlerin payı ise yüzde 13,07'dir.

Menkul değerlerin 356,95 milyar TL'ye ulaşarak, önceki yıla nazaran %35,46 oranında artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan takipteki kredilerdeki artış %22,34 oranıyla 58,16 milyar TL olduğu görülmektedir.

KOSGEB tarafından sağlanan faiz destekleri sayesinde piyasadaki daralmayı durdurup, genişletici bir politika izlenmesi yönünde benimsenen politikayla birlikte tabloda belirtilen kefalet tutarı mukabili kredi hacmi Bankacılık Sektörü tarafından kullandırılmıştır (Tablo 5.6). Dolayısıyla, 2016 yılı ve sonrasında Toplam Kredi/Toplam Aktifler oranının yükselmesinde katkısı bulunmaktadır. Nitekim, KOSGEB kaynaklı kredi hacmi 2016 yılında 5,45 milyar TL iken, 2017 yılında 219,73 milyar TL ve 2018 yılı için 83,90 milyar TL olmuştur (KOSGEB, 2019).

Yıl	İşletme Sayısı (Adet)	Kefalet Sayısı (Adet)	Kefalet (TL)	Kredi Hacmi (TL)
2018	182.415	207.418	72.131.416.522	83.902.524.655
2017	323.048	382.289	196.630.473.604	219.733.336.004
2016	11.615	11.731	4.050.414.469	5.457.511.608
2015	6.123	6.374	2.567.114.499	3.399.918.798
2014	4.474	5.109	1.425.818.304	2.143.759.647
2013	2.462	2.760	1.061.378.253	1.467.406.113
2012	5.012	5.517	1.114.078.429	1.553.360.442
2011	2.256	3.207	1.123.693.024	1.622.244.523
2010	1.933	3.090	938.956.126	1.302.374.573
Kuruluştan İtibaren (1994-2010)	6.217	9.667	2.027.529.931	2.851.928.105

Tablo 5.6. KOSGEB kefalet ve kredi kullandırım hacim verileri.
Kaynak: KOSGEB Faaliyet Raporları

5.2.1 Krediler

Yıllar itibariyle kredi türleri itibariyle meydana gelen değişikliklere bakıldığında, (Tablo 5.7) 2002 yılında 2,27 milyar TL bakiyesi bulunan Tüketici Kredileri Bakiyesinin (Taşıt+Konut+İhtiyaç) %14.871 gibi inanılmaz bir artışla 337,59 milyar seviyesine ulaştığı, bunu %13.383 oranıyla ihtisas kredilerinin takip ettiği, ithalat kredileri 2002 yılında hemen hemen yok seviyesinde iken %42.883 gibi orana ulaşarak, büyümenin ithalatla ne kadar yakından ilgili olduğuna dair gösterge niteliğinde olduğu, işletme kredilerinin, %6.964 oranında artış kaydettiği, kredi

kartlarındaki büyümenin, %2.357 gibi bir orana yükseldiği görülmektedir. Neticede, 2002 yılında 47,76 milyar seviyesinde olan kredi toplamının, %3.629 oranında artışla 2016 yılı itibariyle 1.733,57 milyar TL seviyesine ulaştığı görülmektedir.

Sektör olarak paylarına bakıldığında, İşletme kredilerinin tüm krediler içinde sürekli daha fazla artan oranda yükselişle %31,40 oranında paya sahip olduğu, tüketici kredilerinin %19,47, kredi kartlarının ise %5,89 paya sahip olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 5.8).

Krediler (milyon TL), Dönem	İşletme Kredileri	Diğer Krediler	Tüketici Kredileri	Diğer Yatırım Kredileri	Kredi Kartları	İhtisas Kredileri	İhracat Kredileri	İskontolu İşlemlerden Alacaklar	İhracat Garantili Yatırım Kredileri	Fon Kaynaklı Krediler	Kıymetli Maden Kredileri	İthalat Kredileri	Faktoring İşlemlerinden Alacaklar	Müşteri Adına Menkul Değer Alım Kredileri	Kar Zarar Ortaklığı Yatırımı (2005)	Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı (2005)	Toplam Krediler
2002	7.815	15.126	2.270	2.167	4.335	707	9.186	486	1.637	3.914	92	7	0	28			47.769
2003	9.238	20.350	5.813	2.161	7.030	1.399	11.278	422	1.766	4.805	220	8	65	17			64.572
2004	18.335	24.453	12.696	3.207	13.920	3.095	13.493	419	2.236	4.860	174	27	210	71			97.197
2005	24.696	46.767	29.435	5.112	17.601	4.750	15.681	695	2.027	5.671	271	503	312	90	79	0	153.689
2006	33.105	66.689	47.545	10.521	22.037	11.472	19.015	939	1.972	4.539	333	636	39	121	23	0	218.987
2007	58.149	73.058	67.668	13.776	27.806	14.665	21.807	1.219	1.375	4.380	539	780	229	122	43	0	285.616
2008	82.673	84.961	83.158	23.633	34.853	18.887	30.421	1.156	1.023	4.703	804	867	79	198	30	0	367.445
2009	86.934	92.167	93.337	23.890	37.612	22.074	25.885	2.056	1.204	4.996	859	1.031	181	328	66	0	392.621
2010	135.174	112.914	129.033	24.893	45.191	29.248	36.064	3.177	1.288	5.285	1.033	1.370	415	634	130	0	525.851
2011	178.151	145.063	168.402	35.341	58.466	39.231	40.640	6.885	1.265	5.130	1.236	2.027	544	411	99	0	682.893
2012	221.647	157.081	194.318	40.080	77.501	40.163	40.544	11.649	1.472	5.645	1.280	2.253	518	498	106	0	794.756
2013	284.476	219.077	248.138	67.558	94.942	47.558	51.041	19.795	3.668	5.527	1.407	2.770	494	849	103	9	1.047.410
2014	361.020	259.707	281.934	87.029	86.780	57.969	59.075	28.499	5.189	7.109	1.938	2.881	662	668	231	17	1.240.706
2015	449.872	309.078	306.165	117.150	94.973	75.388	70.645	34.403	10.355	7.909	2.760	2.632	2.108	587	230	0	1.484.256
2016	544.277	348.111	337.594	147.659	102.182	94.652	84.438	45.782	10.503	8.527	3.812	2.957	2.189	583	314	0	1.733.578

Tablo 5.7. 2002-2016 Kredi türleri itibariyle görünüm.
Kaynak: BDDK, TBB

Krediler Yıl İçindeki Oranları %	İşletme Kredileri	Diğer Krediler	Tüketici Kredileri	Diğer Yatırım Kredileri	Kredi Kartları	İhtisas Kredileri	İhracat Kredileri	İskontolu İşlemlerden Alacaklar	İhracat Garantili Yatırım Kredileri	Fon Kaynaklı Krediler	Kıymetli Maden Kredileri	İthalat Kredileri	Faktoring İşlemlerinden Alacaklar	Müşteri Adına Menkul Değer Alım Kredileri	Kar Zarar Ortaklığı Yatırımı (2005)	Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı (2005)	Toplam Krediler
2002	16,36	31,66	4,75	4,54	9,08	1,48	19,23	1,02	3,43	8,19	0,19	0,01	0,00	0,06	0,00	0,00	100,00
2003	14,31	31,51	9,00	3,35	10,89	2,17	17,47	0,65	2,74	7,44	0,34	0,01	0,10	0,03	0,00	0,00	100,00
2004	18,86	25,16	13,06	3,30	14,32	3,18	13,88	0,43	2,30	5,00	0,18	0,03	0,22	0,07	0,00	0,00	100,00
2005	16,07	30,43	19,15	3,33	11,45	3,09	10,20	0,45	1,32	3,69	0,18	0,33	0,20	0,06	0,05	0,00	100,00
2006	15,12	30,45	21,71	4,80	10,06	5,24	8,68	0,43	0,90	2,07	0,15	0,29	0,02	0,06	0,01	0,00	100,00
2007	20,36	25,58	23,69	4,82	9,74	5,13	7,63	0,43	0,48	1,53	0,19	0,27	0,08	0,04	0,01	0,00	100,00
2008	22,50	23,12	22,63	6,43	9,49	5,14	8,28	0,31	0,28	1,28	0,22	0,24	0,02	0,05	0,01	0,00	100,00
2009	22,14	23,47	23,77	6,08	9,58	5,62	6,59	0,52	0,31	1,27	0,22	0,26	0,05	0,08	0,02	0,00	100,00
2010	25,71	21,47	24,54	4,73	8,59	5,56	6,86	0,60	0,25	1,01	0,20	0,26	0,08	0,12	0,02	0,00	100,00
2011	26,09	21,24	24,66	5,18	8,56	5,74	5,95	1,01	0,19	0,75	0,18	0,30	0,08	0,06	0,01	0,00	100,00
2012	27,89	19,76	24,45	5,04	9,75	5,05	5,10	1,47	0,19	0,71	0,16	0,28	0,07	0,06	0,01	0,00	100,00
2013	27,16	20,92	23,69	6,45	9,06	4,54	4,87	1,89	0,35	0,53	0,13	0,26	0,05	0,08	0,01	0,00	100,00
2014	29,10	20,93	22,72	7,01	6,99	4,67	4,76	2,30	0,42	0,57	0,16	0,23	0,05	0,05	0,02	0,00	100,00
2015	30,31	20,82	20,63	7,89	6,40	5,08	4,76	2,32	0,70	0,53	0,19	0,18	0,14	0,04	0,02	0,00	100,00
2016	31,40	20,08	19,47	8,52	5,89	5,46	4,87	2,64	0,61	0,49	0,22	0,17	0,13	0,03	0,02	0,00	100,00

Tablo 5.8. 2002-2016 Döneminde yıl içindeki kredi dağılım oranları.
Kaynak: BDDK, TBB

Kobi kredileri özelinde bakıldığında, (Tablo 5.9) 2006 yılından 2016 yılına kadar %705 artış olduğu ve müşteri sayısının 2006 yılında 1.627.114 kişi iken, 2016 yılı itibariyle 3.834.915 kişiye ulaşarak %235 artış sağladığı görülmektedir.

KOBİ Kredileri Yıl/Milyon TL	Toplam Nakdi Krediler	Toplam Takipteki Krediler	Toplam Gayri Nakdi Krediler	Müşteri Sayısı	Toplam Nakdi ve Gayri Nakdi Krediler
2006	59.614	2.160	18.489	1.627.114	80.263
2007	76.521	2.873	26.699	1.551.231	106.092
2008	84.605	4.260	29.619	1.626.145	118.484
2009	83.271	6.892	30.698	1.704.035	120.862
2010	125.468	5.892	38.823	1.850.200	170.183
2011	162.803	5.213	46.326	2.013.434	214.342
2012	199.743	6.537	60.054	2.317.334	266.334
2013	271.421	8.740	83.131	2.693.165	363.293
2014	333.278	11.272	97.479	3.141.098	442.029
2015	388.749	15.872	116.504	3.494.800	521.125
2016	420.539	21.653	123.187	3.834.915	565.379

Tablo 5.9. 2006-2016 Dönemlerinde KOBİ kredileri.
Kaynak: BDDK (BDDK 2006 Yılından itibaren kayıt oluşturmuştur.)

5.3 Likidite

Para ve benzerleri olarak adlandırılan likit varlıkların toplam aktifler içindeki oranına bakıldığında (Tablo 5.10) 2002 yılı itibariyle %30'ların üzerinde seyreden oranın, 2016 yılı itibariyle %25.1 seviyesine gerilediği görülmektedir. Diğer taraftan. Kısa Vadeli Yükümlülükleri karşılama oranı 2002 yılında %75 seviyesinde iken 2016 itibariyle %47 seviyesine gerilediği anlaşılmaktadır. Öte yandan 2002 yılında, Likit Aktifler içindeki TP likit aktiflerin oranı %12 seviyesinde iken, yıllar içinde artış göstermesine karşın 2016 yılında da %11 seviyesine gerilemiş olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan, YP likit varlıkların Pasifler içindeki durumuna bakıldığında, TL cinsine oranla daha yüksek seviyede YP likidite bulunduğu görülmektedir. Pasif yönetiminde olabilecek dalgalanmaların TL'ye göre daha fazla yaşanabilir olması nedeniyle sektörün bu konuda ihtiyatlı bir pozisyon alarak 2002 yılında %42,3 seviyesindeki likidite pozisyonunu 2016 yılı itibariyle %31 seviyesinde devam ettirdiği görülmektedir.

LİKİDİTE	Likit Aktifler / Toplam Aktifler	Likit Aktifler / Kısa Vadeli Yükümlülükler	TP Likit Aktifler / Toplam Aktifler	Likit Aktifler / (Mevduat + Mevduat Dışı Kaynaklar)	YP Likit Aktifler / YP Pasifler
2002	34,3	75,1	12,9	43,5	42,3
2003	38,8	80,5	19,0	51,5	45,8
2004	37,4	84,3	17,6	49,5	49,3
2005	39,9	74,8	22,7	52,3	48,1
2006	39,6	65,3	21,3	51,3	48,7
2007	37,1	62,4	23,1	46,4	42,1
2008	26,6	44,5	15,1	32,5	33,1
2009	33,0	54,3	22,8	40,9	32,2
2010	32,8	54,7	24,3	40,6	27,8
2011	30,9	53,4	20,0	37,7	30,4
2012	31,3	56,6	17,9	39,6	37,8
2013	28,5	54,1	13,8	35,1	35,8
2014	27,6	52,9	13,6	34,1	33,5
2015	26,3	50,6	11,1	32,3	33,5
2016	25,1	47,4	10,9	30,9	31,0

Tablo 5.10. 2002-2016 Bankaların likidite durumu.
Kaynak: BDDK

5.4 Pasif Kalitesi

Pasif Toplamının, 2002 yılında, %49,6 oranında TP, %50,4 oranında YP türünden oluştuğu, YP miktarın TL miktarından fazla olduğu, zira ciddi bir kriz ve yapılanma sürecinde olan ekonomi ve bankacılık sektöründe bu durumun yansımasının olduğu görülmektedir. Diğer taraftan bunun daha belirgin yansımasının mevduatın TP/YP ayrımında olduğu görülmektedir (Tablo 5.11). 2002 yılı itibariyle, mevduatın %42,1'i Türk Lirası cinsinden iken, %57,90'nın yabancı para cinsinden olduğu, bu durumun 2003 yılından itibaren faizlerdeki düşüş ve TL'nin değerlenmesi sonrasında değişmeye başladığı ve 2010 yılında %69,6 gibi oranla zirve yaptığı, akabinde bu oranın, kurlardaki oynaklık ve faiz artışına bağlı olarak, YP yönüne doğru dönmeye başladığı,

Bilanço yapısı	TP Pasifler / Toplam Pasifler	YP Pasifler / Toplam Pasifler	TP Mevduat / Toplam Mevduat	YP Mevduat/ Toplam Mevduat
2002	49,6	50,4	42,1	57,90
2003	56,7	43,3	50,7	49,30
2004	59,9	40,1	55,2	44,80
2005	64,3	35,7	63,2	36,80
2006	62,4	37,6	61,6	38,40
2007	66,7	33,3	65,1	34,90
2008	65,2	34,8	64,3	35,70
2009	68,3	31,7	65,7	34,30
2010	69,4	30,6	69,6	30,40
2011	64	36	64,7	35,30
2012	64,7	35,3	66,2	33,80
2013	58,8	41,2	61,3	38,70
2014	58,1	41,9	61,6	38,40
2015	54,7	45,3	56,00	44,00
2016	54,3	45,7	56,6	43,40

Tablo 5.11. Toplam pasifler içindeki YP/TP dağılımı.

2016 yılı itibariyle, TL payı %56,6 olurken, YP payının %43,40 seviyesinde bulunduğu anlaşılmaktadır. (Ekonomik sorunlardaki artış akabinde, 2019 yılı itibariyle Mevduat içindeki YP oranının %52,03 seviyesine çıktığı, hatta Toplam Yabancı Kaynakları içindeki YP payının %56,70 seviyesinde olduğunu belirtmek gerekmektedir).

Toplam Pasifler kalemini oluşturan Toplam Yabancı Kaynaklar ve Özkaynakların paylarına bakıldığında, (Tablo 5.12) 2002 yılında %87,91 + %12,08 paylarının dikkat çekici boyutta değişikliğe gitmediği ancak, yıllara sari olarak, küçük oranlı artışlarla Toplam Yabancı Kaynakların 2016 yıl sonuna gelindiğinde %89, Özkaynakların ise %11 oranında Toplam Pasifler içinde paylarının bulunduğu görülmektedir. Bankacılık sektörünün, öz kaynaklarını büyümesi ve genişlemesi ölçüsünde artıramadığı ve bu durumun azalan bir ivme içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan Toplam Yabancı Kaynaklar içindeki mevduat payının, yıllara sari olarak %64,87 seviyesinden, %52,23 seviyesine gerilediği de görülmektedir. Esas itibariyle mevduat seviyesinin toplam kaynaklar içinde gerilemesinin, sektörün başka alanlardan kaynak bulması anlamına geldiği, dolayısıyla özellikle, seküritizasyon ve sendikasyon şeklindeki orta vadeli borçlanmalarla bu kaynaklar temin edilmektedir.

%	Mevduat	Bankalara Borçlar	Toplam Yabancı Kaynaklar	Toplam Özkaynaklar	Toplam Pasifler	Gayrinakdi Kredi ve Yükümlülükler	Taahhütler
2002	64,87	10,33	**87,92**	**12,08**	100,00	21,08	20,83
2003	62,20	10,38	**85,77**	**14,23**	100,00	18,68	30,53
2004	62,35	11,02	**85,00**	**15,00**	100,00	18,18	32,26
2005	61,81	13,39	**86,56**	**13,44**	100,00	17,35	33,28
2006	61,56	14,15	**88,09**	**11,91**	100,00	17,35	38,17
2007	61,36	12,27	**86,96**	**13,04**	100,00	16,63	49,66
2008	62,06	12,66	**88,20**	**11,80**	100,00	17,18	47,81
2009	61,70	10,32	**86,70**	**13,30**	100,00	16,07	53,45
2010	61,30	12,16	**86,63**	**13,37**	100,00	16,25	86,89
2011	57,12	13,75	**88,12**	**11,88**	100,00	17,95	116,94
2012	56,34	12,65	**86,73**	**13,27**	100,00	17,58	125,50
2013	54,59	14,67	**88,82**	**11,18**	100,00	19,28	93,90
2014	52,78	14,70	**88,37**	**11,63**	100,00	19,25	86,06
2015	52,83	15,32	**88,88**	**11,12**	100,00	19,46	88,32
2016	53,23	15,29	**89,00**	**11,00**	100,00	20,22	91,00

Tablo 5.12. Toplam yabancı kaynakların-mevduatın pasif içindeki dağılımı.

Bu durum ülkemizdeki mevduat vade yapısının kısa vadeli olması dikkate alındığında, kaynakların kısa vade etkisinin riskini azaltmaya yönelik katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, Nakdi Kredilerin dışında, Gayri Nakdi Kredilerin (Her Tür Teminat Mektupları + Kredi Kartı Limit Taahhütleri dâhil) Toplam Pasife göre oranını kendini %20 düzeyinde muhafaza ettiği, Türev Finansal Araçlar (Vadeli-Vadesiz Döviz Alım ve Satım İşlemleri ile Swap İşlemlerinin- Para Swap/Faiz Swap) yüksek oranda artış gösterdiği görülmektedir (Tablo 5.12). Sektörün, kur dalgalanmalarına ve döviz açığı pozisyonlarına karşı kendini türev piyasa işlemleri ile güvenceye alarak, bilanço dışı işlemlerle kendini dengelediği görülmektedir. BDDK kısıtlaması gereği, bilanço içi döviz pozisyon açığı en fazla %20 olabilmektedir. Sektör buradaki pozisyon açığını, bilanço dışı işlemlerle kapatarak, Net Döviz Pozisyonunu, yüzde 0'a yakın şekilde ayarlayarak korumaktadır.

%	Mevduat	Bankalara Borçlar	Toplam Yabancı Kaynaklar	Toplam Özkaynaklar	Toplam Pasifler	Gayrinakdi Kredi ve Yükümlülükler	Taahhütler
2003	12,57	17,98	14,53	38,29	17,40	4,05	72,04
2004	23,02	30,28	21,63	29,33	22,73	19,42	29,68
2005	31,63	61,38	35,22	18,98	32,79	26,73	36,98
2006	22,33	29,81	24,98	8,87	22,81	22,83	40,85
2007	16,00	0,92	14,89	27,40	16,38	11,56	51,42
2008	27,39	29,93	27,75	13,94	25,95	30,07	21,26
2009	13,20	-7,17	11,92	28,31	13,85	6,52	27,28
2010	19,90	42,15	20,60	21,33	20,70	22,03	96,24
2011	12,72	36,81	23,04	7,51	20,96	33,59	62,79
2012	11,03	3,58	10,78	25,78	12,56	10,30	20,81
2013	22,47	46,58	29,44	6,48	26,39	38,57	-5,44
2014	11,31	15,34	14,53	19,76	15,12	14,94	5,51
2015	18,31	23,20	18,89	13,04	18,21	19,48	21,31
2016	16,72	15,60	16,02	14,50	15,85	20,42	19,37

Tablo 5.13. Pasifteki bilanço ve bilanço dışı kalemlerin artış oranları (önceki yıla göre).

Bankalar tarafından diğer bankalarda tutulan ve "Bankalara Borçlar" adı altında belirtilen yıl sonu tutarların ve diğer kalemlerin yoğun bir şekilde pozitif yönde değişkenlik arz ettiği görülmektedir (Tablo 5.13). Diğer taraftan, mevduatlardaki oransal artışa bağlı olarak, aynı oranda pasiflerde de (2011 ve 2014 yılı ayrık) artış olduğu görülmektedir. Özellikle karşılık oranlarının artırılması ya da azaltılmasının bu duruma etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Bankacılık sektöründe 2002 yılında 137,97 milyar TL olan mevduat, 2016 yılına gelindiğinde, %1.053,25 artışla 1.453,63 milyar TL'ye ulaşmıştır. Aktif gelişimi 2002-2016 yılı arası %1.284,10 olduğu dikkate alındığında, mevduat gelişiminin konsolide bazda oransal olarak aktif gelişiminden daha az olduğu görülmektedir. 2003 yılı haricinde, Toplam Aktiflerin yıllar itibariyle artış oranı, Toplam Mevduatın yıllar itibariyle artış oranıyla 2011 yılına kadar son derece paralellik arz etmektedir. 2011 yılında aktif toplamındaki artış oranı %20,96 iken, Mevduat Toplamındaki artış oranı%12,72 olarak gerçekleşmiştir. Bu benzersizlik 2013 yılında da zuhur etmiştir. Buradan hareketle, sisteme giren mevduat oranı kadar aktifin büyüyebildiği sonucuna ulaşmak yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla tasarruf oranının artmasının finansal sistemi tetiklediği, aktifleri harekete geçirdiğini söylemek rahatlıkla mümkündür. Diğer taraftan, bankacılık sektöründeki kredi gelişmesinin, sağlanan kaynaklardan daha fazla

olması hususu da dikkate alındığında, bankacılık sektörünün yönetiminin etkin yapıldığını söylemek mümkündür. Bu arada unutulmaya yüz tutmuş bir söz olsa da "Bankacılar güneşli havada şemsiye verirler." sözünü hatırlamak gerekir. Zira Türkiye ekonomisinin sürekli sermaye girişine maruz kalması ve parasal olarak genişleyip, kamu borçlanmasının özel sektör borçlanmasına ikame olması yanında, ucuz maliyetli kaynak bulan bir yapısı sayesinde, faiz oranlarındaki azalışın etkisiyle, kredi kullanma iştahının oluştuğunu belirtmek faydalı olacaktır.

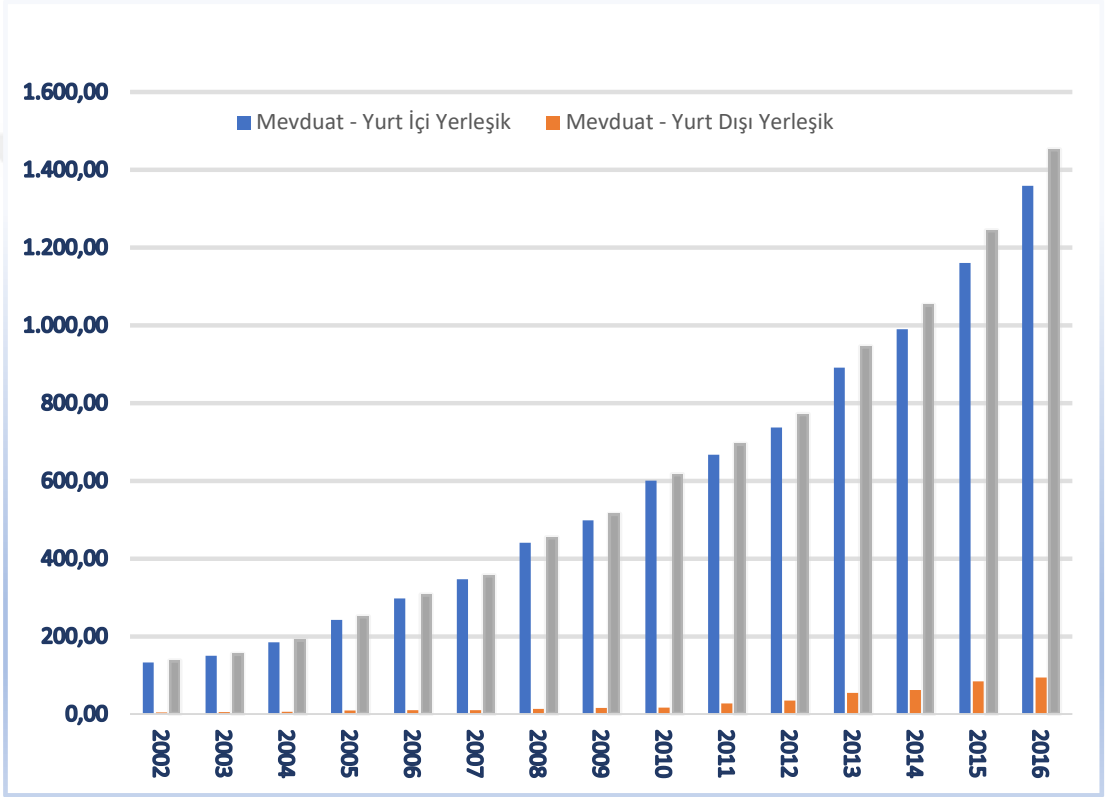

Şekil 5.2. Mevduat gelişimi (2002-2016).
Kaynak: BDDK

Milyar TL	Mevduat				Mudi Sayısı		
	Yurt İçi Yerleşik	Yurt Dışı Yerleşik	Toplam Mevduat		Yurt İçi Yerleşik	Yurt Dışı Yerleşik	**Toplam Mudi Sayısı**
2002	133,35	4,63	137,97				
2003	150,08	5,23	155,31				
2004	184,69	6,37	191,07				
2005	242,38	9,11	251,49		69.323.691	300.727	69.624.418
2006	297,78	9,87	307,65		71.038.239	577.679	71.615.918
2007	346,98	9,89	356,87		71.067.224	376.511	71.443.735
2008	440,94	13,66	454,60		67.681.047	390.730	68.071.777
2009	498,89	15,73	514,62		68.473.437	416.313	68.889.750
2010	600,28	16,75	617,04		**48.720.313**	**297.682**	**49.017.995**
2011	667,68	27,81	695,50		**51.545.826**	**327.726**	**51.873.552**
2012	737,63	34,58	772,22		**53.457.792**	**365.147**	**53.822.939**
2013	890,97	54,80	945,77		**58.230.977**	**437.039**	**58.668.016**
2014	990,36	62,31	1.052,66		**59.238.929**	**499.745**	**59.738.674**
2015	1.160,85	84,01	1.244,86		**64.657.257**	**627.198**	**65.284.455**
2016	1.358,72	94,48	1.453,19		**75.680.582**	**763.397**	**76.443.979**

Tablo 5.14. Yurt dışı-yurt içi yerleşik mevduat miktarları ve mudi sayıları.
Kaynak: BDDK

2002-2016 yılları arasında, Toplam Mevduatlar içinde Yurt Dışı Yerleşiklere ait payın %6'yı hiç geçmediği, mudi sayısı açısından bakıldığında ise, %1'i bile bulmadığı görülmektedir (Tablo 5.14, Tablo 5.15).

Milyar TL	Mevduat				Mudi Sayısı		
	Yurt İçi Yerleşik	Yurt Dışı Yerleşik	Toplam Mevduat		Yurt İçi Yerleşik	Yurt Dışı Yerleşik	
2003	12,55	13,11	12,57		-	-	-
2004	23,07	21,73	23,02		-	-	-
2005	31,23	43,05	31,63		-	-	-
2006	22,86	8,28	22,33		2,47	92,09	2,86
2007	16,52	0,18	16,00		0,04	-34,82	-0,24
2008	27,08	38,20	27,39		-4,76	3,78	-4,72
2009	13,14	15,14	13,20		1,17	6,55	1,20
2010	20,32	6,49	19,90		-28,85	-28,50	-28,85
2011	11,23	66,02	12,72		5,80	10,09	5,83
2012	10,48	24,34	11,03		3,71	11,42	3,76
2013	20,79	58,46	22,47		8,93	19,69	9,00
2014	11,16	13,69	11,30		1,73	14,35	1,82
2015	17,22	34,83	18,26		9,15	25,50	9,28
2016	17,04	12,46	16,73		17,05	21,72	17,09

Tablo 5.15. Yurt dışı-yurt içi yerleşik mevduat miktarları ve mudi sayıları % artış.
Kaynak: BDDK

5.5. Sermaye Yapısı

Yapısal değişiklikler ve kamu bankalarına yapılan sermaye katkıları sonrası 2002 yılında sermaye yeterlilik rasyosu, konsolidasyonlar ve birleşmeler nedeniyle yükselmeye devam etmiştir. Ancak bu oranın kredi genişlemesine bağlı olarak gittikçe azaldığı, 2002 yılında 24.2 olan SYO'nun, 2016 yılında 15,5 oranına gerilemiş, BDDK'nın, yapılandırma uygulamaları için sağladığı geniş hareket alanı yanında, kredi karşılık ve teminat karşılık oranlarını azaltma yönünde düzenlemeler sonrasında 16,8 yükselmiştir (Tablo 5.16).

Sektörün kredi genişlemesinin artmasından kaynaklı Özkaynaklar/Toplam Aktifler payının azalma eğiliminde olduğu, Bilanço içi Döviz Pozisyon/Özkaynaklar oranının, döviz pozisyonu lehine artmaya başladığı, zira 2011 yılında para ve sermaye piyasalarında satışlarla dövize geçişlerin başladığı bir dönem olduğu ve bunun sürekli artarak devam ettiği, YP mevduata yönelme ve Bankalar tarafından alınan YP kredilerdeki artışla birlikte, kur riski algısı nedeniyle bunun artmaya devam ettiği; diğer taraftan Bankaların türev işlemler (Swap-Forward) gibi bilanço dışı işlemlerle bunu dengelemeye çalıştıkları Net Bilanço Pozisyonu +Nazım Hesaplar / Özkaynaklar oranından anlaşılmaktadır.

Sermaye Yapısı	Sermaye Yeterliliği	Özkaynaklar / Toplam Aktifler	(Özkaynaklar-Duran Aktifler) / Toplam	Özkaynaklar / (Mevduat + Mevduat Dışı	Bilanço içi Döviz	Net Bilanço Pozisyonu / Özkaynaklar	(Net Bilanço Pozisyonu + Net Nazım Hesap
2002	24,2	12,1	1,8	15,3	33,6	-6,3	-5,1
2003	30,9	14,2	6,1	18,9	28,2	-2,5	0,5
2004	28,8	15,0	7,6	19,9	22,3	-4,5	-0,7
2005	24,2	13,5	8,2	17,7	25,3	-5,1	2,2
2006	22,0	12,0	7,8	15,5	31,6	-13,5	0,2
2007	19,1	13,1	9,0	17,5	34,2	-14,0	0,0
2008	18,1	11,7	8,3	15,4	33,2	-7,4	1,0
2009	20,9	13,3	9,8	18,2	33,9	-17,9	0,3
2010	19,2	13,4	10,3	16,6	33,0	-17,8	0,3
2011	16,7	11,9	9,1	14,6	43,8	-24,5	0,5
2012	18,1	13,4	10,3	17,0	34,4	-17,1	1,7
2013	15,4	11,3	8,5	13,9	57,3	-35,5	-1,2
2014	16,4	11,8	8,8	14,5	57,1	-35,0	-3,1
2015	15,6	11,3	8,0	13,8	57,6	-36,8	1,4
2016	15,5	11,1	7,9	13,7	47,0	-27,7	-0,7

Tablo 5.16. 2002-2016 Bankacılık sektörü sermaye yapısı.

Sektör konsolide bilançosuna bakıldığında, 2003 yılında Bankaların özkaynakları %38 artarken, özkaynakların toplam içindeki payı %14 civarında gerçekleşmiştir

2004 yılı itibariyle, Toplam kâr 4 milyar USD'den 4,8 Milyar USD'ye ulaşmıştır.

2002-2005 yılları arasında, özkaynak toplamı 15,7 milyar dolardan 40 milyar dolara ulaşmıştır. Özkaynaklar/Toplam aktifler oranı 12,1'den %13,5'e artmıştır. Bu dönemde aktiflerde önemli değişiklik meydana gelmiş, kredi portföyü büyürken, aynı zamanda çeşitlenmiştir Öte yandan, Kâr/Toplam Aktifler oranı olan aktif kârlılığı %1,1'den, %2,1'e; Kâr/Özkaynak oranı olan özkaynak kârlılığı ise %9,2'den %14'e çıkmıştır.

2006 yılı itibariyle, Türkiye'ye sermaye girişi artışı devam etmiş ve 2002-2006 yılları arası sermaye girişi 121 milyar dolar olmuştur. Cari açık ise yine rekorunu yenileyerek 31,7 milyar dolara ulaşmıştır. Özkaynaklar 41,4 milyar dolara ulaşmıştır. Bankalar Kanunu'nun alt düzenlemelerinin de hayata geçirilmesi sayesinde, sektör aktif kalitesi güçlendirilmiş ve sermaye yeterlilik rasyolarına özel önem verilmek durumunda kalınmıştır. Bu dönemde genel karşılık oranları artırılarak % 0,1'den % 0,2'ye çıkartılmıştır. Öte yandan sermaye rasyosu %12 olarak belirlenmiştir. Özkaynaklar TL bazda artarak 58 milyar TL olmuştur.

Sektör kârlılığı artarak 11.090.-milyon TL olmuş ve aktif kârlılık %2,3'e, özkaynak kârlılığı ise %10,6'dan %19,1'e çıkmıştır. Gayri nakdi kredilerde ise artış %33 oranında gerçekleşmiştir. Bilanço dışı işlemlerin bilançoya oranı 2006 yılında yaklaşık 5 puan artışla %55,5'e yükselmiştir. 2006 yılında bankacılık sektörünün vergi sonrası kârı geçen yıl sonuna göre %93 artarak 11,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Aralık 2007'de Türk bankacılık sektörünün dönem net kârı bir önceki yılın aynı dönemine göre nominal bazda %30,7 artarak 14,8 milyar TL'ye erişmiştir. Aralık 2007'de bir önceki dönemle kıyaslandığında oluşan yüksek kârlılık, büyük ölçüde kredilerden alınan faizlerin ve menkul değerler portföyünden elde edilen faiz gelirlerindeki bir önceki döneme göre hızlı artıştan kaynaklanmıştır. Aralık 2007 dönemi itibariyle %18,9 olarak gerçekleşmiştir. Bankacılık sektörü toplam özkaynakları, Eylül-Aralık 2007 döneminde 5,1 milyar TL artarak 77,4 milyar TL olmuştur.

2008 yılında, Bankaların toplam özkaynakları bir önceki yıl sonuna göre %20,6 oranında artmıştır. Sermaye yeterlilik oranı, Aralık 2008'de %18 olarak

gerçekleşmiştir. 2008 yılında bankacılık sektörünün dönem net kârı, 2007 yıl sonuna göre %10,5 oranında azalmıştır. Söz konusu dönemde faiz giderlerinin faiz gelirlerine göre; faiz dışı giderlerin ise faiz dışı gelirlere göre daha yüksek oranda artması, sektörün kârlılığını olumsuz etkilemiştir.

Eylül 2008'de 26,3 milyar USD olan sendikasyon ve seküritizasyon kredilerinin toplam tutarı 8,2 milyar USD azalarak Aralık 2009'da 18,1 milyar USD'ye gerilemiştir. 2008 yıl sonunda 86,4 milyar TL olan bankacılık sektörü özkaynakları %28,1 oranında artarak Aralık 2009 itibarıyla 110,7 milyar TL seviyesine, özkaynakların toplam aktife oranı ise %13,3'e yükselmiştir. Bankacılık sektörünün sermaye yeterliliği rasyosu 2008 yıl sonundaki %18 olan seviyesinden 2,5 puan artarak Aralık 2009 itibarıyla %20,9 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2009 yıl sonunda bankacılık sektörü dönem net kârı, 2008 yıl sonuna kıyasla 6,7 milyar TL'lik (%49,6) artışla 20,1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

2009 yılında, bankacılık sektörünün dönem net kârı, önceki yıla göre %50,9 oranında artarak 20 milyar TL düzeyine ulaşmıştır. Özkaynak artışında en önemli belirleyiciler, dönem kârının ve menkul değerler değerleme farklarının yüksek oranlı artması olmuştur. 2008 yıl sonunda 194 milyar TL olan menkul değerler portföyü 2009 yılında %35,5 oranında büyüyerek 262,9 milyar TL seviyesine yükselmiştir. Küresel krizin etkisiyle gerek kredi talebinin düşmesinden gerekse de bankaların risk algılamasından yükselmiştir.

2010 yılı itibariyle, Toplam aktifler ve özkaynaklar büyümüş, serbest özkaynakların toplam aktiflere oranı yüzde 10,2'den yüzde 10,6'ya yükselmiştir. Sorunlu kredi oranı azalmıştır. Özkaynakların toplam aktiflere oranı yüzde 13, sermaye yeterliliği standart rasyosu ise yüzde 19,2 düzeyindedir.

Yurtdışı bankalardan sağlanan kaynaklar 120 milyar TL (78 milyar dolar) ile toplam aktiflerin yüzde 12'si düzeyindedir. Bu kaynakların büyük bölümü yabancı para cinsindendir. Kâr hacmi yüzde 9,5 büyümüştür. Özkaynak kârlılığı 1,8 puan azalarak yüzde 16,43 düzeyinde gerçekleşmiştir. Nazım hesaplardaki artış yüzde 79 olmuştur. Nazım hesaplardaki artış cayılabilir taahhütler ve türev işlemlerden kaynaklanmıştır.

2011 yılında aşırı ısınmaya yönelik parasal önlemler Türk lirası ve yabancı para kaynakların maliyetini yükseltmiştir. Bankacılık önlemleri ise sermaye yeterliliğini aşağı yönde etkilerken sermaye maliyetinin artmasına neden olmuştur. Bu nedenle

kredi faiz oranları yükselmiştir. Türk lirasının yabancı paralar karşısında değer kaybetmesinin de etkisiyle özellikle yabancı para cinsinden kredi talebi daha hızlı yavaşlamıştır.

Bankacılık sektörünün net kârı yüzde 10 azalmıştır. Kârın özkaynakların büyümesine olan katkısının azalmasına bağlı olarak özkaynaklar reel olarak yüzde 3 azalmıştır. Öte yandan, bankacılık düzenlemeleri çerçevesinde bazı kredi türlerinin risk katsayılarının yükseltilmesi ve Türk lirasının yabancı paralar karşısındaki değer kaybının hızlanması nedeniyle sermaye yeterliliği 2,6 puan azalarak yüzde 16,7 olmuştur.

Bankacılık sektörü 2012 yılını 23.523 milyon TL net kârla tamamlamıştır. Temmuz 2012 döneminden itibaren Basel II düzenlemelerinin yürürlüğe girdiği sektörde, sermaye yeterliliği rasyosu (SYR) yıl sonuna göre 1,3 puan, son çeyrekte ise 1,4 puan artarak %18,1 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Türk bankacılık sektörünün yabancı kaynakları içinde Aralık 2013 itibarıyla %61,5 ile en fazla paya sahip olan mevduat 945,77 milyar TL düzeyine ulaşmıştır Küresel ekonomiye dair belirsizliklerin devam ettiği 2013 yılında Türk Bankacılık Sektörünün yurtdışı bankalardan sağladığı fon miktarı artışı yıl sonuna göre %23,7 oranında (26,5 milyar USD) artış göstererek Aralık 2013 itibarıyla 138,2 milyar USD'ye yükselmiştir.

Sektörün özkaynakları Aralık 2013 dönemi itibarıyla 194 milyar TL düzeyindedir. Sektörün kâr dağıtımının sınırlandırılması ve kârların banka bünyesinde bırakılmasının teşvik edilmesi yönünde BDDK tarafından sürdürülen politikalar çerçevesinde yedek akçelerin 19 milyar TL ve ödenmiş sermayenin 5 milyar TL artması sektörün özkaynaklarının artmasını sağlamıştır. Bankacılık sektörü dönem net kârı 2012 yıl sonuna kıyasla 1,21 milyar TL (%5,1) artarak 2013 yıl sonunda 24,66 milyar TL'ye yükselmiştir. Dönem net kârının artmasında esas etken artan net faiz gelirleri olmuştur. Türk Bankacılık Sektörü'nün SYR'si Aralık 2013 itibarıyla %15,4 düzeyinde, yasal ve hedef oranın oldukça üzerinde oluşmuştur.

2014 yılı itibariyle, mevduat tutarı 1 trilyon 52 milyon olmuştur. Mevduatın krediye dönüşüm oranı Aralık 2014 dönemi itibariyle 1,18'dir. Bankacılık sektörünün gelir tablosunda faiz geliri 139 milyar TL ve faiz gideri 73 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Aralık 2014 dönemi itibarıyla Türk Bankacılık Sektörünün net dönem kârı 24,61 milyar TL'dir. Bankacılık sektörünün Aralık 2014 dönemi aktif kârlılığı geçen yılın

aynı dönemine göre %12,34 düşük gerçekleşmiştir. Türk Bankacılık Sektörünün sermaye yeterliliği oranı Aralık 2014 döneminde %16,40 olarak gerçekleşmiştir.

2015 yıl sonunda sektörün dönem kârı 26,05 Milyar TL'dir. Türk Bankacılık Sektörünün sermaye yeterlilik oranı Aralık 2015 itibariyle %15,6 olarak gerçekleşmiştir.

2016 yıl itibariyle, özkaynakların aktiflere oranı yüzde 11'dir. Her yıl net kârın tamamına yakınının özkaynaklara eklenmesi sayesinde özkaynak büyüklüğü 300,28 milyar TL (85 milyar dolar) olmuştur. Sermaye yeterliliği yüzde 15,5 düzeyinde seyretmiştir. Ortalama özkaynak kârlılığı yüzde 10,6'dan yüzde 13,2'ye yükselmiştir.

Mevduat dışı kaynaklar 417,62 Milyar TL'si yurtdışı bankalardan kullanılan kredilerdir. Mevduat dışı sağlanan kaynakların 137,79.-Milyar TL'si repo işlemlerinden sağlanan kaynaklardır. Bankalar tarafından ihraç edilen tahvil ve bonolar 116,25 milyar TL büyüklüğe ulaşmıştır. Özkaynaklar yüzde 14 oranında artarak 300,28 milyar TL (Yıl sonu usd kuru: 3,51.-TL: 85,51 milyar dolar) olmuştur. Özkaynakların 79,24 milyar TL'si ödenmiş sermaye, 179,28 milyar TL'si ise rezervlerden oluşmaktadır. Sermaye yeterliliği standart rasyosu yüzde 15,6 düzeyindedir. Özkaynak kârlılığı %12,49 olmuştur. Net kâr nominal olarak yüzde 44 oranında artışla 37,53 milyar TL (10,7 milyar dolar) olmuştur.

5.6. Kârlılık

Bankalar, çeşitli yollardan topladıkları fonları, belirli kurallar çerçevesinde ihtiyaç sahiplerine, belirlenen kredi sınırları içinde borç verirler ya da itibarlarını ortaya koyarak müşterileri lehine taahhüt ve garantilerde bulunurlar. Kullanıcının kimliğine, kullanım süresine, hesaplama yöntemine göre sınıflandırılan krediler, operasyonel işlemlerden sağlanan gelirleri de bulunan bankaların en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. Finansal sistemin temel taşı olan bankaların faaliyetlerinin devamlılığı için ise kâr elde etmeleri gerekmektedir. Yurt içinde mevduat başta olmak üzere yurt içinde ve dışında çeşitli kanallardan kaynak sağlayan bankalar, sağladığı kaynakların maliyetlerini karşılamanın yanı sıra belirli bir faiz oranından kredi vermeleri gerekir ki kaynak maliyetini karşılamakla birlikte sabit ve değişken maliyetlerini de karşılayıp kâr elde etsinler. Ayrıca geri ödemesi olmayan krediler için oluşan zararı da karşılasınlar. Bahsedilen asli görevlerinin yanı sıra ekonominin geleceği, derinleşmesi, iktisadi ve ticari faaliyetlerin hızla artması ve çeşitlenmesi,

üreticilerin, tüccarların, sanayicilerin yatırım ve işletme maliyetlerini finanse etmelerine destek olmaları açılarından bankaların sorunsuz şekilde faaliyetlerine devam etmeleri gerekmektedir (Gökçe ve Küçükkaplan 2018, s.153).

Sektörün kârlılık yapısına bakıldığında, ortalama özkaynak kârlılığında 2002 yılındaki %9,2 seviyesinden yukarıya taşınarak 2016 yılı itibariyle %13,5 seviyesine ulaştığı görülmektedir (Tablo 5.17). Ödenmiş sermayeye göre, 2002 yılında %19,6 seviyesinde olan kârlılık rasyosunun 2016 yılı itibariyle %51 sevisinde oluştuğu görülmektedir. Ancak 2008 yılında zuhur eden küresel krizin zararlarını asgariye çekmek için yapılan düzenlemeler ve özellikle 2015 yılından itibaren karşılık oranlarında ve kredi yapılandırmalarında ortaya konulan yeni anlayışlarla yapılan düzenlemeler nedeniyle sektörün kârlılığının artmasına yönelik adımlar atıldığı bilinmektedir. Bu şekilde hem bankaların sermaye rasyolarının iyileştirilmesi sağlanmış, hem de azalan kamu gelirlerine kaynak sağlamaya yönelik elde edilecek vergi oranlarından gelir oluşturması amaçlanmıştır.

Kârlılık	Ortalama Aktif Kârlılığı	Ortalama Özkaynak Kârlılığı	Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr / Toplam Aktifler	Net Dönem Kârı (Zararı) / Ödenmiş Sermaye
2002	1,1	9,2	1,7	19,6
2003	2,2	15,8	3,2	41,7
2004	2,1	14,0	3,0	43,6
2005	1,4	10,6	2,3	28,5
2006	2,3	18,9	2,9	43,4
2007	2,7	21,8	3,1	47,0
2008	2,0	16,4	2,2	34,6
2009	2,6	20,6	3,0	48,9
2010	2,4	18,1	2,7	47,6
2011	1,8	14,2	2,1	40,3
2012	1,8	14,4	2,2	45,1
2013	1,6	13,1	1,7	43,7
2014	1,4	12,0	1,6	42,2
2015	1,2	10,8	1,4	39,7
2016	1,5	13,5	1,8	51,0

Tablo 5.17. 2002-2016 Bankaların kârlılık durumu.
Kaynak: BDDK

Esasında bankacılık sektörünün faydalı olabilmesi mutlak surette kârlılığa bağlı bir konudur. Zira 2016 yılı itibariyle sektörün özkaynaklarına bakıldığında, (Tablo 5.18) 300 milyar olduğu görülmektedir. Buradaki önemli nokta, 300 milyar TL kaynakla hareket eden bir sektörün topluma ne kadar gerçek katma değer sağladığı meselesidir. Bu yüzden kaynakların etkin ve verimli kullanılması çok önemlidir.

Örneğin, 300 Milyar TL bu sektörde olmasa idi, ya da başka kurum ve kuruluşlara 300 milyar TL yatırılmış olsa idi, ne kadar kazanç elde edilmesi beklenirdi ise, bu sektörün de en az o kadar kâr üretmesi beklenmektedir. Bu nazarla meseleye bakıldığında, 2002 yılında 25,69 milyar TL özkaynakla, 2,90 milyar %11,30 kâr elde edildiği, kârlılık rakamının 2007 yılında oransal olarak zirve yaptığı ve sektörün bu rakamı yakalayamadığı, Haziran 2019 itibariyle bu rakamın %5,5 olduğu anlaşılmaktadır.

Yıl/Milyon TL	Toplam Özkaynaklar	Dönem Net Kârı (Zararı)	Net Kâr/Toplam Özkaynaklar %
2002	25.699	2.904,60	11,30
2003	35.538	5.608,27	15,78
2004	45.963	6.452,00	14,04
2005	54.687	5.964,88	10,91
2006	59.537	11.364,07	19,09
2007	75.850	14.858,87	19,59
2008	86.424	13.420,79	15,53
2009	110.887	20.182,40	18,20
2010	134.542	22.116,26	16,44
2011	144.646	19.844,49	13,72
2012	181.940	23.522,53	12,93
2013	193.724	24.664,34	12,73
2014	232.007	24.610,00	10,61
2015	262.259	26.052,43	9,93
2016	300.285	37.529,69	12,50

Tablo 5.18. Net kâr-özkaynak getirisi.
Kaynak: BDDK

Kâr Zarar (milyon TL), Dönem	Faiz (Kâr Payı) Gelirleri	Faiz (Kâr Payı) Giderleri	NET FAİZ (KAR PAYI) GELİRİ (GİDERİ)	Takipteki Alacaklar Özel Provizyonu	PROV.SONRASI NET FAİZ (KÂR PAYI) GELİRİ (GİDERİ)	Faiz Dışı (Kâr Payı Dışındaki) Gelirler	Faiz Dışı (Kâr Payı Dışındaki) Giderler	Diğer Faiz Dışı (Kar Payı Dışındaki) Gelirler (Giderler)	VERGİ ÖNCESİ Kâr (ZARAR)	Vergi Provizyonu	DÖNEM NET KÂRI (ZARARI)
2002	**44.396,54**	31.596,48	12.800,06	3.637,06	9.163,00	**7.730,96**	12.145,07	-691,72	**4.057,17**	1.152,57	2.904,60
2003	**38.823,05**	27.565,60	11.257,45	2.622,04	8.635,41	**7.188,55**	12.682,36	4.924,69	**8.066,28**	2.458,01	5.608,27
2004	**40.336,92**	22.708,41	17.628,51	1.423,30	16.205,21	**8.145,90**	14.512,68	-759,89	**9.078,54**	2.626,54	6.452,00
2005	**43.304,24**	24.554,29	18.749,96	2.267,82	16.482,13	**10.206,89**	19.630,42	2.252,66	**9.311,26**	3.346,38	5.964,88
2006	**55.848,40**	34.611,83	21.236,57	2.101,30	19.135,27	**14.669,68**	18.748,18	-570,75	**14.486,02**	3.121,94	11.364,07
2007	**70.552,76**	44.503,36	26.049,40	2.959,67	23.089,73	**16.025,37**	22.218,37	1.311,95	**18.208,68**	3.349,82	14.858,87
2008	**85.768,13**	54.785,64	30.982,50	5.445,88	25.536,61	**17.422,49**	26.592,91	272,40	**16.638,60**	3.217,80	13.420,79
2009	**85.290,63**	43.487,76	41.802,87	9.884,76	31.918,11	**19.214,37**	27.890,29	1.910,38	**25.152,57**	4.970,17	20.182,40
2010	**77.395,95**	38.729,02	38.666,94	5.407,71	33.259,22	**23.900,94**	30.197,20	295,78	**27.258,75**	5.142,48	22.116,26
2011	**88.158,92**	48.829,26	39.329,66	4.126,38	35.203,28	**26.553,61**	36.224,90	-289,50	**25.242,48**	5.397,99	19.844,49
2012	**109.895,97**	57.642,13	52.253,84	7.879,69	44.374,14	**26.990,97**	42.833,46	1.575,71	**30.107,36**	6.584,83	23.522,53
2013	**110.631,03**	53.287,30	57.343,74	10.533,17	46.810,56	**33.469,65**	49.982,22	846,98	**31.144,97**	6.480,62	24.664,34
2014	**138.666,87**	73.093,54	65.573,34	13.506,84	52.066,50	**37.551,97**	55.579,10	-2.556,92	**31.482,45**	6.872,45	24.610,00
2015	**164.140,05**	86.824,14	77.315,91	15.786,67	61.529,24	**42.151,05**	64.366,71	-6.255,95	**33.057,63**	7.005,20	26.052,43
2016	**194.732,31**	103.389,05	91.343,25	21.481,69	69.861,57	**46.536,13**	67.622,24	-1.499,16	**47.276,30**	9.746,61	37.529,69

Tablo 5.19. 2002-2016 Bankaların gelir/gider ve kâr/zarar tutarları
Kaynak-BDDK-Kâr Zarar Tablosu

5.7. Hizmet Kanalları

Sektörün yaşadığı 2001 yılındaki krizin ardından konsolidasyonlarla banka sayısı azalarak 54 olmuş ve 2006 yılı itibariyle sayı 50 olmuştur. Sektörün 2005 yılından itibaren yabancı ortaklık ve satın almalar sonrasında şube sayısını ciddi şekilde artırdığı, buna paralel olarak ATM sayısının da arttığı, aynı şekilde hem yurt dışı hem yurt içi personel sayısında da ciddi artış olduğu görülmektedir.

Neticede, 2002 yılında 6.170 şube sayısının 2016 yılı itibariyle 11.664 olduğu, 12.035 ATM sayısının 46.373 adede ulaştığı ve sektörde çalışan sayısının da 123.627 kişiden 210 bin kişiye ulaştığı görülmektedir (Tablo 5.20).

Banka-Personel-ATM Sayıları	Banka Sayısı	Yurt İçi Şube Sayısı	Yurt Dışı Şube Sayısı	On-line Sistemine Dahil Şube Sayısı	ATM Sayısı	Yurt İçi Personel Sayısı	Yurt Dışı Personel Sayısı
2002	54	6.170	33	5.867	12.035	123.627	382
2003	50	6.039	39	5.743	12.726	123.572	458
2004	48	6.177	42	5.936	13.556	127.391	553
2005	51	6.521	47	6.304	14.836	138.169	555
2006	50	7.256	46	6.898	16.513	150.462	504
2007	50	8.071	51	8.036	18.795	167.212	548
2008	49	9.250	54	9.169	21.953	182.100	565
2009	49	9.526	55	9.459	23.952	183.614	591
2010	49	10.000	66	9.972	27.604	190.586	594
2011	48	10.440	77	10.414	31.662	194.617	654
2012	49	10.981	80	10.954	34.709	200.745	708
2013	49	11.903	83	11.844	40.112	213.431	795
2014	49	12.125	85	12.068	43.668	216.063	849
2015	50	12.185	84	12.114	46.220	216.722	782
2016	50	11.664	83	11.596	46.373	210.112	774

Tablo 5.20. 2002-2016 Bankaların hizmet kanalları
Kaynak: BDDK

5.8. Bankaların Şube Rasyoları

Sektörün genel itibariyle, şube ve personel başına değerlendirilmesinde kullanılan oranlarına bakıldığında, 2002 yılında her şube için 35 milyon TL aktif toplamı var iken, 2016 yıl sonunda 241 milyon TL aktif toplamına ulaştığı, şube başı toplam mevduatın ise, 23 milyon TL'den 136 milyon TL'ye yükseldiği görülmektedir. Diğer taraftan her şube ortalama 2002 yılı itibariyle 20 kişi çalışırken, 2016 yılı itibariyle bu sayıda fazlaca değişme olmadığı ve 18 kişi olarak oluştuğu görülmektedir (Tablo 5.21). Sektörün aktifinin 2002 yılından 2016 yılına kadar, gerek ürün çeşitliliğindeki büyümesinin ve gerekse aktif büyümesinin %1.284 olduğu dikkate alındığında şube başına personel sayısında artış olmaması, sektörün, teknolojiye çok ciddi yatırım yapmasının sonucu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte sektörün şube başına kârlılığını artırarak 2016 yıl sonu itibariyle 3 milyon TL'ye ulaştığı anlaşılmaktadır.

Şube Rasyoları-Milyon TL	Şube Başına Toplam Aktif	Şube Başına Toplam Mevduat	Şube Başına TL Mevduat	Şube Başına YP Mevduat	Şube Başına Krediler ve Alacaklar	Şube Başına Personel (Kişi)	Şube Başına Net Kâr
2002	**35**	**23**	**10**	**13**	**9**	**20**	**0**
2003	**42**	**27**	**14**	**13**	**12**	**21**	**1**
2004	**50**	**32**	**18**	**14**	**17**	**21**	**1**
2005	**64**	**41**	**26**	**15**	**25**	**21**	**1**
2006	**71**	**46**	**28**	**18**	**32**	**21**	**2**
2007	**74**	**47**	**31**	**16**	**37**	**21**	**2**
2008	**80**	**52**	**33**	**18**	**42**	**20**	**1**
2009	**88**	**56**	**37**	**19**	**42**	**19**	**2**
2010	**102**	**65**	**45**	**20**	**54**	**19**	**2**
2011	**118**	**71**	**46**	**25**	**68**	**18**	**2**
2012	**127**	**75**	**50**	**25**	**75**	**18**	**2**
2013	**148**	**86**	**52**	**33**	**92**	**18**	**2**
2014	**168**	**94**	**58**	**36**	**108**	**18**	**2**
2015	**200**	**112**	**63**	**49**	**130**	**18**	**2**
2016	**241**	**136**	**77**	**59**	**159**	**18**	**3**

Tablo 5.21. 2002-2016 Bankaların şube rasyoları
Kaynak: BDDK

Bankacılık sistemindeki banka, şube ve personel sayıları aşağıdaki gibidir (BDDK, Temel Gösterim, Diğer Bilgiler 2019).

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Banka Sayısı	54	50	49	43	46	46	45	45	45
Kamu Sermayeli	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli	20	18	20	13	12	11	11	11	11
Yabancı Bankalar	15	13	12	13	17	18	17	17	17
Tas.Mevd.Sig. Fon	2	2	1	1	1	1	1	1	1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14	14	13	13	13	13	13	13	13
Yurtiçi Şube Sayısı	6.106	5.966	6.057	6.200	6.802	7.568	8.737	8.972	9.400
Yurtdışı Şube Sayısı			49	47	47	50	53	55	65
Şanj Ofisi Sayısı			54	16	15	13	5	5	2
Temsilcilik Sayısı			24	21	19	15	13	13	13
Yurtdışı Mali İştirak Sayısı			51	48	43	40	40	41	38
Personel Sayısı	123.271	123.249	127.163	132.258	143.143	158.534	171.598	172.402	178.503

Tablo 5.22. 2002-2010 Dönemlerinde bankaların nitelik/şube/personel durumu

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Banka Sayısı	44	45	45	47	47	47
Kamu Sermayeli	3	3	3	3	3	3
Özel Sermayeli	11	12	11	11	9	9
Yabancı Bankalar	16	16	17	19	21	21
Tas. Mevd. Sig. Fon	1	1	1	1	1	1
Kalkınma ve Yatırım Bankal.	13	13	13	13	13	13
Yurtiçi Şube Sayısı	9.760	10.158	10.942	11.142	11.113	10.701
Yurtdışı Şube Sayısı	74	76	79	81	80	80
Şanj Ofisi Sayısı	2	2	2	2	2	2
Temsil-cicik Sayısı	9	8	8	9	9	9
Yurtdışı Mali İştirak Sayısı	38	34	43	42	44	44
Personel Sayısı	181.418	186.098	197.465	200.886	201.204	196.699

Tablo 5.23. 2011-2018 Dönemlerinde bankaların nitelik/şube/personel durumu
Kaynak: BDDK

6. SEKTÖR BİLANÇOSU VE GSYH KARŞILAŞTIRMASI

6.1 Performans Ölçüm Metotları

Performans ölçümünde genel geçer kabul görmüş ölçme yöntemleri 3 farklı grupta değerlendirilmektedir.

1. Parametrik Yöntemler,

2. Parametrik Olmayan Yöntemler,

3. Rasyo (Oran) Analizi,

Şeklindedir.

Bu yöntemlerin, sahip oldukları kendine özgü özellikleri nedeniyle üstünlükleri ve eksikleri vardır. Rasyo (Oran) Analizi irdelendiğinde, avantaj ve dezavantajları olduğu görülmektedir (Pehlivan, 2015, s.32).

Rasyo analizi en çok kullanılan performans ölçme usullerindendir. Bir girdiye karşın, bir çıktı üretilmesi nedeniyle, izlenmesi de kolay olmaktadır. Ayrıca kullanıcısına uygulama kolaylığı sağladığı gibi, yorumlama kolaylığı da sağlamaktadır. Bu nedenle oldukça yaygın bir kullanım alanına sahiptir. Rasyo ile verimlilik ölçme yönteminde yaşanabilecek zorluk, birçok girdinin ve birçok çıktının olması halindedir. Ancak bankacılık sisteminde olduğu gibi, birçok veri ve değişkenin olabildiği kurum ve kuruluşlarda bunun uygulanması, birden çok rasyonun kullanılması ve karşılaştırılmasını gerektirmektedir. Ayrıca elde edilen rasyolar belli bir mantık ve gruplar halinde ele alındığında son derece sağlıklı sonuçlar üretilebilir. Yorum yapılmadan önce, yorumlanacak değişkenleri etkileyecek başka rasyoların sağlıklı bir şekilde ortaya konulması ve mantıklı bir ilişki ortaya konulması gerekmektedir. Uzun dönemleri kapsayan çalışmalar için "zamansal rasyolar" kullanılmaktadır. Birçok kişi tarafından kullanılmış olmaları nedeniyle, bu rasyolarda bir hedef bütünlüğü oluşmuştur. Rasyo analizinde sağlıklı sonuçlara varmak için, yıllara sari bir şekilde, artış ve azalışları birlikte incelemek gerekmektedir. Öte yandan inceleme konusu edilen sektörün, benzer büyüklük içinde yer almış olması önemsenmelidir. Başka bir ifadeyle elma ile elmaların, armutlar ile armutların kıyaslanması yapılmalıdır. Hesaplanan oranların dikkatle ve özenle yorumlanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Basit şekilde oranın ifade edilmesinin bir değeri olmayacaktır. Önemli

olan kişinin kendi birikim ve tecrübeleriyle, geçmiş hadiselerle ilişki kurarak ortaya koyduğu sonuçlardır.

Hesaplanan oranların geçmiş dönemlerle kıyaslanması, sektör ortalamalarının, yarar bulunulan grup ile kıyaslanması gereklidir.

Bazı yaklaşımlara göre girdi olarak kabul edilen bir değişken, bir başka yaklaşımda çıktı olarak kabul edilebilmektedir Tek başlarına bir anlam ifade etmeyen finansal tablo kalemleri ve hesap grupları, rasyo yöntemi ile daha anlamlı bir hale gelmektedir.

Bankacılık sektörü verimliliğinin analizinde, basit ve anlaşılır olması nedeniyle genellikle rasyo analizi tercih edilmekte ve analizlerde farklı rasyoların kullanıldığı görülmektedir. Değişik rasyoların kullanılması, sektör ve banka yapısı ile rasyoların yapılan analizi açıklama gücü farklılığından kaynaklanmaktadır (Pehlivan, 2015, s.33)

Sektörün verimliliğinin gelişiminin izlenmesi amacıyla genel kabul gömüş rasyolardan yararlanılmıştır.

Türkiye'de özellikle batı ülkelerindeki banka dışı mali araçların gelişmemiş olması nedeniyle bankalar, mali sistemin temelini oluşturmakta ve ekonominin isleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve bunların kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynamaktadırlar.

6.2 Bankacılık Sektörü ile GSYH Oransal Analizleri

Çalışma konusu ile ilgili elde edilen bilgiler ışığında, GSYH ile Bankacılık Sektörü analizinde en önemli ve esas göstergelerin karşılaştırılması yapılırken; Sektör Bilançosu Kalemlerinden; Krediler, Toplam Aktifler, Mevduat, Toplam Yabancı Kaynaklar, Toplam Özkaynaklar, Sektör Bilanço Dışı Kalemlerinden; Gayrinakdi Yükümlülükler (Her Tür Teminat Mektupları Dâhil), Taahhütler (Forward-Döviz Alım/Satım, Swap/Faiz Swap) analizi yapılmıştır.

Analize konu bilanço içi ve bilanço dışı kalemlerinin 2002-2016 yılları verileri Tablo 6.1 ve Tablo 6.2'de gösterilmektedir.

Kalemler (Milyon TL)/Yıl	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
GSYH	271.406	356.681	428.932	486.401	575.784	856.000	951.000	953.000
Krediler	48.981	66.222	99.342	156.410	218.987	285.616	367.445	392.621
Toplam Aktifler	212.681	249.688	306.439	406.909	499.731	581.606	732.536	834.014
Mevduat	137.973	155.312	191.065	251.490	307.647	356.865	454.599	514.620
Toplam Yabancı Kaynaklar	186.982	214.149	260.476	352.222	440.194	505.756	646.112	723.127
Toplam Özkaynaklar	25.699	35.538	45.963	54.687	59.537	75.850	86.424	110.887
Gayrinakdi Kredi ve Yükümlülükler	44.836	46.653	55.712	70.604	86.721	96.743	125.837	134.036
Taahhütler	44.311	76.231	98.860	135.414	190.724	288.801	350.206	445.750
Vergi Öncesi Kar (Zarar)	4.057	8.066	9.079	9.311	14.486	18.209	16.639	25.153
Kalemler (Milyon TL)/Yıl		**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
GSYH	-.-	1.105.000	1.298.000	1.417.000	1.567.000	1.750.000	2.338.647	2.608.526
Krediler	-.-	525.851	682.893	794.756	1.047.410	1.240.708	1.484.960	1.734.342
Toplam Aktifler	-.-	1.006.667	1.217.695	1.370.690	1.732.401	1.994.329	2.357.432	2.731.037
Mevduat	-.-	617.037	695.496	772.217	945.770	1.052.693	1.245.428	1.453.632
Toplam Yabancı Kaynaklar	-.-	872.125	1.073.049	1.188.750	1.538.677	1.762.322	2.095.173	2.430.752
Toplam Özkaynaklar	-.-	134.542	144.646	181.940	193.724	232.007	262.259	300.285
Gayrinakdi Kredi ve Yükümlülükler	-.-	163.570	218.518	241.016	333.979	383.864	458.653	552.326
Taahhütler	-.-	874.740	1.423.996	1.720.280	1.626.653	1.716.302	2.081.979	2.485.157
Vergi Öncesi Kar (Zarar)	-.-	27.259	25.242	30.107	31.145	31.482	33.058	47.276

Tablo 6.1. 2002-2016 Bilanço kalemleri ve GSYH

Bahse konu bilanço ve bilanço dışı kalemlerinin, GSYH'ye oranlanması ile aralarındaki oransal büyüme ilişkisi aşağıdaki Tablo 6.2'de gösterilmiştir.

Kalemler/Yıl	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Toplam Kredi/GSYH	0,18	0,19	0,23	0,32	0,38	0,33	0,39	0,41
Toplam Aktifler/GSYH	0,78	0,70	0,71	0,84	0,87	0,68	0,77	0,88
Toplam Mevduat/GSYH	0,51	0,44	0,45	0,52	0,53	0,42	0,48	0,54
Toplam Yabancı Kaynaklar/GSYH	0,69	0,60	0,61	0,72	0,76	0,59	0,68	0,76
Toplam Özkaynaklar/GSYH	0,09	0,10	0,11	0,11	0,10	0,09	0,09	0,12
Toplam Nakdi Kredi+G.Nakd Kredi/GSYH	0,35	0,32	0,36	0,47	0,53	0,45	0,52	0,55
Taahhütler/GSYH	0,16	0,21	0,23	0,28	0,33	0,34	0,37	0,47
Vergi Öncesi Kar/GSYH	0,01	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02	0,02	0,03
Kelemler/Yıl		**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Toplam Kredi/GSYH	-.-	0,48	0,53	0,56	0,67	0,71	0,63	0,66
Toplam Aktifler/GSYH	-.-	0,91	0,94	0,97	1,11	1,14	1,01	1,05
Toplam Mevduat/GSYH	-.-	0,56	0,54	0,54	0,60	0,60	0,53	0,56
Toplam Yabancı Kaynaklar/GSYH	-.-	0,79	0,83	0,84	0,98	1,01	0,90	0,93
Toplam Özkaynaklar/GSYH	-.-	0,12	0,11	0,13	0,12	0,13	0,11	0,12
Toplam Nakdi Kredi+G.Nakd Kredi/GSYH	-.-	0,62	0,69	0,73	0,88	0,93	0,83	0,88
Taahhütler/GSYH	-.-	0,79	1,10	1,21	1,04	0,98	0,89	0,95
Vergi Öncesi Kar/GSYH	-.-	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,02

Tablo 6.2. Bilanço içi ve dışı kalemlerin GSYH'ye oranları

Diğer taraftan, sektör bilanço ve bilanço dışı kalemlerin yıllara göre artış oranları ile GSYH'nin yıllara göre artış/azalış yüzdeleri bulunmuştur. Bu artış/azalış yüzdelerinin GSYH ile olan/olabilecek ilişkisinin analizi yapılmıştır.

2002 yılı ile 2016 yılları arası GSYH ve Bilanço kalemlerinin tamamının büyüme yönünde olduğu görülmektedir. Yıllara sari bakıldığında gerek kredilerin, gerek aktif büyüklüğün, GSYH'ye nazaran daha fazla olduğu, GSYH büyürken, bankacılık sektörünün daha hızlı büyüdüğü anlaşılmaktadır. Tersi durumun olup olmadığına ilişkin olarak bu yıllar arasında 2008, 2009 ve 2016 yılı kısmen örnek olsa da yeterli olmamıştır.

2002 yılında Aktifler/GSYH oranı %78 düzeyinde iken, 2013 yılı itibariyle bu oran %111 ile zirveyi görmüştür.

2008 yılındaki durgunluğun yıl sonuna doğru belirginleşmesi nedeniyle, bu durumun Bankacılık Sektörünün Aktif yapısını etkilemesi hızlı olmaz iken, üretimi hızlı etkilemesi nedeniyle GSYH'yi de hızlı etkilediği, dolayısıyla, 2008 yıl sonu GSYH'nin bir önceki yıla göre büyümesi %11 seviyesinde gerçekleşirken, Toplam Aktiflerin artış hızı önceki yıla göre azalmasına karşın %28,65 düzeyinde gerçekleşmiştir (Tablo 6.3). 2008 yılı krizinin etkileri 2009 yılında daha net görülmüş ve GSYH'de 2009 yılı itibariyle önceki yıla göre büyüme %0,21 düzeyinde kalmıştır. Bu etki kredi rakamlarına da aynı şekilde yansımış ve kredilerdeki önceki yıla göre büyüme 2009 yılında %6,85 gerçekleşmiştir. GSYH büyümesinin 2016 yılında da yavaşladığı ve 2015 yılına göre %11,54 olmasına karşın, kredilerde 2016 yılındaki büyüme, 2015 yılına göre azalmakla birlikte, artışının %16,79 seviyesinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla 2016 yılında gerek aktif toplamı ve gerek kredilerde GSYH'ye göre görülen daha fazla büyüme, KOSGEB tarafından faiz desteği, Hazine tarafından garanti ve KGF tarafından kefalet sağlanan kredi imkânlarından kaynaklanmıştır. Diğer taraftan, 2016 yılında, proje finansmanı için kullandırılan krediler %23 artarak 371.-milyar TL olmuştur (BDDK, Temel Gösterim, 2019).

Yıllara (Sonraki Yılın Önceki Yıla) Göre Artış Yüzdeleri Tablosu								
	2002	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**
GSYH		31,42	20,26	13,40	18,38	48,67	11,10	0,21
Krediler		35,20	50,01	57,45	40,01	30,43	28,65	6,85
Toplam Aktifler		17,40	22,73	32,79	22,81	16,38	25,95	13,85
Mevduat		12,57	23,02	31,63	22,33	16,00	27,39	13,20
Top. Yab. Kaynak.		14,53	21,63	35,22	24,98	14,89	27,75	11,92
Toplam Özkaynak.		38,29	29,33	18,98	8,87	27,40	13,94	28,31
G.Nakdi Kredi ve Yüküml.		4,05	19,42	26,73	22,83	11,56	30,07	6,52
Taahhütler		72,04	29,68	36,98	40,85	51,42	21,26	27,28
VÖK -Kar/)zarar)		98,82	12,55	2,56	55,58	25,70	-8,62	51,17
		2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
GSYH		15,95	17,47	9,17	10,59	11,68	33,64	11,54
Krediler		33,93	29,86	16,38	31,79	18,45	19,69	16,79
Toplam Aktifler		20,70	20,96	12,56	26,39	15,12	18,21	15,85
Mevduat		19,90	12,72	11,03	22,47	11,31	18,31	16,72
Top. Yab. Kaynak.		20,60	23,04	10,78	29,44	14,53	18,89	16,02
Toplam Özkaynak		21,33	7,51	25,78	6,48	19,76	13,04	14,50
G.Nakdi Kredi ve Yüküml.		22,03	33,59	10,30	38,57	14,94	19,48	20,42
Taahhütler		96,24	62,79	20,81	-5,44	5,51	21,31	19,37
VÖK -Kar/)zarar)		8,37	-7,40	19,27	3,45	1,08	5,00	43,01

Tablo 6.3. Bilanço içi/dışı kalemlerin ve GSYH'nin artışı (önceki yıla göre %)
Kaynak: BDDK, 2016 Yılı Faaliyet Raporu

Özellikle inşaat ve müteahhitlik işlerindeki genişlemenin, 2010 yılında daha da hızlandığı ve 2002 yılı başında Taahhütler/GSYH oranı %16 iken, 2013 yılı itibariyle %88 ile zirve yaptığı görülmektedir. Türkiye ekonomisinin motoru haline getirilen alt yapı ve inşaat sektörünün ivmelenmesi açıkça hissedilmektedir.

Tüm bilanço kalemlerinin GSYH oranı bir grafik üzerinde gösterildiğinde, Taahhütler/GSYH'de değişmenin ne denli yüksek olduğu açıkça görülmektedir (Şekil 6.1). Bu grafiğe göre, GSYH tüm alanlarda büyümeyi tetiklemiş ve GSYH'de azalma meydana geldiği dönem itibariyle de sektör rakamları aşağıya doğru gerilemeye başlamıştır.

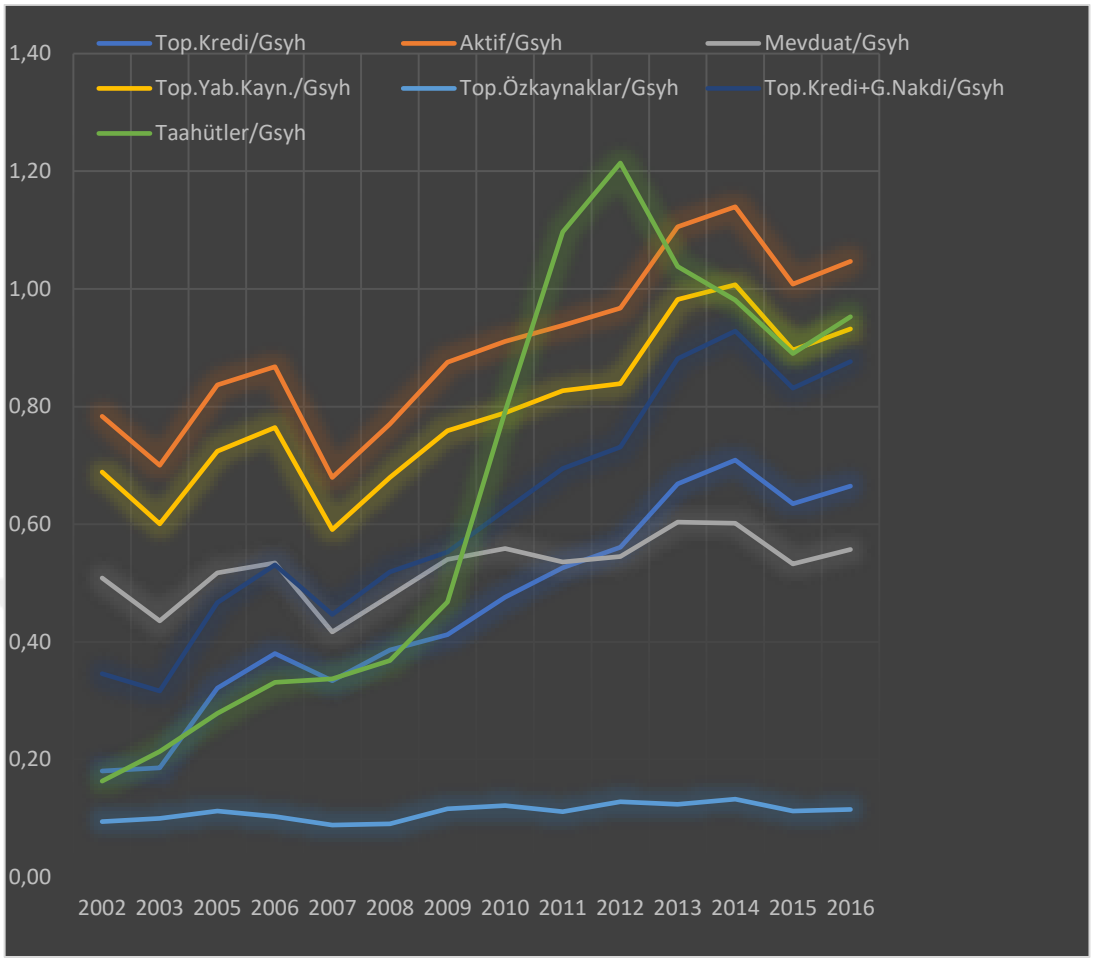

Şekil 6.1. GSYH ile bilanço kalemleri arasındaki oransal ilişki
Kaynak: BDDK, TBB

6.2.1 Krediler/GSYH Analizi

GSYH-krediler yıllara göre artış yüzdelerine bakıldığında kredilerdeki yüksek artışın hemen akabinde GSYH'yi daha da artırdığı, 2005 yılından itibaren gelişmekte olan ülkelere giriş yapan sermayenin GSYH'yi daha da hareketlendirdiği söylenebilir. 2008 yılı krizinin sinyallerinin hissedilmesiyle beraber düşüşün hem kredilere hem GSYH'ye yansıdığı görülmektedir. Öte yandan 2014 yılı itibariyle yavaşlamaya başlayan ekonominin, ülkenin hazine, KOSGEB faiz destekleriyle desteklenmesiyle GSYH'nin daha fazla ivmelendiği anlaşılmaktadır (Şekil 6.2).

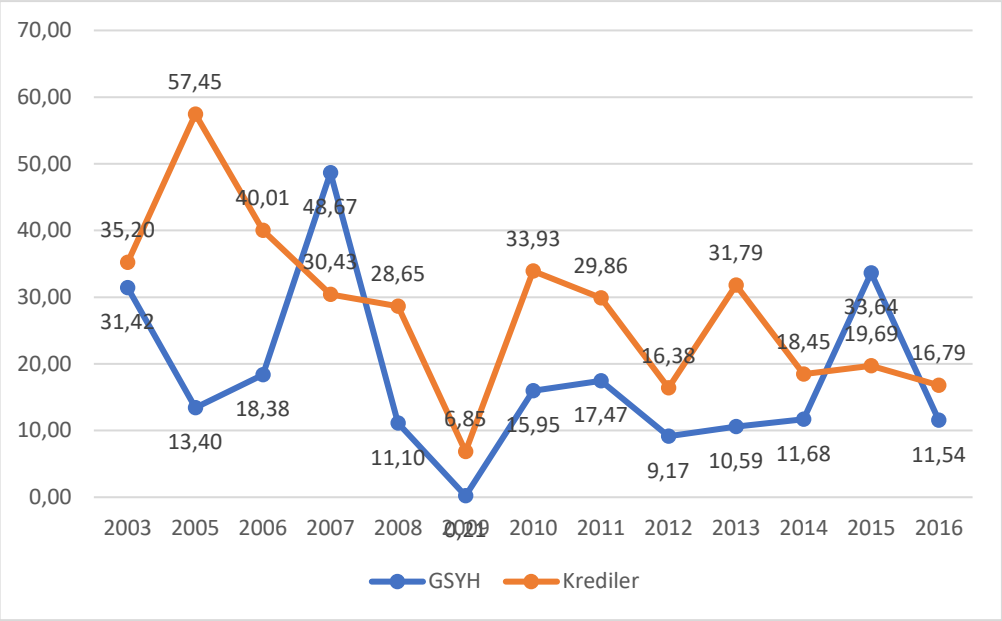

Şekil 6.2. GSYH-kredilerin yıllara göre artış yüzdelerinin kıyaslanması
Kaynak: BDDK, TBB

Aşağıdaki Şekil 6.3'te görüleceği üzere, Krediler ve GSYH'nin paralel yönde büyüdükleri, özellikle 2014 yılı itibariyle GSYH'nin hızlandığı, buna mukabil kredilerdeki artışın bu hızda olmadığı görülmektedir.

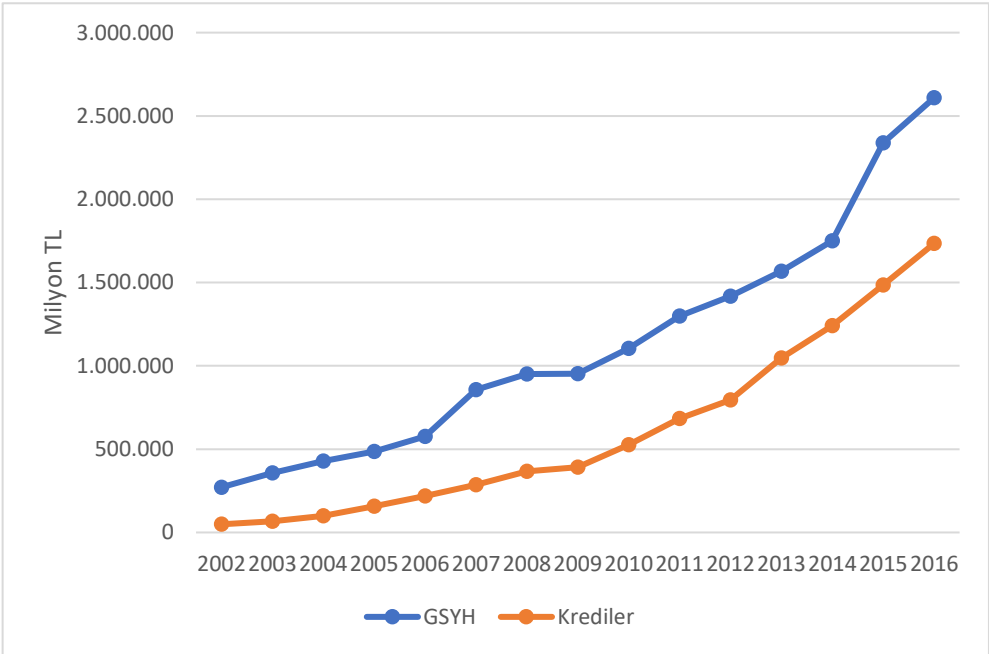

Şekil 6.3. GSYH-toplam krediler
Kaynak: BDDK, TBB

6.2.2 Toplam Aktifler/GSYH Analizi

Toplam Aktifler-GSYH yıllara göre artış yüzdelerine bakıldığında (Şekil 6.4), 2004 yılından sonra sermaye akımlarının katkısıyla, aktiflerdeki büyümenin GSYH'den fazla olduğu, faiz oranlarındaki düşme ve kurdaki değerlenmenin etkisiyle, kredilendirme sürecinde yüksek bir ivmelenme olması nedeniyle toplam aktiflerin GSYH'den daha fazla olduğu, 2012 yılında aktiflerdeki artışın daha fazla olmasının, sektörün yurtdışı bankalarından 26,5 milyar USD finansman sağlamasıyla gerçekleştiği anlaşılmaktadır (BDDK, Temel Gösterim, 2019).

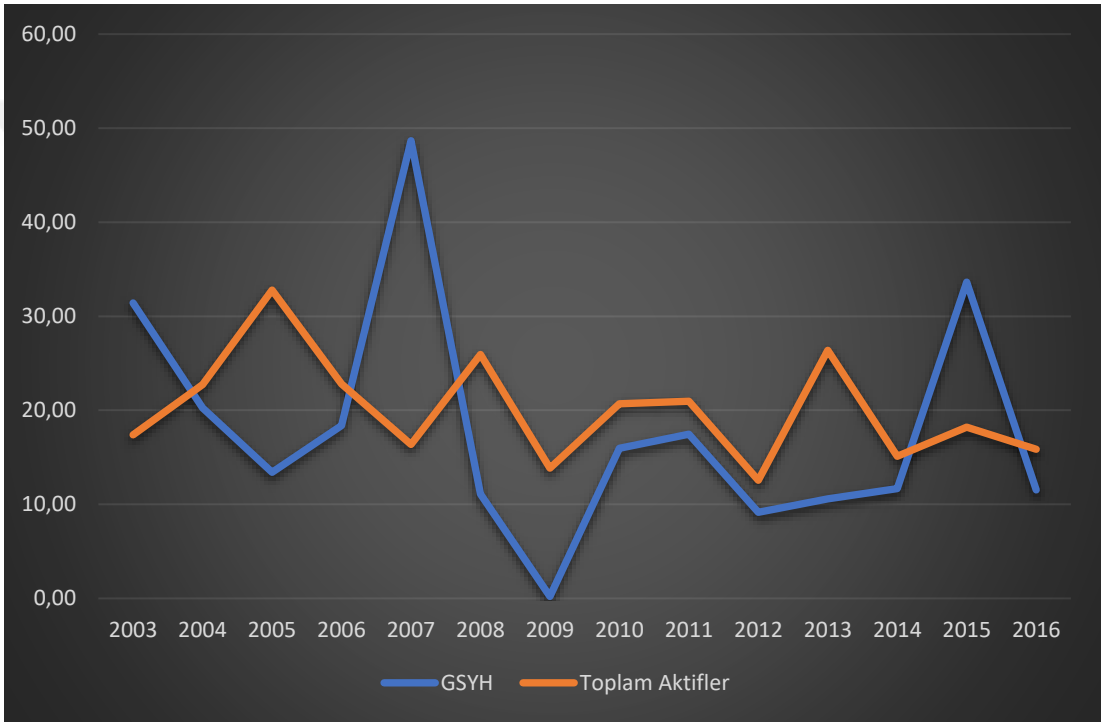

Şekil 6.4. GSYH-toplam aktiflerin yıllara göre artış yüzdelerinin kıyaslanması
Kaynak: BDDK,TBB

6.2.3. Toplam Mevduat/GSYH Analizi

Toplam Mevduat GSYH ilişkisine bakıldığında, (Şekil 6.5 ve Şekil 6.6) 2004 yılından itibaren yurt dışından gelen sermaye nedeniyle, GSYH'ye göre büyümenin fazla olduğu, toplanan sermayenin daha sonra GSYH'nin büyümesini etkilediğini söylemek gerekmektedir. 2002-2005 yılları arası 46,5 milyar usd cari açığa karşın, 68,5 milyar usd sermaye girişi olmuştur (TTB 2005 Yılı Faaliyet Raporu).

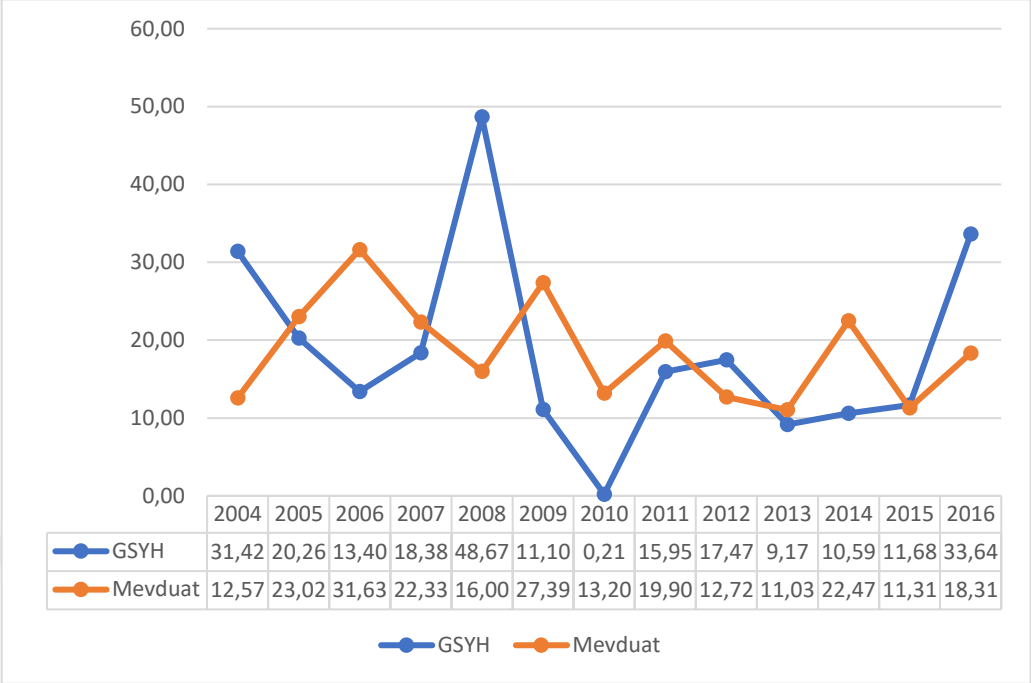

Şekil 6. 5. GSYH-toplam mevduatın yıllara göre artış yüzdelerinin kıyaslanması
Kaynak: BDDK,TBB

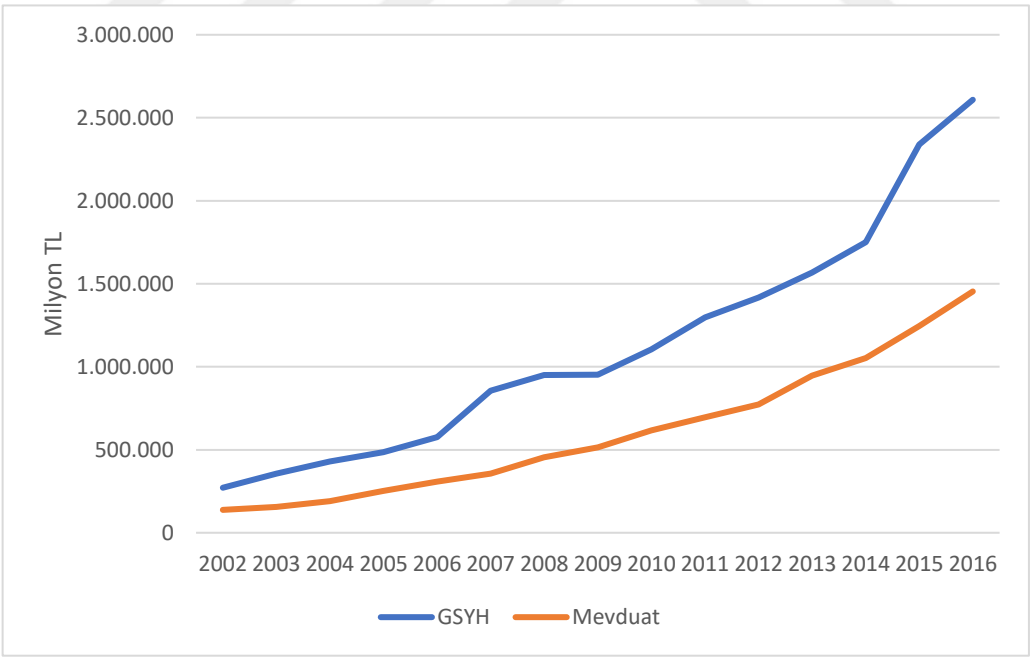

Şekil 6.6. GSYH-mevduatın yıllara göre rakamsal kıyaslanması
Kaynak: BDDK, TBB

6.2.4 Toplam Yabancı Kaynaklar/GSYH Analizi

Toplam Yabancı Kaynaklar GSYH ilişkisine bakıldığında (Şekil 6.7), 2005 yılında sermaye girişleri nedeniyle zirve yapan toplam yabancı kaynaklardaki büyümenin 2008 yılı krizi sonrası GSYH'deki durgunlukla birlikte paralellik arz ettiği, ancak yine 2012 yılında sektörün yurt dışından finansman sağlamasıyla yükselişe geçtiği görülmektedir.

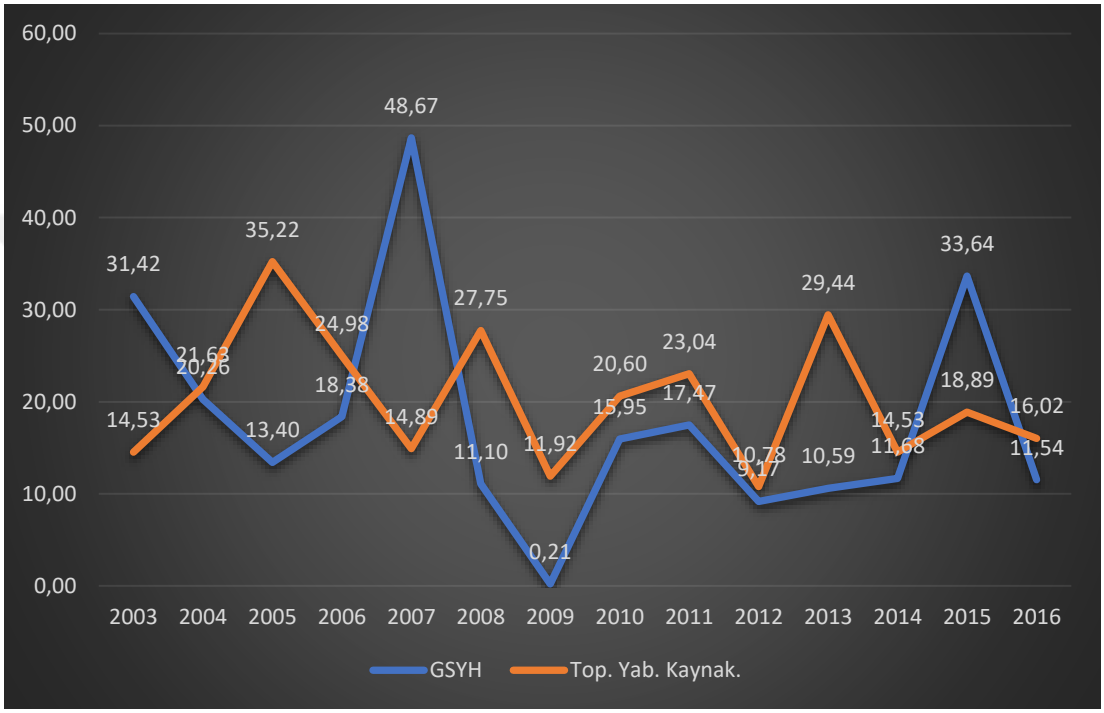

Şekil 6.7. GSYH-top.yab. kaynakların yıllara göre artış yüzdelerinin kıyaslanması
Kaynak: BDDK,TBB

6.2.5 Toplam Özkaynaklar /GSYH Analizi

Bankacılık sektörünün gerçek bankacılık yapmaya başlamasıyla birlikle, toplam özkaynaklarda azalma meydana geldiği 2008 kriz dönemine kadar GSYH ile paralel şekilde büyüme gerçekleştiği, (Şekil 6.8) 2008 yılındaki krizle birlikte kredi kullanımlarında yavaşlama ve takiplerin artmasıyla, ihtiyatlı hareket eden sektörün, GSYH artışının sağlanamadığı 2009 yılı itibariyle artışta yüksek ivme yakaladığı görülmektedir.

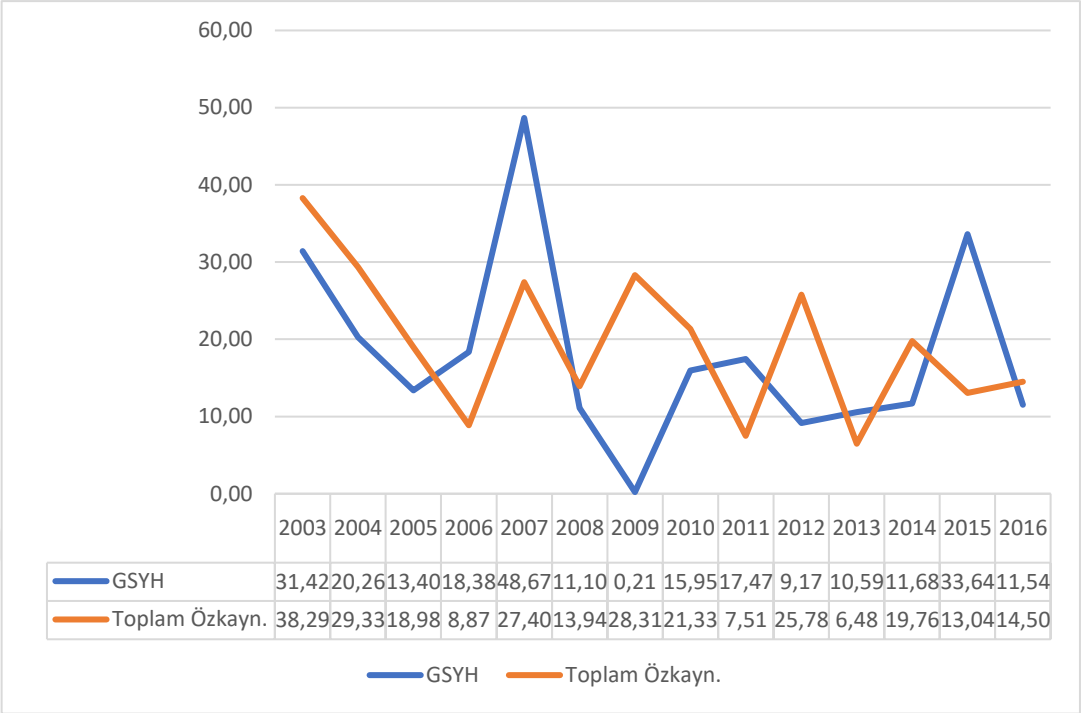

Şekil 6.8. GSYH- toplam özkaynaklar yıllara göre artış yüzdelerinin kıyaslanması
Kaynak: BDDK,TBB

GSYH arttıkça, Toplam Özkaynakların arttığı ancak, GSYH'nin artış hızının toplam özkaynaklardan fazla olduğu, zira hazine ve kefalet destekleri nedeniyle GSYH artışının ivmelendiği anlaşılmaktadır.

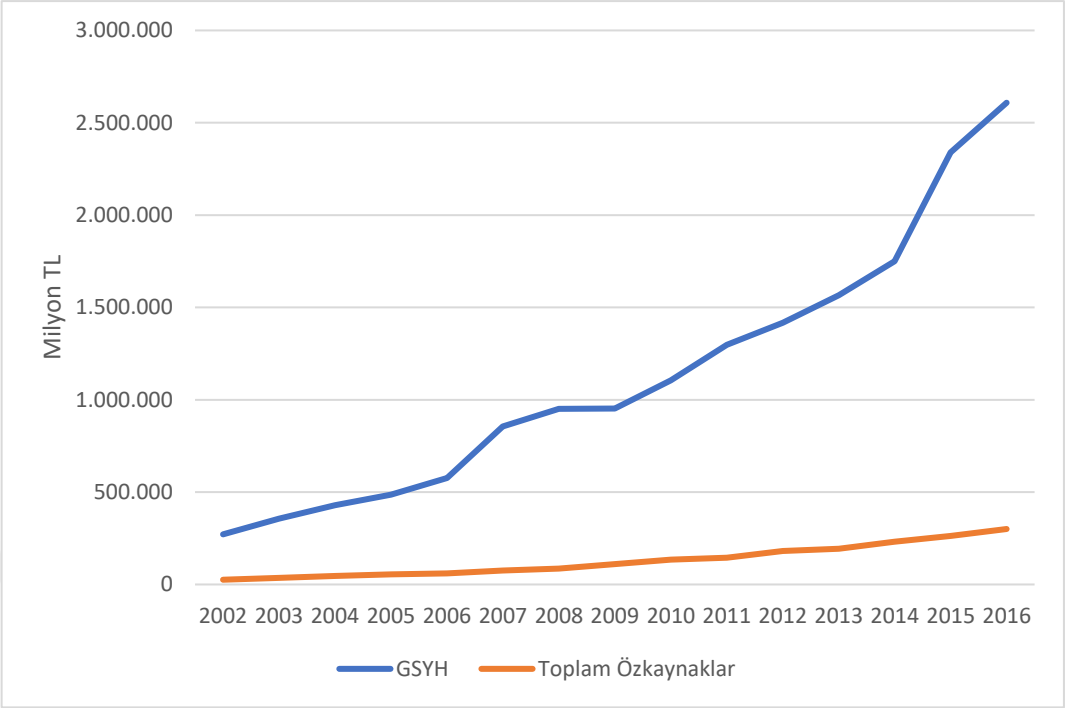

Şekil 6.9. GSYH-özkaynakların rakamsal kıyaslanması
Kaynak: BDDK,TBB

6.2.6 Gayri Nakdi Kredi ve Yükümlülükler/GSYH Analizi

GSYH arıtışından en fazla etkilenen bilanço dışı Gayri nakdi kredi ve taahhütler kalemi olduğu görülmektedir (Şekil 6.10). Gayri nakdi kredilerin, GSYH büyüme dönemlerinde daha fazla büyüdüğü, olumsuzluk halinde olumsuzluktan daha fazla etkilendiği görülmektedir.

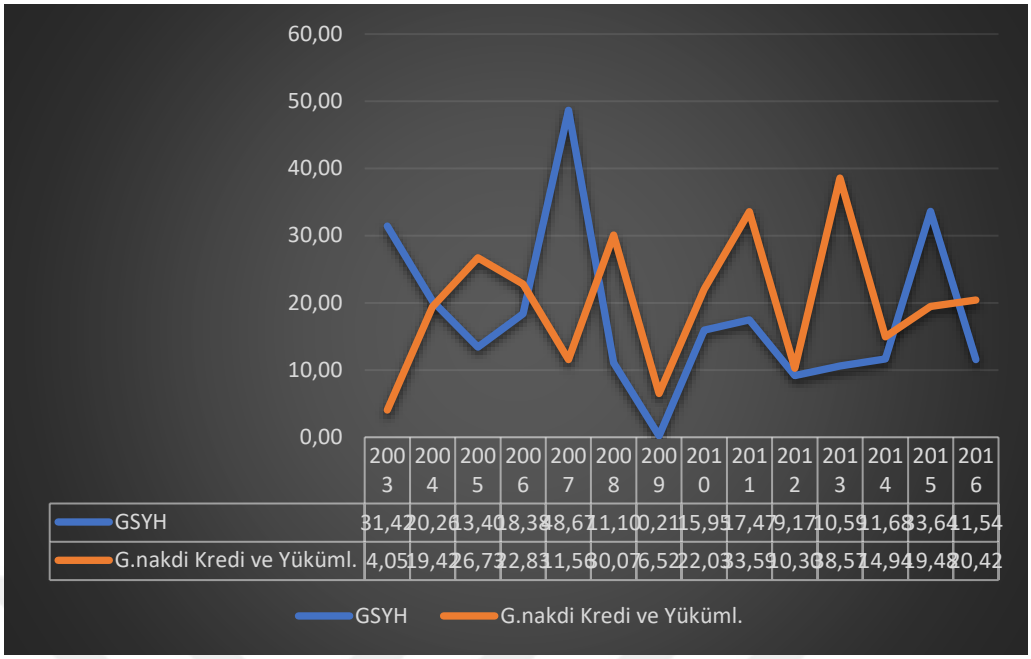

Şekil 6.10. GSYH'nın gayri nakdi kredi ve yükümlülük artış/azalış oranlarına göre karşılaştırma

Kaynak: BDDK,TBB

6.2.7 Taahhütler (Döviz Alım/Satım-Swap)/GSYH Analizi

GSYH artışından en fazla etkilenen bilanço dışı Taahhütler (Döviz Alım/Satım-Swap) kalemi olduğu görülmektedir (Şekil 6.11). Taahhütler, bilanço içi döviz kısıtını aşmak amacıyla kullanıldığından GSYH büyüme dönemlerinde daha fazla büyümüştür. Finansal piyasalardaki olumsuzluklardan da ayrıca etkilendiği görülmektedir.

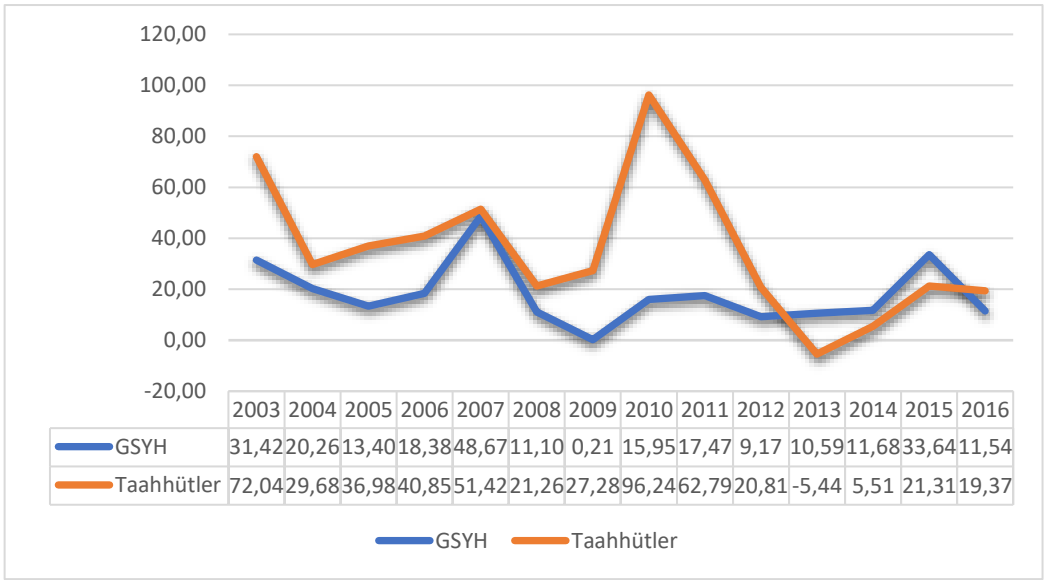

Şekil 6.11. Döviz alım/satım-swap/GSYH yıllara göre artış analizi

6.2.8 Toplam Vergi Öncesi Kâr/GSYH Analizi

GSYH ile VÖK arasında, diğer bilanço ve bilanço dışı kalemlere benzemeyen, yıllara göre büyüme oranları ilişkisi açısından ve bir sarmal gibi GSYH etrafında ilişki oluşturan bir yapısallık olduğu görülmektedir (Şekil 6.12 ve Şekil 6.13). Ancak özellikle 2012 yılından sonra GSYH'deki artış miktarına bağlı olarak kârlılık sağlanamadığı görülmektedir

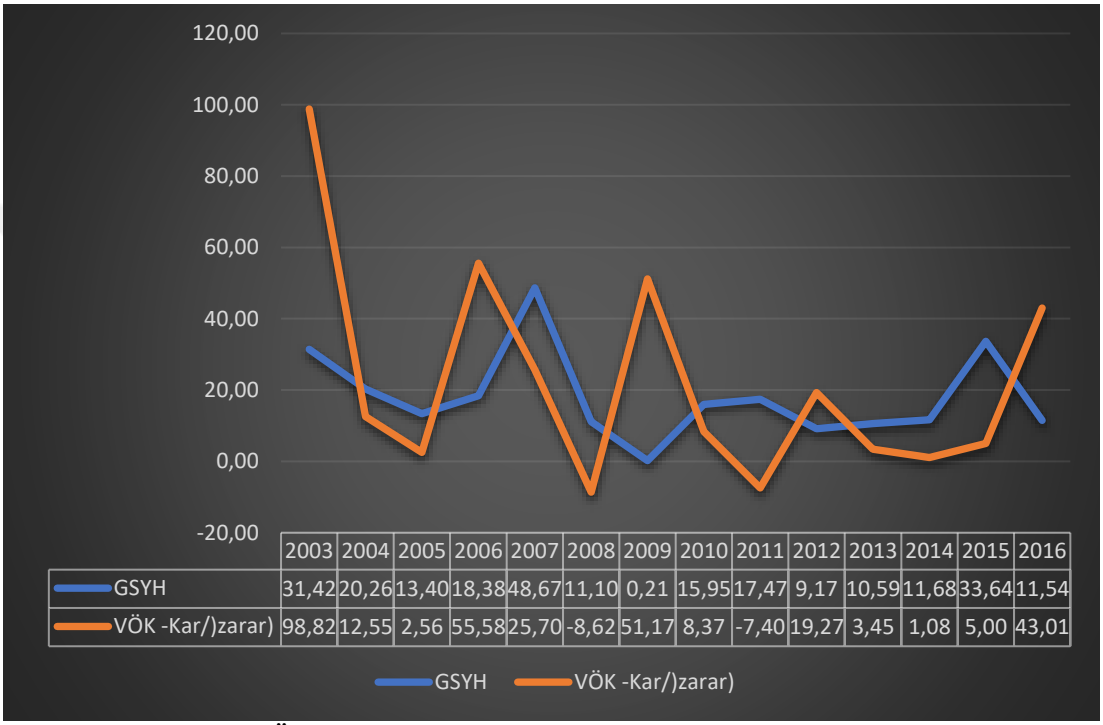

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
GSYH	31,42	20,26	13,40	18,38	48,67	11,10	0,21	15,95	17,47	9,17	10,59	11,68	33,64	11,54
VÖK -Kar/)zarar)	98,82	12,55	2,56	55,58	25,70	-8,62	51,17	8,37	-7,40	19,27	3,45	1,08	5,00	43,01

Şekil 6.12. GSYH-VÖK yıllara göre artış/azalış oranlarının karşılaştırılması
Kaynak: BDDK,TBB

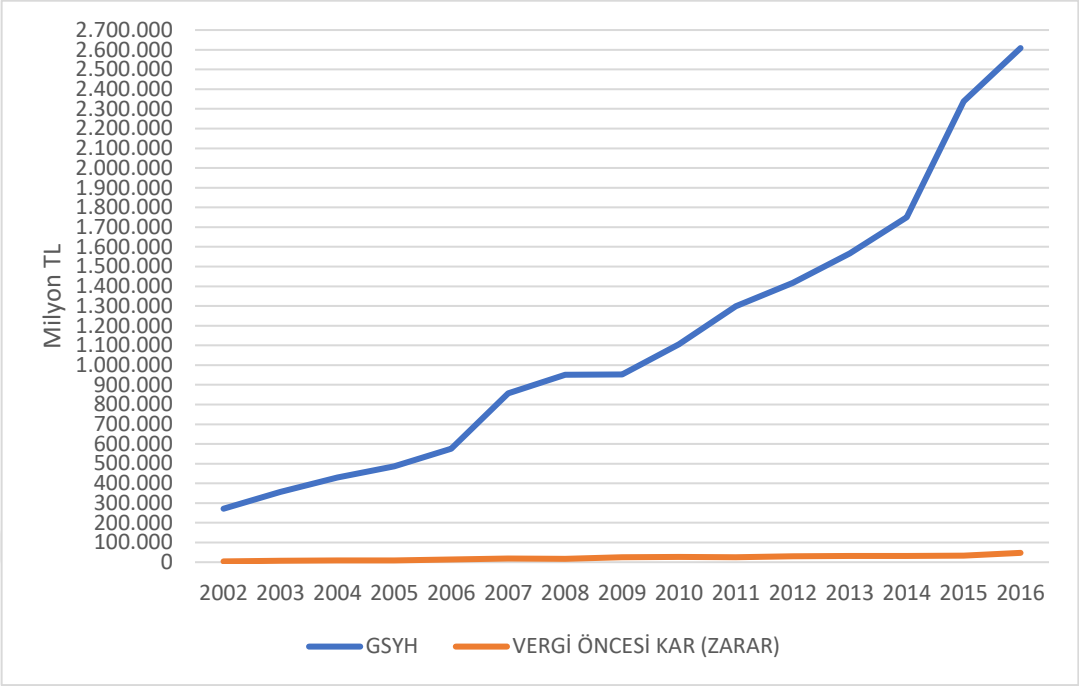

Şekil 6.13. GSYH-VÖK rakamsal kıyaslanması
Kaynak: BDDK,TBB

7. SONUÇ

Büyümek ve hedeflenen büyüklüğe ulaşabilmek, büyüme nedeniyle oluşacak finansman ihtiyacına ulaşabilmek ile son derece yakından alakalı bir durumdur. Türkiye 2002 yılından sonra büyüme hedefindeki kararlığını göstermiş, mali ve iktisadi politikaları buna göre ayarlamış ve özellikle 2004 yılından beri ülkemize akın eden sermaye nedeniyle, 2010 yılından itibaren, yurt dışından borçlanma maliyetlerini artırmak gibi sermayeyi durduracak tedbirlere bile başvurmak durumunda kalmıştır. Ancak ülkemizde hedeflenen büyümeye ilişkin yapılan tüm açıklamalarda ve programlarda, büyümek için gerekli finansmanın ne şekilde sağlanacağı yönünde kararlı bir seyir bulunmamaktadır. Gelişmiş ülkeler bu planlamaları yaparak, büyüme hedefi öngörüsünde bulunurken, gelişmekte olan ülkeler, çoğunlukla, "Kervan yolda düzülür." anlaşışıyla hareket etmektedirler. Nitekim başkalarının sermayesinin geleceği varsayımıyla büyüme hedeflemeleri yapıldığında ve beklenen sermayeye ulaşılamadığında çok ciddi küçülme riskiyle karşı karşıya kalınmaktadır.

Türkiye gibi finansal sistemi banka ağırlıklı olan ülkelerde bankacılık sisteminin etkinliği tüm ekonomik sistemi etkilemektedir. Para piyasalarının temel kurumu olan bankalar tasarrufların ekonomiye yönlendirilmesinde ve finansman ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bankalar kâr amacı ile faaliyetlerini yürüten finansal kuruluşlardır. Bankaların kârlılıkları banka yönetiminden ve bankanın iç işleyişinden etkilendiği gibi bankaların kontrol edemedikleri dış unsurlardan olan yasal ve yapısal değişiklikler ya da makro ekonomik değişkenler gibi dış dinamiklerden de etkilenebilmektedir (Dağıdır, 2010, s.32).

Doğru zamanda, doğru firmaya, doğru şekilde, doğru vadeyle, doğru miktarda kredi vermenin sonuçlarının olumsuzluk olarak geri dönmesi çok zordur. Asıl olan biriktirilmiş sermayenin bu şekilde doğru unsurları taşıyarak kullandırılmasıdır.

Finansal Sektör öncüsü olan bankaların büyümeyi etkileyip etkilemedikleri meselesi, bu kullandırım unsurlarının tam uyumlu olarak oluşturulmasıyla ilgili bir meseledir. Zira bu şekilde finansman sağlanan firma iyi analiz edilebildiği için, kâr elde edeceği ve bu kârın vadeyle uygun olması da dikkate alındığında, sürdürülebilir kârlılık içinde olacağı öngörülmüştür. Finansal Büyüme için de en önemli etkenlerden biri, sürdürülebilir bir büyüme olgusudur. Finansmanı sağlanan firmaların sürdürülebilir kârlılıkları bulunmuyorsa, olamıyorsa, bu kez kendilerine, yani firmalara teslim edilen

tüm maddi ve beşerî sermaye boşa kullanılmış olacak, dolayısıyla oluşacak kayıplar nedeniyle üretim ve fayda azalacağı için büyümeye olan katkısı belki de pozitiften negatife, başkalarının üretimini "yemeye" götürecektir.

Biriktirilmiş sermaye, uzun yıllardır biriktirilmiş potansiyel enerji gibidir. Bu enerjinin doğru kanallarla doğru yere hareketlendirilmesinin, ekonomik büyümeye katkısı olacağı muhakkaktır. Zira ortada biriktirilmiş bir enerji vardır ve bu enerji harekete geçmeyi beklemektedir. Netice itibariyle sermaye sahipleri, biriktirdikleri bu enerjiyi ellerinde tutmak istemezler, zira onlar, biriktirdikleri bu enerjilerle daha büyük enerji elde edebilecekleri düşüncesinin heyecanını taşımaktadırlar. Ve uygun zamanı kollamaktadırlar. Bu uygun zaman ise, finanse edilen kurum ve kuruluşların sürdürülebilir Kârlılık anlayışında olmalarının anlaşıldığı zaman dilimidir. Aksi takdirde, sermaye sadece yer değiştirir ve ekonomik büyümeye sürdürülebilir anlamda etkisi olmaz. Zira finanse edilen kurum ve kuruluşların finansman kaynaklarına geri ödeme yapamamaları demek, sermayelerini, başkaları lehine yemek demek olacaktır. Dolayısıyla, bu şekliyle ortaya sadece sermayenin yer değiştirmesi gibi durum çıkacaktır. Başka bir ifadeyle, terazinin bir tarafından, diğer tarafına transfer gibi olacaktır. Böyle olması halinde de büyümeye bir katkının sağlanamayacağı ortadadır. Çünkü bir taraf sıkıntılı bir şekilde olsa da, gelir üretirken, ya da sermayesini muhafaza ederken, diğer taraf sermaye kaybı içinde olacaktır.

Yıllar (Milyar TL)	**Krediler Mia.Tl**	**Mevduat Mia.Tl.**	**Toplam Aktifler Mia. TL**	**GSYH-Mia Tl**	**Kâr**
2002	48.98	137.97	212.68	271.41	2.88
2003	66.22	155.31	249.69	356.68	5.61
2004	99.34	191.07	306.44	428.93	6.45
2005	156.41	251.49	406.91	486.40	5.96
2006	218.99	307.65	499.73	575.78	11.36
2007	285.62	356.87	581.61	856.00	14.86
2008	367.44	454.60	732.54	951.00	13.42
2009	392.62	514.62	834.01	953.00	20.18
2010	525.85	617.04	1006.67	1105.00	22.12
2011	682.89	695.50	1217.70	1298.00	19.84
2012	794.76	772.22	1370.69	1417.00	23.52
2013	1047.41	945.77	1732.40	1567.00	24.66
2014	1240.71	1052.69	1994.33	1750.00	24.61
2015	1484.96	1245.43	2357.43	2338.65	26.05
2016	1734.34	1453.63	2731.04	2608.53	37.53

Tablo 7.1. 2002-2016 Kredi, mevduat, toplam aktifler, kâr ve GSYH verileri

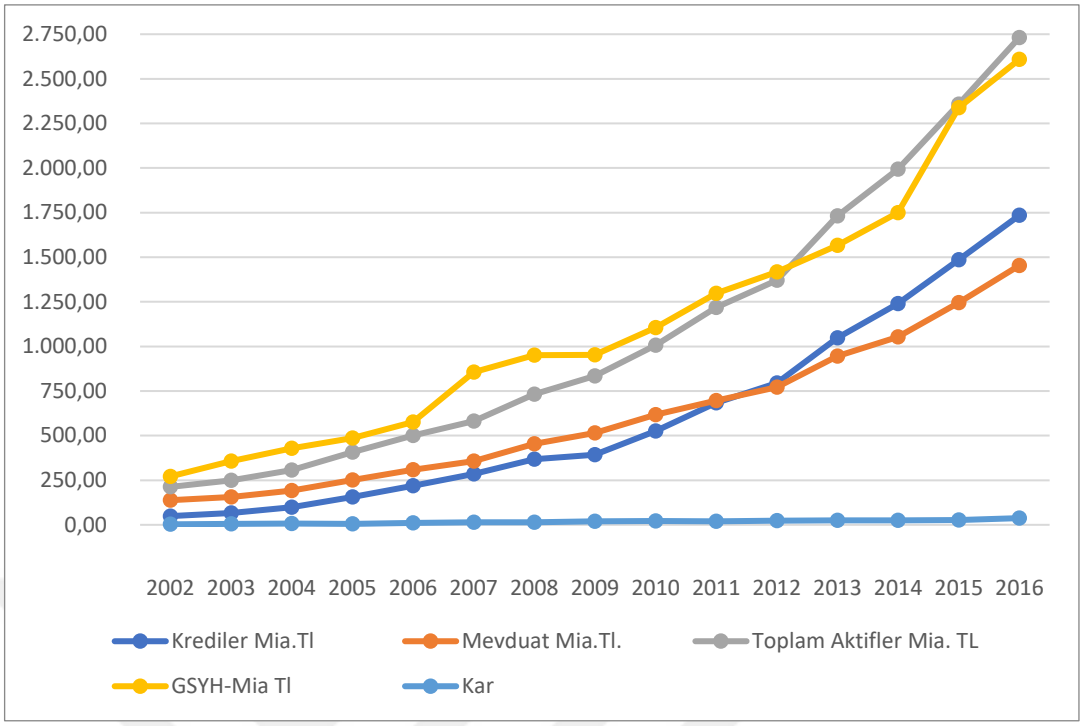

Şekil 7.1. 2002 Baz yılı varsayımıyla kredi/mevduat/topl. aktifler/kâr/GSYH seyri

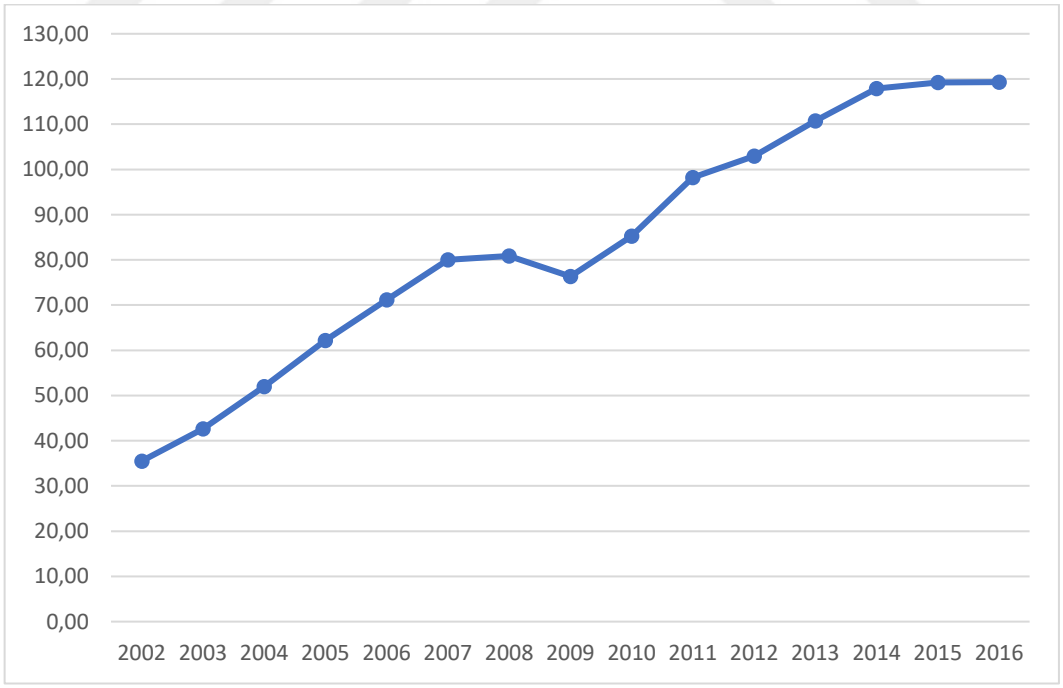

Şekil 7.2. 2002-2016 Kredi/mevduat oranları %

Netice olarak; bu çalışmamızın sonucunda, Bankacılık Sektörü bilançosunun ana kalemleri; krediler, mevduat, toplam aktifler ve kâr ile GSYH arasında ilişki olduğu ve burada Bankacılık Sektörünün GSYH'yi ve GSYH'nin Bankacılık sektörünü etkilediği ancak, bu etkileşimde Bankacılık Sektörünün daha baskın olduğu söylenebilir (Tablo 7.1 ve Şekil 7.1). Bu kalemlerde en çok kredilerde büyüme olduğu, kredilerin zaman içinde mevduatı geçtiği hatta mevduatın 1,2 katına ulaştığı (Şekil 7.2), yani tasarruflarımızdan fazlasını harcadığımız söylenebilir. Bu harcamalarımızın sonucunda GSYH'de gerekli artışın olduğu yani azami verimin sağlandığı pek söylenemez.

KAYNAKÇA

AKÇAYIR, Ömer & YILDIZ, Zafer. (2014). Kredi Derecelendirme Notlarının Uluslararası Standardizasyonu ve Türkiye Analizi (1992-2013) Karşılaştırmalı Ülke Derecelendirme İndeksi. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi Sayı* (40), 1-21. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/32926/365770

ALKAÇAR, Baki. (2016). Verilerin Dili: Ekonomiye Nasıl Okumalıyız? *Türkiye Bankalar Birliği Yayını. No*. (316) 1-152. Erişim adresi: https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/7357/Verilerin_Dili-314.pdf

BAKIŞ, Ozan. (2018). Yeni GSYH Serilerinin Getirdiği Farklılıklar ve Sorunlar. *Marmara İktisat Dergisi • Cilt: 2* Sayı: (1) Mart 2018, 15-42 Erişim adresi*:* https://ikf.marmara.edu.tr/yayinlar/iktisat-arastirmalari-dergisi/2018-yili-sayi-1

BAYRAK, Metin & KANCA, Osman Cenk. (2013). Türkiye'de 1970-2011 Yılları Arasında Oluşan Ekonomik ve Siyasi Gelişmelerin Seyri. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E Dergisi* Sayı (35), 1-20. Erişim adresi*:* http://www.akademikbakis.org/Anasayfa.Aspx

BİANET, (2019 Haziran). Moody's, S&P ve Fitch'in 25 Yıllık Türkiye Karnesi. Erişim adresi: https://m.bianet.org/bianet/siyaset/183205-moody-s-s-p-ve-fitch-in-25-yillik-turkiye-karnesi

BDDK, Çalışma Raporu (2010). Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerinin BDDK'ya Devrinden Sonra Gelişmeler. Çalışma Raporu. Mayıs 2010. Erişim adresi: https://eskisite.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Diger_Raporlar/8008Rapor_DevirSonrasi.pdf

BDDK Gözetim (2019). Gözetim Kapsamı. Erişim adresi: https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/hakkinda_0003_10.pdf

BDDK, Temel Gösterim (2019). Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Temel Gösterim). Erişim adresi: https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/

BDDK, Gelişmiş Gösterim, (2019). Aylık Bankacılık Sektörü Verileri (Gelişmiş Gösterim). Erişim adresi: https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/Gelismis

BDDK, Faaliyet Raporları, Eski Site (2002-2010 Yılları). Erişim adresi: https://eskisite.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/Finansal_Piyasalar_Raporlari.aspx

BDDK, Bankalar Kategori, (2019). Bankalar Listesi. Erişim adresi: https://www.bddk.org.tr/Kuruluslar-Kategori/Bankalar/1

BDDK, Temel Gösterim, Diğer Bilgiler (2019). Erişim adresi: https://www.bddk.org.tr/bultenaylik

ÇEŞTEPE, Hamza ve YILDIRIM, Ertuğrul. (2016). Türkiye'de Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICAFR 16* Özel Sayısı, 12-26.

ÇETİNER, Müge ve TAŞDELEN, Selvihan. (2017). Türk Bankacılık Sektöründe Türkiye'deki Kredi Değişimlerinin Analitik Değerlemesi: 2005-2017 Dönemi. *International Journal of Academic Value Studeies (Javstudies), Vol:3,* Issue:17, 227-290

DAĞIDIR, Canan. (2010). Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılık ve Makro Ekonomik Değişkenlerle İlişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 2*, Sayı 1, 25-33.

DERECELENDİRME NOTLARI. (2019 Haziran). Türkiye "Yatırım Yapılabilir" Bir Ülke mi? Erişim adresi: https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-nin-kredi-derecelendirme-notlari

DÜNYA YAYINCILIK. (2010 Nisan). Dünya'nın Tanıklığında Türkiye Ekonomisi 1980-2010 *Dönüşümün 30 Yılı. Dünya Globus Basımevi. İstanbul,* 1-607

EĞİLMEZ, Mahfi. (2016 Aralık). Erişim adresi: http://www.mahfiegilmez.com/2016/12/gsyh-hesaplamas-degisti-kisi-basna.html

EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİ. (2018 Eylül) Erişim adresi: http://www.liberal.org.tr/sayfa/2018-ekonomik-ozgurluk-endeksi-aciklandi,720.php

FKB, (2019 Haziran). Finansal Kuruluşlar Birliği. Erişim adresi: https://www.fkb.org.tr /hakkimizda/kurulus-ve-statusu

FKB, Raporlar ve Yayınlar. (2019 Haziran). Erişim adresi: https://www.fkb.org.tr/raporlar-ve-yayinlar/raporlar/finansman-sirketleri-sektor-raporlari/

GÖKÇE, H. ve KÜÇÜKKAPLAN İ. (2018). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Sağladığı Kredilerin Yapısı, Dağılımı ve Karlılığa Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* sayı 32, 153-143.

JUNO FİNANSAL. (2019 Haziran) Uluslararası Kredi Notları ve Anlamları, Erişim adresi: http://www.juno.financial/uluslararasi-kredi-notlari-ve-anlamlari/

KAMACI Ahmet & CEYHAN, Said & PEÇE, Mehmet Akif. (2017) Kredi Hacminin Para Arzı ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Kongresi* ICMEB17 Özel Sayısı, 400-409

KANDIR, Serkan Yılmaz & İSKENDEROĞLU, Ömer & ÖNAL, Yıldırım B. (2007). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Araştırılması. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16*, Sayı 2, 311-326

KARAHAN, Özcan & YILGÖR, Metehan & ÖZEKİN, Ayça Aysun. (2018). Türkiye'de Banka Kredilerindeki Genişleme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Finans Politik & Yorumlar* Cilt:55, Sayı:636, 25-36

KAYA, Abdulkadir& GÜLHAN, Ünal & GÜNGÖR, Bener. (2013). Türkiye Ekonomisinde Finans Sektörü ve Reel Sektör Etkileşimi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Yıl 5*, Sayı 8, 1-15.

KOSGEB, (2019 Temmuz). KOSGEB Yıllık Faaliyet Raporları. Erişim adresi: https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/349/plan-raporlar-ve-mali-tablolar

PEHLİVAN, Pınar. (2015). Türk Bankacılık Sektörünün Verimliliğinin Rasyo Analizi Yöntemi İle İncelenmesi: 2005-2014. *İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası-Dayanışma Dergisi,* Sayı:123, 29-40

SPK. (2019). Yayınlar. Aylık İstatistiki Bültenler. Erişim adresi: https://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/AylikIstatistikBultenleri

T.C. HAZİNE VE MALİYE BAKANLIĞI. (2018). Sigorta Denetleme Kurulu. Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor 2018, 1-81. Erişim adresi: https://www.hmb.gov.tr/sigortacilik-ve-ozel-emeklilik-raporlari

T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (2014). T.C. Kalkınma Bakanlığı 10. Kalkınma Planı (2014-2018) Yurtiçi Tasarruflar Özel İhtisas Komisyon Raporu.1-72. Erişim adresi: http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/10_YurticiTasarruflar.pdf

TARHAN, Vefa. (2013 Ağustos). Büyüme politikası: Finansmanı, kalitesi, hızı ve sürdürülebilirliği Erişim adresi: https://t24.com.tr/yazarlar/vefa-tarhan/basarili-bir-buyume-politikasi-icin-ne-yapilmali,7171

TBB, Bankalarımız Kitabı. (2002-2016 Yılları) *Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler* Erişim adresi: https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59

TBB, Faaliyet Raporları. Kamuya Açıklanan Faaliyet Raporları. (2002-2016 Yılları) Erişim adresi: https://verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/publicDashboards

TÜRKİYE SİGORTALAR BİRLİĞİ. (2019 Temmuz). Bilançolar. Konsolide Bilançolar. Erişim adresi: https://www.tsb.org.tr/bilancolar.aspx?pageID=910

TSPAKB. (2012 Şubat). Sermaye Piyasasında Gündem. Yatırım Araçlarının Karşılaştırmalı Getirileri. *Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği Süreli Yayını Sayı* (114) 1-27. Erişim adresi: https://www.tspb.org.tr/wp-content/uploads/2015/07/gundem_201202.pdf

VURUR, N. Serap ve ÖZEN, Ercan. (2013). Türkiye'de Mevduat Banka Kredisi ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 2013, Cilt 6*, Sayı 3, 117-131

YÜKSEL, Serhat ve ADALI, Zafer. (2017). Farklı Kredi Türlerinin Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Belirlenmesi: Toda Yamamoto Analizi ile Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Ulusal ve Sosyal Bilimler Dergisi Politik Ekonomik Kuram, Cilt:1*, Sayı:1, 1-27

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı:	KILIÇ, Mehmet Sadık
Uyruğu:	T.C
Doğum Tarihi ve Yeri:	10.07.1973 Eleşkirt
Medeni Hali:	Evli
Telefon:	05301010419
E-mail:	mehmetsk0470@gmail.com mskilic@ziraatbank.com.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Hacı Bayram Veli Ünverst. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	…
Lisans	Ankara Üniversitesi - Siyasal Bilgiler Fak.-İktisat	18.07.1997
Lise	Ankara Fen Lisesi	10.05.1990

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018-	T.C. Ziraat Bankası A.Ş Ankes Yönetimi BB.	Bölüm Başkan Vekili
2017-2018	T.C. Ziraat Bankası A.Ş. 100. Yıl/Ankara Şubesi	Şube Müdürü
2014-2017	T.C. Ziraat Bankası A.Ş Cebeci/Ankara Şubesi	Şube Müdürü
2011-2014	T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Siteler/Ankara Şubesi	Şube Müdürü
2009-2011	T.C. Ziraat Bankası A.Ş Aydınlıkevler/Ank. Şubesi	Şube Müdürü
2008-2009	T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Aktepe/Ankara Şubesi	Şube Müdürü
2004-2008	T.C. Ziraat Bankası A.Ş. Satınalma-İnşaat Dai.Başk	Yönetmen ve Böl. Müdürü
1998-2004	T.C. Ziraat Bankası	Müfettiş

Yabancı Dil İngilizce

Yayınlar

Hobiler Matematik Problemleri Çözmek, Kitap Okumak

le.ahbv.edu.tr

ankara HBV

le.ahbv.edu.tr